

nummer 1 januari 2003

FEDEERIKUS VAN DE VEELE
VAN DOCTEREN IN GESCHIEDENIS EN
STAATSBEDRIJF (IN NEDERLAND 1906)

KLEID

Staatsinrichting

Cyprus

PO-ideeën

Casustoetsing

en

**de stukken voor de
VGN-Jaarvergadering**

Jaargang 44

Algemeen Bestuur

Kees Weltevrede

voorzitter (KNHG, Stichting Euroclio/VGN)
Dubbeldamseweg Zuid 350,
3312 KT Dordrecht.
Tel. 078 - 6390 699.
Fax 078 - 6399 001.
c.weltevrede@wxs.nl

Peter Wester,

secretaris
Denekamperstraat 28,
7588 PW Beuningen.
Tel. 0541-552061.
westerkok@introweb.nl

Herry Groothuis

(Commissie Pabo, Commissie Basisvorming Vmbo, SLO)
Groen van Prinstererweg 11,
3731 HA De Bilt.
Tel. 030 - 2713 204.
h.groothuis@worldonline.nl

Renée Schreuder

(Beheer VGN-website,
Commissie Volwassenen-
educatie, Kleio)
Couwenhoven 46-01,
3703 EM Zeist.
Tel. 030 - 6959 506.
srd@wxs.nl

Johan Raven

penningmeester (Didactiek-
en activiteitencommissie,
RAD)
Kinkhoorn 8, 9051 MJ Stiens.
Tel. 058-2574 050.
johanraven@hetnet.nl

Marjan de Groot

Rompertdreef 26,
5233 EK Den Bosch.
Tel. 073 - 6420 692.
p.m.degroot@home.nl

Administratie VGN:

**Aldlansdyk 50,
9051 DH Stiens.
Tel. 058-2575447
Fax 058-2573999
E-mail:
henk_adema@hotmail.com**

VGN-giro: 128701 t.n.v.

**Penningmeester VGN,
Den Haag.**

**E-mail: info@vginkleio.nl
Website: vginkleio.nl**

**Kleio is het blad van de
Vereniging van docenten
in geschiedenis en staats-
inrichting in Nederland
(VGN). Leden ontvangen
het gratis. Wilt u lid
worden? Neem contact op
met de administratie.
Aanmelding is ook
mogelijk via de VGN-site.**

Contributies 2003:

- Bij bezoldiging t/m € 50
HOS-schaal 10.6
- Bij bezoldiging vanaf € 60
HOS-schaal 10.7
- Docent met drie € 35
of meer vakken
- Baan van minder € 40
dan 0,6 fte
- Kennismakingslid € 25
(alleen voor studenten)
- Buitengewone leden, € 45
pensioen, VUT
- Partnerlidmaatschap € 70

Abonnement:

- Binnenland € 61
- Buitenland, € 65
Europa
- Buitenland, € 75
overig
- Losse nummers € 8
incl. verzendkosten

Van de redactie

Als het aan de demissionaire minister van Onderwijs ligt, wordt het vak geschiedenis in 2005 geschrapt uit het algemeen gedeelte tweede fase havo/vwo. Bovendien wordt geschiedenis in de maatschappijprofielen een keuzevak. In het vrije deel kan het worden gekozen als een van de twee keuzevakken, mits de school het aanbiedt. De worst die ons wordt voorgehouden is een uitbreiding van het aantal lesuren: op havo van 240 naar 380, op vwo van 360 naar 480. Het combivak (commissie-De Rooy) wordt maatschappijleer, maar alleen voor de natuurprofielen.

Zo gaan we deels terug naar de situatie van voor 1999. *Kleio* heeft de plannen in november 2002 al aangekondigd, hoewel ze toen nog in de pijnpijn zaten. Frits Bolkestein, Job Cohen, Ivo Opstelten, Hella Haasse, Harry Mulisch, Hans van Mierlo en nog een dozijn andere prominente Nederlanders schaarden zich onlangs achter het pleidooi in *NRC Handelsblad* van Hans Blom en Piet de Rooy om geschiedenis niet te reduceren tot een keuzevak. Zij vinden dit onverantwoord en een stap naar achteren. Historisch besef is een groot goed. Leerlingen zullen minstens het vocabulaire moeten bezitten om te begrijpen waar het in de maatschappij allemaal om draait. Geschiedenis wordt een vak voor *sommigen*, waar het een vak voor *allen* is. Het VGN-bestuur zal zich even ferm in de strijd moeten werpen als genoemde prominenten. Discussieer mee op de website: vgn.kleio.nl.

Jan van Oudheusden

Redactie

Jan van Oudheusden,

voorzitter,
Massenetstraat 21,
5144 WP Waalwijk.
Tel. 0416 - 33 74 30.
jan.oudheusden@home.nl

Carla van Boxtel,

Langemeijerstraat 13,
5473 GS Heeswijk-Dinther.
Tel. 0413 - 29 29 96.
c.vanboxtel@fss.uu.nl

Maria van Haperen,

Korte Kerkstraat 14,
5524 AX Steensel.
Tel. 0497 - 517573.
a.vanhaperen@chello.nl

Huib Oattes,

Roerdorp 80,
3641 TK Mijdrecht.
Tel. 0297 - 28 11 97.
hfoattes@wxs.nl

Stefan Boom,

Graaf Janlaan 46,
1412 GH Naarden.
Tel. 035 - 694 87 42.
s.boom@hccnet.nl

Cees Bol,

Fazantenkamp 387,
3607 XC Maarssenbroek.
Tel. 0346 - 56 57 12
cbol@worldonline.nl

Hans Moors,

Groenewoudseweg 50,
6524 VB Nijmegen.
Tel. 024 - 328 14 36.
hans.moors@hccnet.nl

Oscar Lanssen,

medewerker en correspondent VS,
History Department UNC
Charlotte.

Hans Pols,

secretaris,
Van Aerssenstraat 140,
2582 JT Den Haag.
Tel. 070 - 3501 380.
j.pols@penta.nl

Tineke Bogaerts,

eindredacteur,
Omloop-West 9,
3402 XM IJsselstein.
Tel. 030 - 688 35 76
Fax 030 - 688 84 59
c.bogaerts@hccnet.nl

ISSN 0165-6449

Wilt u artikelen voor *Kleio* toesturen aan de secretaris van de redactie. Berichten voor de *Kleio*krant, actualiteiten, mededelingen van commissies, aankondigingen en dergelijke kunnen naar de eindredacteur. Neem voor informatie over adverteren in *Kleio* contact op met de eindredacteur.

In dit nummer

- 2 *KleioGesprek*
Staatsinrichting 'vroeger' en nu
 Kleio-redacteur Cees Bol in gesprek met drie collega's: een oude rot en twee jonge docenten.
- 4 *De historische achtergronden van de kwestie Cyprus*
Het leed van Afrodite
 Kees Klok
 In 2004 wordt ook Cyprus lid van de EU, maar het eiland is nog steeds verdeeld. Boven de 'groene lijn' wonen de Turks-Cyprioten, eronder Grieken. Onderhandelingen om die deling op te heffen zijn gaande. Uit de voorgeschiedenis is wel duidelijk dat die niet zo vlot zullen verlopen.
- 9 *Museum*
De druk van de geschiedenis
 Hans Pols bezocht met leerlingen het Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland in Bonn.
- 13 *Ideeetje ...?*
Opa's opa en andere P.O.'s
 Jan van Oudheusden
 Verschillende manieren om leerlingen van 4- en 5-vwo een praktische opdracht te laten maken.
- 19 *Casustoetsing in het eindexamen geschiedenis*
A continuing story
 Stefan Boom
 Leert de geschiedenis ook lessen? Citomedewerker Stefan Boom dook in de voorgeschiedenis van het cse op zoek naar mogelijkheden om een casus, zoals voorgesteld in het rapport-De Rooy, te toetsen.
- En verder*
- 26 *Boeken*
- 31 *De jaarvergadering van de VGN*
- 32 *Jaarstukken 2003*
- 45 *KleioKrant*

Cees Bol

Staatsinrichting 'vroeger' en nu

Cor Roozenbeek houdt er in April van dit jaar mee op. Hij is dan 62 jaar en heeft er bijna veertig jaar onderwijservaring op zitten. Janneke en Paul Maijstre zitten nog in de laatste fase van hun (tweedegraads) lerarenopleiding. Alle drie werken zij op het Kalsbeekcollege, een christelijke scholengemeenschap van vmbo tot en met gymnasium in Woerden. Met Kleio-redacteur Cees Bol praten zij over staatsinrichting.

2

Formeel, nog altijd, heet ons vak Geschiedenis en staatsinrichting, maar niet iedere collega van een ander vak zal zich dat zo duidelijk realiseren. We worden in de eerste plaats toch altijd gezien als de geschiedenisleraar. En zo gedragen we ons natuurlijk ook, want hoewel er indertijd harde strijd is geleverd om staatsinrichting aan geschiedenis te koppelen, is het voor velen toch een stiefkind gebleven. En een stiefkind dat bij de leerlingen niet bijster geliefd is. Staatsinrichting is saai. Is dat zo?

Het leek een aardig idee om nu eens niet specifieke deskundigen aan het woord te laten, maar het werkveld en wel de uitersten daarvan.

De oude rot

Cor kreeg voor het eerst te maken met staatsinrichting op wat toen nog de Mulo was. 'Eigenlijk al meteen bij de Grieken, want om een begrip als democratie duidelijk te maken moet je actualiseren, steeds de lijn doortrekken naar het heden. Je bleef dus met staatsinrichting binnen de context van het geschiedenisprogramma.'

In het voor-examenjaar (want in het eindexamenjaar was er ook toen al geen tijd!) liet hij de leerlingen een werkstuk maken op het terrein van staatsinrichting met behulp van krantenknipsels. In het kiezen van thema's was hij volkomen vrij. Hij maakte wel gebruik van een methode (het indertijd veel gebruikte Novem), maar voelde zich daardoor niet gebonden. 'Er was toen natuurlijk veel minder sprake van bindende regelgeving van bovenaf en je was daardoor als docent veel vrijer. Ik kon gebruik maken van mijn eigen ervaringen, bijvoorbeeld van mijn ervaringen als gemeenteraadslid.'

De Mammoetwet betekende het begin van een bureaucratiseringproces van het onderwijs, ook voor het vak staatsinrichting, maar dat heeft in principe voor de aanpak van Roozenbeek geen grote gevolgen gehad. Die bleef gericht op de eigen ervaring van de leerling. De traditionele, vooral juridisch gerichte aanpak vond hij voor de meeste leerlingen eenvoudigweg te saai. Ook nu nog. Dat geldt zeker voor de vmbo-leerlingen, toch nog altijd de grootste groep in het voortgezet onderwijs.

'Staatsinrichting is belangrijk voor alle niveaus in het onderwijs. Voor het vmbo-kind moet je zo concreet mogelijk zijn. Ga uit van de eigen leefomgeving: 'Waarom komt er nou geen skatebaan in mijn buurt en wie houdt dat dan tegen?' Dan kom je terecht bij de gemeentepolitiek. Maar er zijn ook allerlei dingen te bedenken, bijvoorbeeld op het gebied van recreatie – iets dat jongeren natuurlijk vooral interesseert! – waarmee je terecht

komt bij de provincie en het Rijk. Gelukkig kun je tegenwoordig ook veel gebruik maken van minder 'talige' media, zoals de tv. En natuurlijk internet.'

Roozenbeek behoort niet tot het type ervaren oude rot die in het heden niets goeds aantreft. Zijn oordeel is genuanceerd.

'Het formuleren van al die eindtermen was en is in het politieke onderwijsklimaat nodig om te laten zien dat je vak het nodige gewicht heeft, maar men is wel een beetje doorgeschoten. Je moet niet alles inkaderen, dat belemmert de individuele creativiteit van de docent. Maar ook in het verleden was er altijd wel kritiek. Toen werd het allemaal teveel gevonden wat er in de boekjes stond, nu te weinig. Maar het gaat uiteindelijk niet om de methode. Een docent is meer dan een Teleac uitzending. Hij moet de eigen ervaringen van z'n leerlingen van een structuur voorzien, hij moet ze naar elkaar leren luisteren. En hij moet vooral in staat zijn een goed pedagogisch klimaat te scheppen.'

Plus ça change

Het zal duidelijk zijn dat de beginsituatie van Janneke en Paul sterk verschilt van die van Cor veertig jaar geleden.

Janneke Maijstre en Cor Roozenbeek in hun lerarenkamer.

Wie nu als docent begint, is gebonden aan methoden en eindtermen en heeft bovendien te maken met het vmbo en dat is iets anders als de Mulo van veertig jaar geleden. Hoe is het om dan staatsinrichting te geven?

Het is er in elk geval niet eenvoudiger op geworden als je, zoals Janneke, te maken hebt met zowel de beroepsgerichte als de theoretische variant in het vmbo. In de basisberoepsgerichte leerweg gaat het om kinderen voor wie begrijpend lezen vaak moeilijk is. Dan wordt eigenlijk elke methode een probleem.

Hoe bruikbaar zijn eigenlijk de aangeboden methodes, die zo centraal zijn komen te staan in het leerproces? 'Veldwerkers' Paul en Janneke hebben wisselende ervaringen. 'Voor vmbo-t is het taalgebruik vaak nog wel te volgen, maar voor andere groepen is het vaak moeilijker. Je wordt dan afhankelijk van incidenten, die toevallig grote publiciteit halen. De "kut-marokkanen"-rel is een mooi voorbeeld; daar kunnen wij natuurlijk van alles mee. Het zit heel dicht bij de ervaringswereld van onze leerlingen en je komt via discriminatie meteen bij de grondwet terecht.'

Taalgebruik is één ding, als een groter probleem ervaren Paul en Janneke het gebrek aan overzichtskennis in de hedendaagse methodes. Janneke: 'Een voorbeeld: de methode waarmee ik nu werk voor 4vmbo-t begint de module staatsinrichting met

1848. Maar voor kinderen die helemaal geen sjoerge hebben van de Republiek en het Verenigd Koninkrijk werkt dat niet. Verder vraag je je bij deze methode – maar hetzelfde geldt voor andere net zo goed – voortdurend af, waarom dit wel en iets anders niet?' Paul vult aan: 'Dit geldt natuurlijk niet alleen voor staatsinrichting. Zonder enige overzichtskennis begin je heel weinig. Begrip, vaardigheden, het wordt allemaal los zand zonder overzicht.'

Geen generatiekloof

Het lijkt erop dat deze jongere docenten en de oudere 'werker in het veld' een vergelijkbaar signaal afgeven naar de 'toeleveringsbedrijven': men is te ver doorgeschoten.

Ook op andere terreinen blijken veertig jaren toch niet zo'n diepe kloof te scheppen. De didactische aanpak, het uitgaan van de eigen beleavingswereld van de leerling, is vergelijkbaar.

Janneke: 'Cor is volgens mij altijd al modern geweest'.

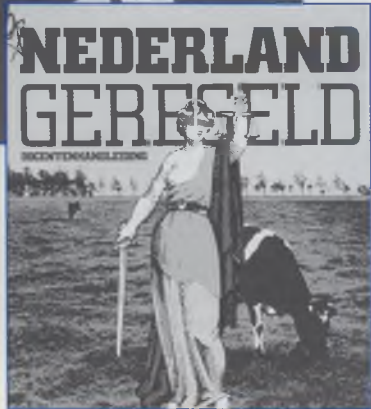
En de noodzaak van een goed pedagogisch klimaat is onveranderd.

Paul: 'Vmbo-kinderen, zeker als ze de theoretische leerweg niet aankunnen, hebben heel weinig zelfvertrouwen. 'Dat kunnen wij toch niet', hoor je ze meteen zeggen. Het komt er in de allereerste plaats op aan ze een beetje zelfrespect bij te brengen: 'een goede vakman komt altijd aan de bak', in die trant ...

De rest komt dan ook wel.'

inrichting en werking
van onze staatkundige
samenleving

1

De historische achtergronden van de kwestie Cyprus

Kees Klok

Het leed van Afrodite

Op de EU-top van Kopenhagen, in december 2002, is besloten dat ook Cyprus, in ieder geval het Griekse gedeelte, in 2004 tot de Europese Unie kan toetreden.

Cyprus haalt de krant niet meer zo vaak als een aantal jaren geleden, maar dit wil niet zeggen dat er veel is veranderd in de feitelijke situatie. In wezen is die nog hetzelfde als in 1974, na de Turkse invasie: een langs de 'Groene Lijn' verdeeld eiland, met een VN-vredesmacht, waarvan het noorden door Turkije wordt bezet en waarin nog steeds meer dan tweehonderdduizend mensen wonen als vluchteling in eigen land.

In 1571 veroverden de Turken Cyprus, een eiland waar sinds de pre-historie overwegend Grieken woonden. Het werd een onderdeel van het Osmaanse rijk. Er vestigden zich Turkse immigranten, waarmee de wortels werden gelegd voor etnische problemen. In de negentiende eeuw begonnen die de kop op te steken, toen onder de Grieks-Cyprioten de wens ontstond om het eiland te verenigen met Griekenland. Deze wens kennen wij onder de term *enosis*. Het begrip *enosis* is verbonden met het ontstaan van de *Megali Idea*. Dit was het streven naar een Groot-Griekenland dat ook Cyprus zou moeten omvatten. Het succes van de in 1821 uitgebroken Griekse vrijheidsoorlog wekte ook op Cyprus het verlangen tot *enosis*. Zolang het Osmaanse bestuur er

stevig geworteld was, leek dit verlangen onvervulbaar, maar de komst van de Britten voedde de Grieks-Cyprioten met hoop.

Het streven naar *enosis* en de reactie hierop van de Turks-Cyprioten, leidden tot de zogenaamde 'kwestie Cyprus'. Deze bereikte een climax met de Turkse invasie van 1974. In dit artikel wil ik de historische achtergronden van de kwestie Cyprus schetsen.

De komst van de Britten

Niet de reputatie van geboorteeiland van Afrodite bracht de Engelsen in 1878 naar Cyprus, maar strategische overwegingen, zoals het uitbreiden van de Britse invloed in het Nabije Oosten, de nabijheid van het Suezkanaal en het verdedigen van het Osmaanse rijk tegen de opdringende Russen. In ruil voor een belofte van militaire steun aan Constantinopel verkreeg Engeland het feitelijk

bestuur over Cyprus, dat formeel onder Osmaanse suzeriniteit bleef.

Op 12 juli 1878 nam de eerste Britse gouverneur het bestuur in Nicosia over. Hij deed dat in een sfeer van enthousiasme onder de bevolking, ook de Turkse, die een vrijer bewind met minder corruptie en een rechtvaardiger belastingheffing verwachtte. Bij de Grieks-Cyprioten leidde de komst van de Britten daarnaast tot de hoop dat *enosis* een forse stap dichterbij was gekomen. Had Groot-Brittannië immers niet de Ionische eilanden, na een relatief korte periode van Engels bestuur, in 1864 aan Griekenland afgestaan? De bestuurs-overdracht had evenwel ook tot gevolg dat de Turks-Cyprioten niet langer de dominante bevolkingsgroep vormden. Zij behoorden niet meer tot de heersers en zij waren, nu de band met Turkije was weggeval- len, ineens een kleine minderheid ten opzichte van de Grieks-Cyprioten.

Het Brits bestuur

Er kwam inderdaad meer vrijheid van meningsuiting, zij het geen volledige, maar het belastingregime bleef drukkend, voor *enosis* bleken de Britten weinig oor te hebben en het koloniaal bestuur werd zo ingericht dat de bevolking wel mocht meepraten, maar dat er van meebeslissen weinig sprake was.

Er kwam een Wetgevende Raad (Legislative Council), maar deze was meer adviesorgaan dan wetgever. De gouverneur had in alle gevallen het laatste woord. Ook bleek dit orgaan bij uitstek geschikt om Grieken en Turken tegen elkaar uit te spelen. De gekozen Turkse leden en de benoemde Britse waren samen in aantal gelijk aan de gekozen Griekse leden. Zo konden de Britten met steun van de Turkse minderheid onwelgevallige Griekse voorstellen blokkeren. Dat legde de kiem voor de situatie die in de verdere geschiedenis van Cyprus een cruciale rol zou spelen: een waarin een kleine minderheid een onevenredig grote invloed kon uitoefenen.

Verder zorgde een speciale belasting, het zogenaamde Tribuut, voor problemen. Bij de overname van het bestuur door Londen was bepaald dat de Britten de Turken een financiële vergoeding zouden geven geba-

seerd op het verschil tussen de opbrengsten en de uitgaven voor de Osmaanse schatkist van het eiland over de laatste vijf jaar van het Turkse bestuur. De Britten lieten de Cyprioten hiervoor opdraaien en legden hen jaarlijks een aanslag op om aan de verplichtingen van het Tribuut te voldoen. Deze als zeer onrechtvaardig ervaren heffing, die bovendien een stevige belemmering voor de economische ontwikkeling vormde, zou pas in 1927 worden afgeschaft.¹

De Britten begonnen met het verbeteren van infrastructuur en onderwijs, naast het stimuleren van de landbouw, maar de groei van de economie bleef achter bij de verwachtingen. Dit kan voor een flink deel op het conto geschreven worden van het Tribuut, maar ook van de manier van belastingheffing die vooral de boeren in de problemen bracht en de rijkere klassen ontzag. Daarnaast werd er te weinig geïnvesteerd vanuit Engeland zelf.²

Grieken en Turken

Vanaf het begin van het Britse bestuur spraken leidende Grieks-Cyprioten zich uit voor aansluiting bij Griekenland. De kerk speelde hierbij een hoofdrol. Onder het Osmaanse bewind waren de bisschoppen van de autonome Cypriotische kerk beschouwd als de leiders van de

Grieks-Cyprioten. Deze rol bleven zij nu spelen, onder het Brits bewind en daarna.

In de loop van de tijd gingen er vele verzoeken en petities inzake *enosis* van Nicosia naar Londen. Meestal stuitten ze op dovenmansoren of op een vage verwijzing naar een verre toekomst, maar een enkele keer leek het ideaal binnen handbereik. In de winter van 1912-1913 suggereerde eerste minister Lloyd George *enosis* in ruil voor een Britse basis op Cephalaria, maar van dit voorstel werd al spoedig niets meer vernomen. In 1915 bood Engeland *enosis* aan in ruil voor Griekse deelname aan de Eerste Wereldoorlog, maar Athene hield op dat ogenblik nog vast aan een strikte neutraliteitspolitiek. Toen Griekenland zich in 1917 alsnog aan Geallieerde zijde schaarde, zag Engeland geen dringende reden meer om het bestuur op te geven.

Bij de vredesbesprekingen van 1919 ging de *enosis* ook niet door: om strategische redenen, maar er waren ook bezwaren van Turkse kant. De Eerste Wereldoorlog was er overigens wel de oorzaak van dat Cyprus in 1914 door de Engelsen werd geannexeerd. Bij het verdrag van Lausanne, in 1923, zag Turkije af van alle aanspraken.³

De agitatie voor *enosis* werd door de Turkse gemeenschap met argusogen bekeken en regelmatig beantwoord met petities die opriepen tot handhaving van de status quo.

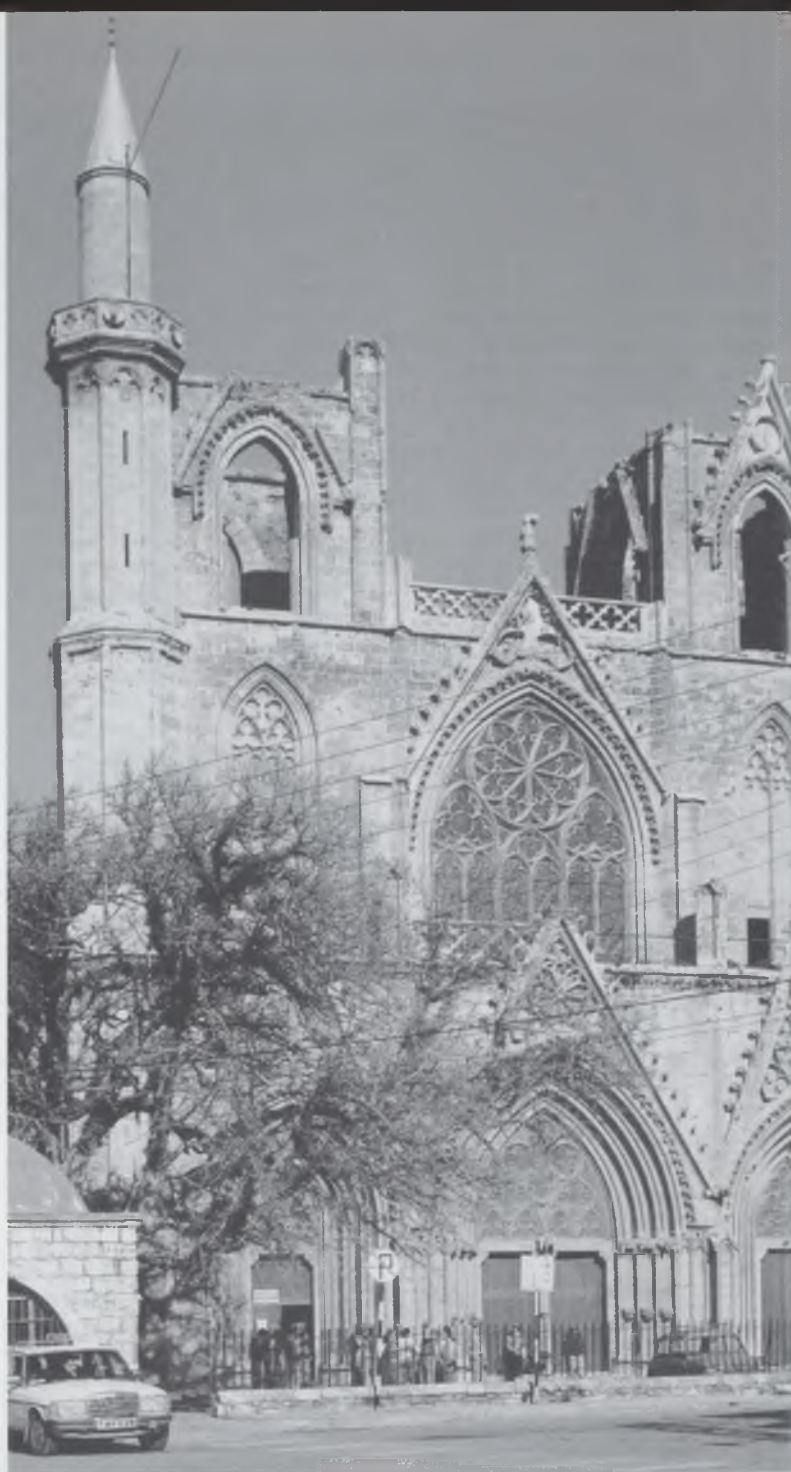
De meeste Turks-Cyprioten wilden onder geen beding een minderheid worden in een Griekse staat. Zij zagen in het Britse bestuur een garantie voor hun positie tegenover de Griekse meerderheid. Mochten de Britten Cyprus opgeven, dan waren er in hun ogen maar twee mogelijke oplossingen: teruggave aan Turkije of verdeling van het eiland in een Turks en een Grieks deel. Deze laatste oplossing kennen wij onder de naam *taksim*.

Interbellum en Tweede Wereldoorlog

De crisis van 1929 had ook zijn weerslag op de economie van Cyprus. Daarnaast groeide de frustratie over het uitblijven van *enosis* onder de Grieks-Cyprioten geleidelijk tot een hoogtepunt.

..... De 'groene lijn' op de grens tussen het Griekse (zuid) en Turkse (noord) deel van Cyprus, zoals getrokken in 1974.

De middeleeuwse kathedraal van Famagusta werd in 1571 veranderd in een moskee.

kolonel van Cypriotische afkomst, George Grivas.

In 1955 belegden de Britten een conferentie in Londen over de toekomst van Cyprus. Hier eiste de Turkse minister van buitenlandse zaken dat Cyprus Turks zou worden bij een eventueel vertrek van de Britten. In hetzelfde jaar begon EOKA een terreurcampagne tegen de Engelsen en de tegenstanders van *enosis*. Een campagne waartegen de Engelsen met veel geweld en zelfs met doodstraffen optraden.

De geestelijk en politiek leider van de Grieks Cyprioten, aartsbisschop Makarios III, werd enige tijd naar de Seychellen verbannen.

De Turks Cyprioten begonnen zich eveneens te organiseren. Hun werd hierbij weinig in de weg gelegd. In 1955 kon Dr. Fazil Kuchuk een partij oprichten onder naam 'Cyprus-is-Turks-Partij'. Geen enkele Grieks-Cypriotische partij was op dat ogenblik toegestaan. Ook werd in hetzelfde jaar de Turks-Cypriotische paramilitaire organisatie Volkan opgericht, die al spoedig als TMT (Turkse Defensiemacht) door het leven zou gaan. Volkan begon een bloedige contraterreur tegen de EOKA.

De Britten namen een veel mildere houding aan tegenover Volkan/TMT dan tegenover EOKA. Zij betrokken ook bewust de Turkse regering bij Cypriotische zaken, als een tegenwicht tegen de EOKA, en namen daarmee het risico dat dit gevolgen zou kunnen hebben voor de betrekkingen tussen de NAVO-partners Griekenland en Turkije.⁴ Die bleven dan ook niet uit. Om te tonen dat het ernst was, organiseerde de Turkse regering bloedige pogroms tegen de Griekse inwoners van Istanbul en Izmir, naar aanleiding van een bomaanslag op het Turkse consulaat in Thessaloniki. Sindsdien is de kwestie Cyprus de belangrijkste hinderpaal voor goede betrekkingen tussen Ankara en Athene.

Onafhankelijk Cyprus

Twee ontwikkelingen leidden ten slotte tot een doorbraak. De Engelsen moesten na het Suez-debacle, onder Amerikaanse druk, een minder pro-

In 1931 kwam het tot een uitbarsting. Er braken ernstige onlusten uit in Nicosia, waarbij het kantoor van de gouverneur werd platgebrand. Ook elders op het eiland ontstonden rellen, die door de Engelsen snel werden bedwongen. Het gevolg was, dat de staatsregeling voor de kolonie werd opgeschort en het bestuur nog autoritairder werd. Griekenland hield zich bij dit alles afzijdig. De economische crisis had ook Athene in zijn greep en bovendien had de regering zijn kaarten gezet op een vergelijk met Ankara, waardoor de kwestie van *enosis* naar de achtergrond werd gedirigeerd. Dat gebeurde ook tijdens de Tweede Wereldoorlog.

De situatie veranderde na de Griekse burgeroorlog (1946-1949), waarin de Verenigde Staten de rol van beschermers van de Griekse regering overnamen van de Britten. Athene verwachtte van Washington een positieve opstelling tegenover *enosis* en ondernam verschillende pogingen het probleem voor te leggen aan de Verenigde Naties.

Cyprus als kwestie

Op Cyprus richtten fanatieke nationalistten begin jaren vijftig de Nationale Organisatie van Cypriotische Strijders (EOKA) op. Het doel was *enosis* met geweld af te dwingen. Zij werd geleid door een Griekse

minente rol gaan spelen in de regio. Zij vonden het niet langer noodzakelijk het hele eiland te behouden. Twee militaire bases zouden volstaan.

Daarnaast verklaarde aartsbisschop Makarios dat de Grieks-Cyprioten bereid waren genoeg te nemen met onafhankelijkheid in plaats van *enosis*. De weg naar onderhandelingen was daarmee vrij en dit leidde in 1959 tot besprekingen tussen Griekenland, Turkije en het Verenigd Koninkrijk, die uitmondde in de accoorden van Zürich. Deze werden als dictaat voorgelegd aan beide gemeenschappen, waarna het een kwestie was van slikken of stikken. Makarios tekende met grote tegenzin, vanwege zijn bezwaren tegen de ingewikkelde en, naar al spoedig bleek, onwerkbare staatsregeling. De EOKA-aanhang, was duidelijk teleurgesteld over dit *fait accompli*.⁵

In 1960 werd Cyprus onafhankelijk onder president Makarios en vice-president Kuchuk. Volgens de grondwet moesten deze functies bekleed worden door respectievelijk een Grieks- en een Turks-Cyprioot. De onafhankelijkheid werd gegarandeerd door Groot-Brittannië, Griekenland en Turkije, die het recht kregen gezamenlijk of individueel in te grijpen als de constitutie gevaar liep.

De grondwet was een van de merkwaardigste ooit aan een land opgelegd. De Turks-Cyprioten, een minderheid van ongeveer 18%, kregen een onevenredig grote invloed (30% van de parlementszetels, 30% van de ambtelijke functies en 40% van de politiemacht) en in essentiële zaken, zoals de belastingwetgeving, veto-recht. In grote plaatsen moesten gescheiden gemeentebesturen komen.

In de praktijk bleek deze constructie niet te werken. De Turks-Cypriotische gemeenschap, als de dood voor een Grieks-Cypriotische overheersing, betrok bij het minste of geringste vermoeden dat haar rechten geschonden werden, een egelstelling. Er ontstonden onoverkomelijke problemen bij het vervullen van vacatures in de ambtenarij, het leger en de politie en de organisatie van de gescheiden gemeentebesturen. Ook gebruikten de Turks-Cyprioten hun veto om essentiële belastingwetgeving te blokkeren.

Van een behoorlijk bestuur kon zo geen sprake meer zijn. Daarom stelde aartsbisschop Makarios in 1963 voor om de grondwet te wijzigen en de invloed van de Turks-Cyprioten te beperken.

Invasies en staatsgrepen

De gewelddadige reactie van de Turks-Cyprioten roept de vraag op of er niet bewust op een dergelijke situatie was aangekoerst, met *taksim* als uiteindelijke bedoeling.

Op 21 december vielen Turks-Cyprioten de Griekse wijk van Nicosia aan. Aanleiding was een schietpartij met de Grieks-Cypriotische politie, bij de routinecontrole van een auto. Hierbij kwam een Turks-Cypriotische vrouw om. Zowel de TMT als ontevreden ex-EOKA strijders grepen de situatie aan om hun posities te verstevigen. Op verschillende plaatsen braken gewelddadigheden uit, waarbij beide partijen zich te buiten gingen aan het afslachten van burgers. Vooral de Grieks-Cyprioot Nicos Sampson werd in deze periode berucht.

Door de crisis dreigden de Griekse en Turkse troepen, die op grond van de afspraken in Zürich op het eiland gestationeerd waren, met elkaar slaags te raken. Bovendien schonden Turkse straaljagers het luchtruim en leek een invasie op handen. Om dit te voorkomen werd op Brits initiatief op 24 december een wapenstilstand gesloten. Engelse eenheden namen posities in in Nicosia om de strijdende partijen te scheiden. Dit was het begin van de Groene Lijn, de demarcatielijn die het hele eiland inmiddels in tweeën deelt.

De drie garantiemogendheden kwamen in januari 1964 met de strijdende partijen in Londen bijeen om een oplossing te zoeken. De conferentie mislukte, waarop Groot-Brittannië en de Verenigde Staten, beducht voor Sovjet inmenging, voorstelden een NAVO-vredesmacht te sturen. De regering-Makarios, die een politiek van niet-gebondenheid aanhing en die hoopte op een oplossing via de VN, was tegen. Daarop besloot de Veiligheidsraad begin maart een VN-vredesmacht (UNFICYP) op Cyprus te stationeren. Ondertussen braken nieuwe gevechten uit, en maakte Turkije zich gereed

Wapenleveranties

Op 21 jan. arriveerde een Deens schip vanuit Ploce (Joego-Slavië) in de haven Xeros met aan boord 3.350 kisten met wapens en 7.500 kisten met munitie uit Tsjechoslowakije, aldus *Der Spiegel* (21-2). Dit wapentransport bleef niet geheim en op 1 febr. poogden Grivas-aanhangers tevergeefs de wapens buit te maken. De Turkse regering protesteerde tegen de illegale wapenimport en verlangde dat de wapens aan de VN-vredesmacht zouden worden overgedragen. (Volgens de akkoorden van Londen en Zürich moeten alle wapens, behalve die in gebruik bij de Nationale Garde, door de commandant van de UNFICYP worden beheerd.) De wapenimport werd door de regering te Nicosia ontkend.

Grieks ultimatum

Op 11 febr. overhandigde de Griekse ambassadeur op Cyprus president Makarios een Griekse nota met twee „aanbevelingen“:

- 1) inlevering van de Tsjechoslowaakse wapens bij de VN-vredesmacht (of bij de Nationale Garde);
- 2) instelling van een „regering van nationale eenheid“; volgens een latere toelichting van de ambassadeur zou dit een regering moeten zijn „samengesteld uit alle segmenten van nationalistisch Cypriotisch Hellenisme, een regering die zou ont-

„Van wapens geen spoor“. (F A Z)

Fragment uit *Keesings Historisch Archief*: in de jaren zestig haalden verschillende partijen op Cyprus regelmatig de pers door allerlei verboden wapenleveranties.

voor een inval. Slechts een persoonlijk interventie van de Amerikaanse president Johnson kon Ankara hiervan afbrengen. Johnson stuurde zijn gezant Dean Acheson naar Cyprus, die *enosis* voorstelde in ruil voor een Turkse soevereine basis op het eiland en afstand aan Turkije van het Griekse eilandje Kastellorizo. Dit werd door Makarios afgewezen. *Enosis* was niet langer het streven, maar een onafhankelijk, ongebonden Cyprus, met een werkbare constitutie, zonder vetorecht voor de Turks Cyprioten.

1974: Tentenkamp voor Griekse Cyprioten uit de buurt van Famagusta.

De Turks Cyprioten begonnen zich in enclaves te verschansen, om zich, naar eigen zeggen, beter te kunnen verdedigen. Deze kregen het karakter van belegerde vestingen. Ondanks de aanwezigheid van de vredesmacht kwamen incidenten regelmatig voor. In augustus 1964 werd een Turks wapentransport onderschept, dat onderweg was naar Kokkina aan de westkust. De (Grieks Cypriotische) nationale garde viel daarop de enclave aan, waarna de Turkse luchtmacht enkele Grieks-Cypriotische dorpen bombardeerde.

In 1967 werd de situatie door twee gebeurtenissen verscherpt. Ten eerste de heimelijke terugkeer van Grivas, die de EOKA heroprichtte (EOKA-B) en een terreurcampagne begon, die zich vooral richtte tegen de aanhang van Makarios. Ten tweede de staatsgreep in Athene, die een fascistische, anti-Makariosgezinde junta aan de macht bracht. Deze junta telde op Cyprus niet alleen mannen als Grivas en Sampson onder zijn aanhang, maar ook veel Griekse officieren die gedetacheerd waren bij de nationale garde.

Aanhangers van Grivas vielen in november 1967 twee Turks-Cypriotische dorpen aan, Agios Theodoros en Kophinou. Nu kon een Turkse invasie slechts worden afgewend door een snelle inkrimping van de Griekse troepenmacht op het eiland, die van de toegestane negenhonderdvijftig man was uitgegroeid tot bijna dertienduizend soldaten.

Enosis had, mede door de dictatuur in Athene, voor veel Grieks Cyprioten zijn glans verloren. Een meerderheid stond achter de politiek van Makarios. Toch verkeerde de aartsbisschop in een weinig benijdenswaardige positie. De junta wilde hem zo snel

mogelijk uit de weg ruimen. De VS, gekant tegen zijn politiek van niet-gebondenheid, beschouwden hem als een cryptocommunist en de Turks-Cyprioten zagen hem als een hinderpaal voor *taksim*.

Makarios probeerde nu serieus met de laatstgenoemden tot betere verhoudingen te komen. De de facto economische blokkade van de Turks Cypriotische enclaves werd opgeheven en onder leiding van Rauf Denktash en Glafkos Klerides begon er een geregeld overleg tussen beide gemeenschappen. Hierdoor verminderten de spanningen op het eiland voelbaar, maar er was nog geen oplossing bereikt toen de Atheense junta zich in de gang van zaken mengde.

De staatsgreep vond plaats op 15 juli 1974. Eenheden van de nationale garde vielen het aartsbisschoppelijk paleis aan, maar Makarios wist naar Engeland te ontkomen. Nicos Sampson nam de macht over. Op het gehele eiland braken gevechten uit tussen voor- en tegenstanders van Makarios. De Turks-Cyprioten hielden zich zoveel mogelijk in hun enclaves afzijdig, maar de staatsgreep was voor Turkije de kans waarop was gewacht. Op 20 juli landden er Turkse troepen bij Kyrenia, vanwaar zij oprukten naar Nicosia. De schok van de invasie was tot in Athene te voelen. Hij veroorzaakte daar de val van de junta.

Op Cyprus verdween Sampson op 23 juli van het toneel en werd de macht overgenomen door parlementsvoorzitter Klerides. Op 30 juli kwam het tot een wapenstilstand.

Op de daarop volgende conferentie in Genève eiste Turkije in een ultimatum een vorm van *taksim*, waarbij 35% van het eiland in Turks-Cypriotische handen zou komen. Toen niet aan deze eis werd voldaan begon het Turkse leger op 14 augustus een nieuw offensief, waarbij het gehele noorden van het eiland werd veroverd. Daarbij werden veel krijgsgevangenen gemaakt; ongeveer vijftienhonderd van hen zijn nooit meer teruggekeerd.

Vrijwel de gehele Grieks-Cypriotische bevolking werd uit het bezette gebied verdreven, terwijl de meeste Turks-Cyprioten uit het zuiden, onder druk van hun leiders, naar het noorden trokken.⁶ Daarbij voegden zich

in de periode na 1974 enkele tienduizenden immigranten van het Turkse vasteland, die door de Republiek Cyprus als illegalen worden beschouwd.

In feite had men met de bezetting van het noorden *taksim* bereikt, wat verklaart waarom de Turks-Cypriotische leiders in latere onderhandelingen halsstarrig weigerden om concessies te doen.

In 1983 riepen zij de door niemand, behalve door Turkije, erkende Turkse Republiek van Noord Cyprus uit. Sindsdien houden zij, nog steeds onder leiding van Rauf Denktash en onder dekking van een grote Turkse legermacht, onverminderd vast aan hun onafhankelijke staat.

Ten slotte

Een kans op een doorbraak in de kwestie Cyprus lijkt er nu te komen. Op de EU-top van Kopenhagen, in december 2002, is besloten dat Cyprus in 2004 tot de Unie toetreedt. Dat heeft de onderhandelingen, die zich al achtentwintig jaar met tussenpozen voortslepen, in een stroomversnelling gebracht. De VN presenteerden in november 2002 het zogenaamde plan-Annan. Beide partijen hebben het plan geaccepteerd als een basis voor verdere onderhandelingen. Als de onderhandelingen vastlopen, zal in ieder geval het Griekse deel zich kunnen aansluiten bij de EU.

Ondertussen is de situatie op Cyprus in wezen nog steeds zo als na de invasie van 1974. Een langs de 'Groene Lijn' verdeeld eiland, met een VN-vredesmacht, waarvan het noorden door Turkije wordt bezet en waarin nog steeds meer dan tweehonderdduizend mensen wonen als vluchteling in eigen land.

Noten

1. Stavros Pandeli, *A History of Cyprus. From Foreign Domination To Troubled Independence* (London/Den Haag 2000) 75.
2. Doros Alastos, *Cyprus in History* (London 1976) 309-323.
3. Kees Klok, 'Lausanne, een historisch breukvlak', in: *Lychnari*, jg. 7, nr. 4, 1993.
4. Christopher Hitchens, *Hostage to History. Cyprus from the Ottomans to Kissinger* (London/New York 1999) 46 vgl.
5. Richard Clogg, *A Concise History of Greece* (Cambridge 1992) 154.
6. Kees Klok, 'Langs de Groene Lijn', in: *Lychnari*, jg. 16, nr. 5, 2002.

*Museum: Haus der Geschichte der
Bundesrepublik Deutschland in Bonn*

TRANS PAYS

De druk van de geschiedenis

In 1994 opende de toenmalige bondskanselier Helmut Kohl in Bonn het Haus der Geschichte. Honderdduizenden bezochten sindsdien het museum van de moderne Duitse geschiedenis. De komst van het museum was een goedmakertje voor het vertrek van regering en parlement naar Berlijn. In opstelling en in bezoekersaantallen is het museum een monument geworden voor de wijze waarop de Duitsers greep hebben proberen te krijgen op hun recente geschiedenis. Want als er een volk in Europa is dat heeft geleden onder zijn eigen geschiedenis, dan is het het Duitse wel.

9

Er is niet veel moed voor nodig om te beweren dat de geschiedenis van Europa in de afgelopen eeuw vooral een Duitse geschiedenis is geweest. Het land veranderde in alle opzichten het aanzien van ons continent: tot tweemaal was het de aanstichter van een wereldoorlog en Duitsland vormde het centrum van een der meest barbaarse regimes uit de menselijke geschiedenis. De lotgevallen van het Duitse volk deden de moderne wereld voorgoed haar onschuld verliezen.

Maar Duitsland was ook slachtoffer van zijn eigen geschiedenis: tijdens de Republiek van Weimar, de periode van de geallieerde luchtbombardementen en de invasie van het Rode Leger en in de *Nachkriegszeit* heeft het Duitse volk zwaar moeten boeten voor zijn hoofdrol in de Europese geschiedenis. Het land werd bovendien een der tonielen waar het spel van de Koude Oorlog met het mes

De foyer van het Haus der Geschichte.

Hierboven – Stunde Null.

op tafel gespeeld werd. Nergens waren na de oorlog de internationale verhoudingen zo goed zichtbaar en voelbaar als in Duitsland.

Een tocht door het *Haus der Geschichte* is een reis door de Duitse geschiedenis. En niet alleen door die van Duitsland, want de bezoeker van het museum realiseert zich hoe de recente Europese geschiedenis in de Duitse wordt geconcentreerd. En dat het niet zozeer allemaal *besser* was bij de Duitsers als wel heftiger, groter en erger dan bij ons. Het leed van de oorlog in Nederland valt in het niet bij dat in Duitsland, met totaal weggebombardeerde steden en miljoenen slachtoffers en vluchtelingen. Natuurlijk waren de slachtoffers in Duitsland ook daders, maar maakt dat de ellende en het verdriet minder erg?

Voor de Nederlanders betekende de Koude Oorlog angst voor een nieuwe oorlog, uitgedrukt in een bezoek van het blokhoofd van de BB en het inslaan van extra voorraden ingeblikt voedsel, maar voor de Duitsers heel wat meer. Na de oorlog werd Duitsland opgedeeld en werden families uit elkaar gescheurd. Bijna eenderde van de Duitsers werd gevangene van *het reël existerende socialisme*, een regime waar half links Nederland, vanuit de veilige grachtengordel, mee liep te koketteren. En terwijl provo's bij ons het gezag treiterden met rozijsen en rookbommetjes, liquideerde de RAF politici en industriëlen. Dat is echt van een andere orde, al leek niet iedereen dat bij ons te beseffen.

Natuurlijk waren de successen van het *Wirtschaftswunder* ook groter dan die van onze *Wederopbouw*. Maar in Duitsland viel eenvoudig ook meer op te bouwen en in arbeid te verdringen.

Een bezoek aan het Haus der Geschichte maakt dat allemaal in één klap duidelijk. Want de Duitse geschiedenis valt bij binnenkomst over de bezoeker heen: onontkoombaar wordt hij de *Nachkriegszeit* ingezogen. Het is weer *Stunde Null*. Het is donker en nauw en van alle kanten komen beelden op hem af van vluchtelingen, verwoestingen, slachtoffers van het Nazi-regime, kampbeulen, krijgsgevangenen.

Niet rondkijken maar ervaren

Veel is concreet: een jeep, verwijderde straatnaamborden met namen die niet meer mogen, een lorrie met puin van de *Trümmerfrauen*, de schamele inrichting van de noodwoningen van de *Heimatsvertriebenen* en van de slachtoffers van de bombardementen en de kaartenbakken van de *Suchdienst* van het Duitse Rode Kruis met alleen de namen die met B en L beginnen. Dan gaat het om driehonderdduizend van de zes miljoen vermisten na de oorlog. Op videoschermen filmpjes met opvallend net geklede en gekamde kinderen die vertellen waar ze vandaan komen en waar en wanneer ze op hun vlucht voor het Rode Leger hun ouders zijn kwijtgeraakt, als ze tenminste in staat waren dat te vertellen. Vitrines met huishoudelijke apparaten en andere voorwerpen voor in het dagelijkse leven, die uit oorlogstuig gemaakt zijn: tot pannen omgevormde helmen en een jurk van parachutestof.

Door een onvoorstelbare hoeveelheid materialen te gebruiken en die op een heel nadrukkelijke wijze neer te zetten, waardoor de bezoeker wel moet zien en luisteren, probeert men beelden van het na-oorlogse Duitsland op te roepen. De bezoeker moet niet zozeer rondkijken als wel ervaren.

Voor de eerste decennia na 1945 is men daar goed in geslaagd, de eerste twintig jaren in het museum maken echt indruk. Naarmate de bezoeker meer de eigen tijd nadert, wordt de afstand met het onderwerp echter groter. Vreemd is dat natuurlijk niet: de jaren direct na de oorlog grepen zo radicaal in het leven van de Duitsers in, dat moet wel indruk maken. Anderzijds zorgt de tijd voor een zekere afstand waardoor je als het ware door de indrukken overrompeld wordt. Het recente verleden is nog te vers om er zo door te worden overvallen.

Toch is voor iedereen die van West naar Oost -en andersom- is gereisd, het binnengaan van de grenspost *Bahnhof Friedrichstrasse* een speciale ervaring. Maar een feest der herkenning kun je zoiets natuurlijk niet noemen. Niets symboliseert het economische failliet van de DDR zo goed als de aldaar met veel geld en moeite gefabriceerde chip. Want omdat het ding ondanks alle inspanningen nog steeds het formaat had van een flinke postzegel en dus veel te groot was voor praktische toepassingen, bleken de miljoenen investeringen weggegooid geld. De partijleiding probeerde de bevolking ondertussen wijs te maken dat ze trots konden zijn, omdat zij *de grootste microchip in de wereld* hadden. Dat is nou dialectiek.

De periodes

Zoals in de meeste moderne educatieve musea wordt de bezoeker door de inrichting van het museum gedwongen een vaste route te lopen. Zonder gids wordt hij toch geleid. De bezoeker maakt met grote stappen een reis door de tijd, waarbij hij overigens vrij is links en rechts naar verdieping te zoeken of alleen de hoofdlijnen van de tijd, die in zes periodes is opgedeeld, te volgen.

Die zes periodes zijn 1945-1949, 1949-1956, 1956-1963, 1963-1974, 1974-1989 en 1989 tot heden.

Er is voor de periodisering vooral naar politieke criteria gekeken, maar binnen iedere periode heeft men geprobeerd zoveel mogelijk aspecten van het leven in Oost en West te belichten. Waar mogelijk komen dezelfde thema's terug, zoals het dagelijks leven, de verkiezingen, de Duits-Duitse verhoudingen.

Uiteraard krijgen gebeurtenissen of verschijnselen die typisch voor een specifieke periode zijn speciale aandacht. Zo staat er bij de *Nachkriegszeit*, naast het al genoemde, ook de romps van een C-47 die als *Rosinenbomber* tijdens de blokkade van Berlijn was ingezet. Binnen treft de bezoeker de kisten en zakken aan die met miljoenen tegelijk naar Berlijn zijn gevlogen. Het valt op hoe betrekkelijk klein die vliegtuigen waren. Verder zijn de bekende films te zien van de eindeloze stroom van vliegtuigen.

Aan de andere kant, buiten het vliegtuig, begint meteen een nieuwe periode, die van de *Jahre des Aufbaus in Ost und West* (1949-1956). De

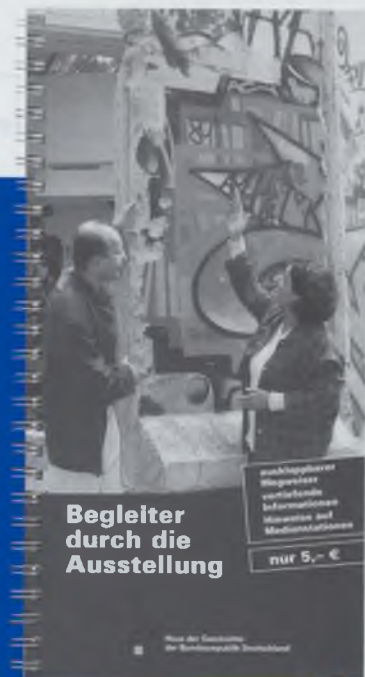
bezoeker kan hier twee kanten op: naar Oost of West. Aan de hand van grote posters met teksten als *Junkerland in Bauernhand* aan de ene kant en de tafel – met het originele tafelkleed – waaraan de tekst van de grondwet van de Bondsrepubliek geschreven is, aan de andere kant, kan de bezoeker zich oriënteren. Bij de volgende periode, die het tijdperk van Adenauer is genoemd (1956-1963), is een gedeelte van de oude Bondsdag nagebouwd. Het spreekgestoelte waar *der Alte*, Willy Brandt en Helmut Schmidt vanachter gesproken hebben, een stoel waarop Franz-Josef Strauss misschien gezeten heeft. Daarna het *Wirtschaftswunder* met talloze, vooral glimmende, huishoudelijke apparaten en andere aandoenlijk eenvoudige consumptiegoederen.

Hier loopt iedereen van veertig jaar en ouder door zijn eigen geschiedenis.

Leerlingen

Vraag blijft natuurlijk of jonge bezoekers, zeg mensen die de val van de Muur en het communisme niet bewust hebben meegemaakt, ook zo gefascineerd zullen worden

Hieronder – Het *Wirtschaftswunder*: de rijkdom van West-Berlijn en voor de Oost-Duitsers *Trabi's*.

Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland

Museummeile,
Willy-Brandt-Allee 14, 53113 Bonn.
Tel. 00 49 228 9165-0 (algemeen),
00 49 228 9165-113 (museums-
pädagogischen Dienst).
Internet: www.hdg.de
Openingstijden: 9.00-19.00 uur
(maandag gesloten)
Toegang: gratis

11

Nederlandse leerlingen in het Haus der Geschichte

Het afgelopen najaar zijn leerlingen van het Penta College CSG Angelus Merula uit Spijkenisse naar het Haus der Geschichte geweest. Twee bus- sen brachten de ruim honderdtwin- tig leerlingen uit 5 havo en 6 vwo die geschiedenis en Duits hebben in bijna vier uur naar Bonn.

Vooraf de meisjes hadden zich op de busreis verheugd: heerlijk in school- tijd keuvelen over ditjes en datjes. Je kreeg haast de indruk dat het museumbezoek een vervelende on- derbreking was van het gezellig samenzijn. Overigens was het museumbezoek op school voor- bereid.

Bij binnenkomst in het museum was het een aantal malen dringen gebla- zen. Voor groepen zijn er in de gar- derobe verrijdbare kasten, die met een sleutel afgesloten kunnen wor- den, waarin tientallen jassen en tas- sen passen. Maar als iedereen tegelij- kertijd zijn spullen kwijt wil, wordt het gauw een rommeltje. Daarna met z'n allen naar het toilet. En toen naar de expositieruimte. Er waren groepjes gevormd van een leerling of vijftien met een docent. De leer- lingen kregen ook een boekje met opdrachten. Maar al snel liep alles in het donkere en nauwe gedeelte over de *Nachkriegszeit* door elkaar.

Daar bleek: het is te veel, ze overzien het niet. Sommige docenten ont- fermden zich over loslopende leerlin- gen zodat hun groepjes uitdijden tot flinke kuddes, anderen liepen met een groepje van drie of vier rond. Uiteraard waren er leerlingen die het voor gezien hielden en geheel zelf- standig in recordtijd door het muse- um gingen en zich daarbij vooral niet lieten afleiden door hetgeen er links en rechts te zien en te horen

was, anderen moesten om half drie, de afgesproken verzameltijd, ge- zocht worden, omdat ze nog steeds niet waren uitgekeken.

Veel indruk maakten de *Rosinenbom- ber*, de *Staatslimousine* van Adenauer en het krabbeltje in het handschrift van Kennedy:

'Ish bean ein Bearleener'.

Na een verblijf van ruim twee uur in het museum, gaan we met de bus naar het centrum van Bonn voor de interviewopdracht in de stad en een snelle hap bij de Mac. Uiteraard zochten de docenten iets beters op. Om vijf uur beginnen we aan de lange terugreis. De buschauffeur weet niet precies hoe hij moet rijden en al kaartlezend komen we bijna tegen de vangrail te zitten. Wij, lichtelijk geschrokken, bieden onze diensten aan: *'Wij hebben een collega aardrijkskunde bij ons; die weet heel veel van kaarten en wegen en steden, als hij nou eens bij u komt zitten ...'*

Voor de leerlingen maakt het alle- maal niet uit. Om acht uur zet de chauffeur voor hen *Langs de Lijn* aan. Als Pardo voor Feyenoord tegen Newcastle scoort, kan de dag niet meer stuk.

door deze museale ervaring.

In Duitsland zelf is dat geen vraag; alle militairen van de *Bundeswehr*, ook de dienstplichtigen, brengen een bezoek aan het museum. Zij *moeten* de geschiedenis van hun land erva- ren. Maar is het ook de moeite waard met scholieren uit Nederland naar het museum te gaan? We kunnen ze niet verplichten *geraakt* te worden door de geschiedenis van hun bure- nen, maar misschien kan een bezoek aan het museum toch hun voorstelling van wat er in Duitsland gebeurd is, verrijken.

In ieder geval kunnen leerlingen niet zo maar losgelaten worden in het museum. Daarvoor is het te groot en te overweldigend. Bovendien is het gedeelte voor de periode direct na de oorlog krap. Dat is een bewuste keuze van de inrichters geweest, zo kan de *Nachkriegszeit* het best her- leeft worden. Maar een buslading Nederlandse scholieren kun je er in één keer niet kwijt; die moet gedo- seerd naar binnen worden gebracht.

Voor groepen boven de vijftien per- sonen verzorgd het museum koste- loos een rondleiding. Ieder groepslid krijgt een ontvanger en een schelpje voor op het oor en kan daarmee de in een zendertje Nederlands sprekende begeleider probleemloos volgen. Toch zullen veel havo-leerlingen het niet kunnen opbrengen iemand anderhalf uur lang geconcentreerd te volgen door een museum. Beter is daarom zelf een korte rondleiding met een aantal absolute hoogtepun- ten te verzorgen en daarna de leer- lingen met gerichte opdrachten erop uit te sturen.

Daarvoor is een grondige voorberei- ding van de begeleidende docenten vooraf in het museum absoluut noodzakelijk. Maar zo'n voorberei- dend bezoek aan het Haus der Geschichte is, het zal duidelijk zijn, beslist geen corvee. Overigens kent het museum een educatieve dienst (museumpädagogischen Dienst) die graag bereid is te helpen bij de voor- bereiding en de verzorging van het museumbezoek.

Ideetje ...?

Jan van Oudheusden

Opa's opa en andere P.O.'s

Lang geleden, toen de tweede fase nog niet bestond, en het vak geschiedenis nog een keuzevak was van drie of vier wekelijkse lesuren, vormde de eindexamenscriptie in klas 6-vwo hét paradepaardje van de geschiedenisdocent.

Persoonlijk beschouwde ik die scriptie als de ultieme test voor mijn leerlingen, en ik hoopte dat er iets van de vonk zou overslaan die ik me uit mijn eigen studietijd herinnerde, de kick van de jonge onderzoeker die zich verdiept in zijn bronnen en voor wie zich vervolgens allerlei nieuwe inzichten en kennisvelden openbaren.

13

Nederland in 1900: leerplicht, aardappelen rooien en beginnende electrificatie.

Iedere examenkandidaat mocht destijds kiezen uit een waslijst van vele honderden kansrijke onderwerpen, om zich vervolgens binnen een strak tijdschema te verdiepen in de literatuur rond het naar persoonlijke smaak en voorkeur gekozen onderwerp. Kritische literatuurvergelijking was het doel, gekruid met een eigen visie.

Januari was gewoonlijk de oogstmaand. Dan pilde mijn schooltas uit van te corrigeren scripties, de meeste tussen de twintig en dertig pagina's dik. Bij mij op zolder staat nog wel een metertje aan werkstukken, vele ervan fraai geïllustreerd, over de meest uiteenlopende onderwerpen, van Toet-Anch-Amon tot de oorlog in Bosnië.

De kwaliteit was sterk wisselend. Een nooit onderzocht maar vaststaand gegeven was, dat de beste scripties geschreven werden door leerlingen die toch altijd al de hoogste cijfers scoorden, en omgekeerd.

Verandering van smaak

Met de intrede van de tweede fase verdween de geschiedenis-eind-examenscriptie-oude stijl. De aandacht van de schoolbeleidsmakers richtte zich op het vakoverstijgende profielwerkstuk, dat een meesterproef moest worden waarin leerlingen alle vaardigheden konden botvieren die het studiehuis hun had bijgebracht. Op mijn school is daarvoor tegenwoordig een ingewikkeld traject uitgezet van een half jaar, vervat in een draaiboek met zes verschillende stappen en maar liefst vier beoordelingsmomenten. Merkwaardig is, dat het profielwerkstuk niet eens met een cijfer mag worden beoordeeld, maar met een van de drie kwalificaties 'onvoldoende', 'voldoende' of 'goed'.

Een andere nieuwigheid waar de tweede fase-ontwerpers mee op de proppen kwamen, was de praktische opdracht, voor elk examenvak (minstens) één. Een werkstuk dat in de eindbeoordeling aanvankelijk voor dertig, en later voor twintig procent zou meetellen, naast de overige schoolexamencijfers.

Voor het vak geschiedenis-1 in het gemeenschappelijk deel (klas 4-vwo) zoek ik voor de praktische opdracht mijn heil al enkele jaren in de speel-

film over een twintigste-eeuws historisch onderwerp. Aan elk tweetal leerlingen verstrek ik de opdracht om na te gaan in hoeverre de beelden van een bepaalde speelfilm met de historische realiteit overeenkomen. Zie hierover het artikel 'Speelfilm en praktische opdrachten' in *Kleio* jrg. 41 (2000) nr. 6, 20-23.

Om te voorkomen dat leerlingen tweemaal hetzelfde kunstje uit zouden halen, moest ik voor het vak geschiedenis-2 in het profieldeel wel iets nieuws verzinnen. De praktische opdracht geschiedenis-2 wordt bij ons verstrekt in het tweede trimester van klas 5-vwo.

Na veel praten en piekeren kwam er een vijftal keuzemenu's uit de bus, op grond van enkele gerijpte ideeën.

Een kaart met vijf keuzemenu's

Het eerste idee op de menukaart werd me aan de hand gedaan door een muzikminnende leerlinge. Zij had *Ouverture 1812* van Tsjajkovski beluisterd, en vroeg zich af of zij in het kader van het vak geschiedenis de historische achtergrond van dit muziekstuk kon onderzoeken. Ja dus, en het resultaat was een prima werkstuk, waar elke docent van zou watertanden. Opera's als *Nabucco* en musicals als *Miss Saigon* leverden eveneens juweeltjes op. Het concept bleek uitvoerbaar: biografieën van componisten staan in elke bibliotheek, en literatuur over onderwerpen als de napoleontische tijd, het oude Mesopotamië of de Vietnam-oorlog is meestal ook gemakkelijk te vinden. Helaas is de spoeling van liefhebbers klassieke muziek onder leerlingen nogal dun, zodat er jaarlijks maar een of twee van hen voor dit gerecht kiezen.

Het tweede menu is afgeleid van een van mijn persoonlijke liefhebberijen: het rondleiden of rondgeleid worden door historische stadscentra. De bedoeling is dat de leerling zelf een rondleiding samenstelt door een aantrekkelijk historisch stadje met minstens vijf gebouwen van belang, in de onmiddellijke omgeving van Waalwijk, waar mijn school is gevestigd. Dit menu is al diverse malen met succes beproefd, maar sommige leerlingen kozen voor een stad buiten de enge actieradius van Midden-Brabant, tot aan Boedapest en Istanbul toe.

Indien een leerling een persoonlijke band met zo'n stad heeft, is succes doorgaans al bijna gegarandeerd. Essentieel is dat de 'grote' geschiedenis concreet zichtbaar wordt aan de hand van het lokale, zoals de stadswallen van Den Bosch herinneren aan de Tachtigjarige Oorlog. Het nadeel is, dat na enkele jaren de meest voordehandliggende stadjes – zoals het vestingstadje Heusden – danig zijn afgegraasd.

Het derde idee op de menukaart was, om genealogisch onderzoek te laten verrichten. Het idee is afkomstig van een artikel dat zo'n vijftien jaar geleden in het blad *Reflector* stond onder de titel 'Zoek het vlees bij de botten': ga aan de hand van allerlei geschreven en ongeschreven bronnen na hoe het leven van een van je eigen betovergrootouders eruit heeft gezien.

Bij het formuleren van deze opdracht kon ik de verleiding niet weerstaan om voor de titel leentjebuurt te spelen bij een oud tv-programma van de VPRO voor jongeren met interesse in geschiedenis, *Wie was je opa's opa, opa?* Diverse leerlingen hebben de afgelopen twee jaren dit gerecht bereid en opgediend, met zeer uiteenlopende resultaten. Het hing sterk af van de keuze. Was opa's opa burgemeester geweest of kamerlid, dan vormde die een dankbaarder studieobject dan andere voorouders, zoals eenvoudige arbeiders, boeren of handwerkslieden, hoewel die laatste categorieën ook staaltjes van sociale geschiedenis opleverden. In elk geval raakt deze opdracht naar mijn gevoel de essentie van het vak geschiedenis: de jonge generatie die zich verdiept in hoe het leven vroeger was, aan de hand van getuigenissen van de eigen voorouders, en die daardoor het eigen waardenpatroon relateert.

De vierde keuze is de politiek. Het trof, dat er zowel in 2002 als in 2003 in Nederland Kamerverkiezingen plaatsvonden, met als logisch bijeffect een verhoogde politieke activiteit en dito belangstelling bij veel leerlingen. De geschiedenis van een politieke partij naar eigen keuze, haar ideologie, verworvenheden, plannen: het past geheel binnen ons schoolvak, dat immers nog altijd officieel 'Geschiedenis en staatsinrichting' heet. Wel dient de leerling ernstig

OP ONDERZOEK IN DE ARCHIEVEN

gewaarschuwd te worden voor het klakkeloos en kritiekloos overschrijven van gedetailleerde partijprogramma's.

De vijfde en laatste keuzemogelijkheid is een typische restcategorie. Het is een escape-mogelijkheid voor leerlingen die zich door geen van de menu's A t/m D aangesproken voelen.

Het bleek niet moeilijk op grond van de behandelde hoofdstukken uit onze methode *Pharos* lijstjes te maken van min of meer klassieke eindexamenonderwerpen. Ook in deze categorie worden vaak prima werkstukken afgeleverd.

In de handleiding voor de leerlingen geef ik nauwkeurig de eisen die gesteld worden en de stappen die moeten worden gezet. Natuurlijk moeten de leerlingen de typische geschiedenis-vaardigheden toepassen, zoals oorzaak-gevolg-relaties en continuïteit-discontinuïteit. De verschillende methodes gaan hier in de docentenhandleiding wel op in. Zelf verwijs ik hiervoor naar de bijlage 'Benaderingswijzer' van de methode *Pharos*. Voor de leerlingen heb ik ze kort samengevat. Een goede indeling en fraaie compositie vind ik daarnaast eveneens van groot belang, net als de leesbaarheid, het vermijden van boekentaal, en trefzekere, functionele illustraties. Voor dat alles kunnen leerlingen punten verdienen.

Ten slotte

Het spreekt vanzelf dat de resultaten die mijn leerlingen de afgelopen twee jaar hebben geboekt met deze praktische opdrachten, net zo sterk varieerden als indertijd, in de oude opzet van vóór de tweede fase. We weten allemaal welke factoren een ideaal resultaat in de weg staan. Problemen met de samenwerking, overschrijverij, gebrekkige beschikbaarheid van relevante literatuur, en vooral de vaak kritiekloze downloaderij van allerhande internetsites, rijp en groen.

De vakgedreven docent zal vaak ootmoedig over zijn hart moeten strijken, en herhaaldelijk zijn voorraad 'clementie' moeten aanspreken. Hij zal moeite moeten doen om tussen al dit soort tekenen van verkeerde werkwijzen en methoden toch ook de positieve elementen te ontdekken: zoals het feit dat de loutere kennismaking met welk historisch onderwerp dan ook voor menige leerling

Ik moet van tevoren eerlijk bekennen dat ik dit hele genealogische onderzoek een beetje had onderschat. En ik moet ook bekennen dat ik het zelfs even had overschat, want met dit onderwerp kun je ineens heel ver komen, of totaal niets wijzer worden.

Het is nu eenmaal niet eenvoudig om het verleden weer op te rakelen, als er alleen maar wat aktes en verhalen voor handen zijn. Maar eenmaal met deze middelen, kon ik een vrij goed beeld schetsen van de leefsituatie van mijn betovergrootvader Ludovicus Smeulders, als hoofdpersoon van dit genealogisch onderzoek.

Voor de gegevens, die op akten te vinden waren (geboorte, sterfte, huwelijk en familiekaarten), moest ik naar het gemeente-archief van Tilburg en Oisterwijk. In het laatst genoemde archief bevonden zich de akten van verschillende gemeenten, zo ook gemeente Loon op Zand. De familie van mijn vader kwam immers uit Tilburg, terwijl die van mijn moeder uit Kaatsheuvel kwam.

De eerste keren verliep mijn onderzoek langzaam, want ik kon de gebruikte methoden nog niet goed toepassen. Naarmate ik meer met het materiaal werkte, lukte het me beter om snel de gewenste informatie te vinden. Ik had in Oisterwijk al wat meer aanknopingspunten, omdat er nog bidprentjes bewaard waren gebleven binnen de familie. Dit had ik helaas niet in Tilburg. Wel lukte het goed om via een geboortedatum een huwelijksakte te zoeken met een familiekaart waar om de 10 jaar de familie werd bijgewerkt. Zaken zoals familie-uitbreidingen en verhuizingen werden daar van tijd tot tijd ingevuld of doorgestreept. Met een beetje geluk stond daar dan ook een sterftedatum bij, maar dat was meestal niet het geval, dus moesten de sterfteboeken geraadpleegd worden.

Terwijl ik veel tijd in de archieven doorbracht, moest de geschiedenis van mijn betovergrootvader nog in een relevant kader geplaatst worden, de sociale situatie van Tilburg omstreeks de 19e eeuw.

Natuurlijk werd de gevonden informatie aangevuld met eigen verhalen in de familie, zodat ook voor mij het onderwerp steeds interessanter werd.

Als laatste schakelde ik de hulp in van mijn oom Louis Smeulders en mijn oudtante, zus van mijn reeds overleden opa. Samen met hen heb ik het leven in de 19e eeuw besproken, dat achteraf gezien niet veel slechter was dan het leefpatroon in de eerste helft van de 20e eeuw. Op dit moment heb ik nog niet alle gegevens, want het blijft natuurlijk gissen en vooral zoeken tussen alle gegevens die de archieven rijk is. Verder verschilt ook vaak de kwaliteit van bijvoorbeeld papier en inkt, zodat vaak belangrijke gegevens niet te lezen zijn, of zelfs ontbreken op akten.

Toch acht ik mijn gegevens betrouwbaar genoeg om een aardig beeld te kunnen schetsen van het leven van mijn betovergrootouders in Tilburg omstreeks 1850-1900.

al een eye-opener betekent, en dat de opgedane ervaringen met onderwerpkeuze, speurwerk, bronnenkritiek, compositie, stijl, indeling en afwerking de leerling wellicht wat verder hebben geholpen om de kunst van het schriftelijk rapporteren onder de knie te krijgen.

Ik hoop dat ik collega's die de handleiding lezen van dienst ben met het aangeven van de mogelijkheden die wij op mijn school uitproberen, en dat zij zich op hun beurt uitgedaagd voelen de *Kleio*-lezers deelgenoot te maken van hun eigen ideeën.

Deze handleiding, die ik in de afgelopen maand november aan de leerlingen heb verstrekt, is beslist voor verbetering vatbaar, en ik sta dan ook van harte open voor opmerkingen en vermaningen.

Kwartieren in Tilburg...

Een wever in "de Wolstad"

Uit het onderzoek van Esther Smeulders.

1. In de periode november 2002 tot februari 2003 moet elke leerling in het kader van het vak geschiedenis-2 (profieldeel) een praktische opdracht uitvoeren. Bij voorkeur in tweetallen. Je kunt kiezen uit de volgende menu's: A t/m E

A. *Geschiedenis, daar zit muziek in; muziek, daar zit geschiedenis in*

Diverse componisten schreven bepaalde werken onder inspiratie van een concrete historische gebeurtenis (bijvoorbeeld: Tsjajkovski's *Ouverture 1812*; Verdi's *Nabucco* of *Aïda*; musicals als *Les Misérables*, *Elizabeth* of *Miss Saigon*). Het moet wel om een echte gebeurtenis (of cultuur) gaan, niet om een fantasieverhaal.

Luister naar een zelf uitgekozen muziekstuk (concert, opera, musical), en zoek vervolgens alle mogelijke gegevens bij elkaar over:

- de componist en de stroming waarin hij past, en de nationale cultuur waarin hij wortelt;
- het hoe en waarom van het totstandkomen van juist deze compositie/opera en wat het bijzondere ervan was;
- de historische realiteit van de gebeurtenis die de componist inspireerde.

n.b. In de schoolbibliotheek bevindt zich een reeks monografieën over beroemde componisten

B. *Gids in een historische stad*

De rijke en bewogen geschiedenis van historische steden in de omgeving (zoals Heusden, Woudrichem, Den Bosch, Geertruidenberg, Breda) is nog af te lezen aan oude panden, kerken, visafslagen, havens, stadswallen, standbeelden, oude straatjes ...

Opdracht: Kies zo'n stad(je) uit. Stel een 'rondleiding' samen (bijvoorbeeld voor familie/verwanten) langs de voornaamste historische locaties – minstens vijf – waarin jij als amateur-stadsgids aan je gezelschap de nodige uitleg verschaft. Maak bij elke locatie foto's; en vooral zoek achtergrondinformatie uit boeken en tijdschriftartikelen (bijvoorbeeld: de Heusdense stadswallen brengen je naar de beginfase van de Tachtigjarige Oorlog).

Het eindproduct kan de vorm krijgen van een handzaam geïllustreerd boekje, dat begint met een kort historisch overzicht van de hele geschiedenis van het stadje, en vervolgens de route met de locaties. Natuurlijk moet je ter plaatse de sfeer gaan opsnuiven!

n.b. Voor grotere steden als Den Bosch en Breda bestaat de fraaie serie *Ach Lieve Tijd*.

C. *Wie was je opa's opa?*

Genealogie is een speurtocht naar je eigen wortels. Waar kom ik vandaan, wat deden mijn voorouders? Dit is een opdracht voor stamboomvorsers, die willen kijken wat voor levens er schuilgaan achter de lijstjes jaartallen van geboorte, huwelijk en sterven in de familie.

N.b. deze opdracht moet individueel!

1. Je moet beginnen met een kwartierstaat. Begin bij jezelf en je ouders, dan je vier grootouders, dan je acht overgrootouders en dan je zestien betovergrootouders. Je krijgt zo een (omgekeerde) piramide van 31 namen. Het is niet de bedoeling alle geboorte- en sterftedata te achterhalen; maar zorg er wel voor dat je een van je (bet)overgrootouders met jaartallen te pakken hebt. Vraag om informatie bij familieleden, grootouders, oudooms die bidprentjes hebben bewaard of zoek oude foto's of plakboeken. Het gemeentearchief in je woonplaats kan je helpen, eventueel ook het Rijksarchief in Noord-Brabant, in de citadel van Den Bosch (bellen voor een afspraak).

2. Vervolgens kies je één van de zestien betovergrootouders: bijvoorbeeld je opa's opa. Verzamel over die persoon zoveel mogelijk persoonlijke gegevens: het vlees bij de botten.

- a. Stel eerst een aantal scherpomlijnde vragen over werk, woning, geloof, karakter, uiterlijk, huwelijk, hobby's, politieke voorkeur etcetera van je hoofdpersoon.
- b. Raadpleeg zo mogelijk ook mondelinge bronnen. Herinnert jouw opa (of oma, of oudoom of oudtante) zich zijn (haar) grootvader (grootmoeder), jouw hoofdpersoon nog? Dan heb je al een spoor. Als deze manier van oral history kans op succes heeft, dan moet je een serieus interview afnemen, op grond van vooraf opgestelde vragen, en met behulp van een taperecorder.
- c. Was opa's opa actief lid van een kerkkoor of zangvereniging, wandelclub, gemeenteraad, schoolbestuur ...? Had hij een eigen zaak? Is daarvan nog archiefmateriaal over?

Probeer naast geschreven berichten foto's te vinden, maar ook dingen als: grafsteen, nog bestaand woonhuis, woonstraat, monumenten.... en wat je nog meer kunt verzinnen.

3. Schets de toenmalige woonplaats en maatschappij waarin je voorouder opgroeide. Bekijk die van alle kanten; politiek, sociaal-economisch, cultureel-mentaal. Bijvoorbeeld: wie genoten kiesrecht, was daar strijd om? Welke groeperingen kwamen toen op? Wie vormden de regering? Hoe waren toen de verbindingen (spoor), waarvan leefden de mensen in die streek en in Nederland in het algemeen? (Opkomende industrie naast handel en landbouw.)

Hoe was het godsdienstig leven in die streek (en in Nederland), welke manieren van vrijetijdsbesteding waren in zwang, hoe verliep het gezinsleven?

Maar je moet nog veel méér vragen stellen!

Het antwoord vind je in enkele van de vele boeken over Nederland rond 1900, bijvoorbeeld:

A.F. Manning en P.W. Klein, *Nederland rond 1900* (Amsterdam 1993).

4. Sluit je verhaal af met een kort verslag van het verloop van je onderzoek. Hoeveel van je vraagstelling (zie hierboven, 2a en 3) heb je kunnen beantwoorden, en is er nu een eindconclusie mogelijk over wat voor leven de door jou gekozen persoon heeft geleid? (Arm/rijk, (on)gelukkig, stilletjes/opvallend, en waarom vind je dat?)

Een zorgvuldige vormgeving is van belang. Rangschik de hoofdstukken 1 t/m 4 (en eventuele paragrafen) logisch. Zorg voor functioneel illustratiemateriaal: niet alleen familiekiekjes, maar ook kaartjes, foto's van oude ansichten (gebouwen, straatgezichten, vrijetijdsbesteding, vervoermiddelen, mode...).

Denk aan: eigen stijl, boeken juist citeren, geschikte omslag, originele titel, enzovoort.

D. Politieke partijen ... zo ver en zo dichtbij ...

Een onderzoek naar de aard, programmapunten en doelstellingen van een of meer politieke partijen in ons land.

Richtvragen kunnen zijn:

- Wanneer werd de partij opgericht, en wat was daarvan de verklarende achtergrond?
- Welke idealen en concrete doelstellingen huldigden de partijgenoten?
- Op welke groep(en) onder de kiezers oefende (en oefent) de partij aantrekkingskracht uit en waarom?
- Heeft de partij deel uitgemaakt van een of meer kabinetten, en in die periode(s) iets van de doelstellingen kunnen realiseren?

- Heeft de partij toen zij deel uitmaakte van de oppositie iets voor elkaar gekregen (bijvoorbeeld in de vorm van initiatief-wetsvoorstellen)?
- Hoe bereidde de partij zich voor op de Tweede-Kamerverkiezingen?
Denk hierbij aan het verkiezingsprogramma, de kandidatenlijst en de propaganda.
- Wat zou zij naar jouw verwachting kunnen realiseren in de komende kabinetsperiode?

E. In het licht van PHAROS ... (je schoolboek)

Kies zelf een thema in het verlengde van een van de hoofdstukken geschiedenis-2 van vorig jaar of dit jaar zoals:

KLASSIEK OF KOPIE: Akropolis, gebouwen in het oude Rome, Byzantijnse kunst, gotiek, renaissance-kunst, neo-classicisme.

FEESTCULTUUR/VOLKSCULTUUR: middeleeuws kloosterleven, Jeroen Bosch, Breughel, hoe ons land calvinistisch werd, de vormgeving van het dagelijks leven, beschavingsoffensieven 19e eeuw, nationale feesten.

HET RIJK VAN HET MIDDEN: maatschappij in het Chinese keizerrijk, China en het Westen, Bokseropstand, Sun-Yat-sen, China onder Mao.

ALLE HENS AAN DEK: Moedernegotie, VOC, walvisvaart, boeren in Gouden Eeuw, Willem I en NHM, Cultuurstelsel, industrialisatie 19e eeuw, sociale vraagstuk 19e eeuw.

EENHEID EN SCHEIDING: Josef II, patriotten, Bataafse Republiek, Lodewijk Napoleon, Willem I en Verenigd Koninkrijk, Belgische Opstand 1830, Conscience en Vlaams bewustzijn, vergelijking Belgisch Kongo met Ned.-Indië, WO I en Vlaams activisme, taalkwestie in België, koningskwestie.

OOSTENRIJK: Schönbrunn, Maria Theresia, Wener Congres, Metternich, revolutiejaar 1848, Franz Josef, nationaliteitsvraagstuk.

HET MIDDEN-OOSTEN: Arabische cultuur, Ottomaanse rijk, Modern Imperialisme, Zionisme, Gallipoli, Lawrence of Arabia, Mandaatregeling, geboorte Saoedi-Arabië, geboorte Israël, Nasser, een van de oorlogen, Arafat.

Maak een opzet met een duidelijke vraagstelling, en schrijf op grond daarvan een leesbare scriptie.

2. Eisen die gesteld worden aan deze praktische opdracht:

- aantal woorden: rond de 2500-3000
- te besteden tijd: 20 sluisjes per persoon, uit te smeren over een beperkt aantal weken: dus meteen starten!
- aantoonbaar gebruik maken van de richtlijnen in je schoolboek (bij *Pharos* is dat de Benaderingswijzer)
- inhoudelijk correcte en consistente info (voornaamste criterium)
- uiterlijke presentatie en opbouw
- bij samenwerking in groepen van twee: nauwkeurige verslaglegging in een logboek: 'wie deed wat wanneer'?

De P.O. telt voor 20% mee in het eindcijfer van het SE!!!!

Het eindresultaat wordt beoordeeld aan de hand van de volgende criteria:

- *inhoud* (is die waarheidsgetrouw, relevant, volledig?) – 50 pnt. maximaal
- *moeilijkheidsgraad onderwerp* – 10
- *indeling, opbouw van het betoog* – 10
- *de mate waarin de vaardigheden (uit de benaderingswijzer van *Pharos*) aantoonbaar zijn toegepast* – 10
- *de manier waarop de vraagstelling aan het slot van het werkstuk wordt beantwoord* – 10
- *afwerking en uiterlijke verzorging* – 10

Totaal aantal te behalen punten: 100; delen door 10

3. Algemene richtlijnen bij het maken van de opdracht

tijdschema:

week 1-2	onderwerpkeuze
week 3	opzet en vraagstelling opstellen
week 4	vraagstelling door docent laten beoordelen; literatuur zoeken
week 5-6	inlezen en notities maken
week 7	begin met compositie werkstuk
week 8	voortgezette compositie
week 9	uiterlijke vormgeving
week 10	laatste finesses aanbrengen
week 11	INLEVEREN

inlezen en notities maken:

Laat je leiden door je eigen vraagstelling. Noteer alleen die gegevens, die een (deel van een) antwoord geven. Maak voor jezelf korte aantekeningen.

* Werk vanaf het begin op de computer! Zorg voor goede back-ups, zodat niets verloren gaat.

* Literatuur dient kritisch gelezen te worden en

niet klakkeloos als waarheid geaccepteerd te worden! *Overschrijverij is onkritisch en dus fout!!* Doe of je schrijft voor de geïnteresseerde leek, bijvoorbeeld een familielid. Gebruik eigen woorden. Eenvoudig en helder taalgebruik is altijd het beste. *Schrijf nooit iets op wat je zelf niet begrijpt.*

* Maak een goede indeling in hoofdstukken en paragrafen. Die is vrij gemakkelijk af te leiden van je vraagstelling! Maak binnen de paragrafen een indeling in alinea's.

* Vergeet niet om *functionele illustraties* op te nemen. Die moeten je betoog ondersteunen. Illustraties van bijschriften voorzien.

compositie en afwerking:

* Pagina's enkelzijdig uitdraaien. Op de linkerpagina's kunnen eventueel grote illustraties komen. Kleinere illustraties kunnen ook tussen de tekst geplaatst worden, die dan automatisch langer wordt.

* Besteed aandacht aan taalgebruik (geen kromme zinnen en spelfouten, wel logica ; gebruik de spellingscontrole.

* Omslag. Hierop een illustratie, de titel met ondertitel; je naam en de datum. Verzin een leuke/originele titel! Let wel: de titel mag niet méér beloven dan de inhoud te bieden heeft.

* Titelpagina: nog eens titel en ondertitel en naam/datum

* Voorwoord waarin je je keuze voor het onderwerp motiveert, de gang van je onderzoek met beperkingen en eventuele voetangels en klemmen vermeldt en personen bedankt die je ergens mee geholpen hebben.

* Overzichtelijke inhoudsopgave met paginanummers.

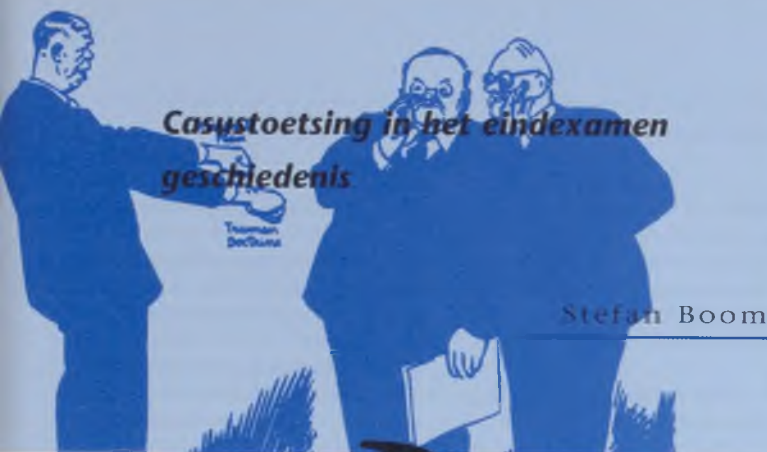
* Genummerde hoofdstukken, liefst met titels. Eerst een inleiding, waarin je vraagstelling wordt uitgelegd.

Enkele hoofdstukken met het betoog /de beschrijving; het eigenlijke verhaal dus.

Laatste hoofdstuk met een samenvatting en je belangrijkste conclusies. Die conclusies moeten uit het gelezene/beschrevene voortkomen, maar bevatten ook een element van een eigen oordeel, dat desgewenst nog eens apart wordt toegelicht. *Zonder eigen visie is een werkstuk zouteloos.*

* Literatuurlijst. Inclusief encyclopedieën, andere naslagwerken en media zoals internet-sites. Citeer elk boek op de correcte wijze: auteursnaam met voorletters, titel (cursief) plaats van uitgave – jaar van uitgave. Elke internetbron apart vermelden.

* Maak een werkverslag, in de vorm van een logboek: wie deed wat wanneer?

A continuing story

De Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming (de commissie-De Rooy) heeft in haar advies een lans gebroken voor een andere vorm van het centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis: een casus vormt daarvan het hoofdbestanddeel.

De examenkandidaten krijgen twee casussen voorgelegd waaruit zij er één moeten kiezen. De casussen betreffen een kwestie waarover de kandidaten, gebruik makend van hun historisch besef, hun standpunt moeten bepalen. Maar is deze aanpak wel zo nieuw? Is de casustoetsing niet al eens uitgebreid bediscussieerd?

19

Vanaf het einde van de negentiende eeuw werd het vanzelfsprekend dat de geschiedenis van Nederland en de wereld op school werd onderwezen. Kennis van de geschiedenis hoorde tot de bagage van ieder ontwikkeld mens. Om de kwaliteit van het geschiedenisonderwijs te garanderen werd het in het eindexamen opgenomen. Tussen 1901 en 1917 werd het schoolvak geschiedenis op middelbare scholen afgesloten met een schriftelijk eindexamen. Na 1917 werd er een mondeling ingevoerd dat werd bijgevoerd door rijksgescommitteerden vanuit de universiteiten (voor de gymnasia) of 'deskundigen' voor de HBS.

Deze benadering van het vak geschiedenis en deze wijze van examineren bleven bestaan tot de invoering van de Mammoetwet (1968). Toen veranderde er veel. Geschiedenis werd een keuzevak in

de bovenbouw en er werd vanuit het ministerie van onderwijs een discussie over een centraal eindexamen voor alle vakken aangezwengeld, 'dit examen dient om voor ieder vak een landelijk niveau aan te geven'.¹

Zeër tegen de zin van veel geschiedenisleraren zou geschiedenis geen uitzonderingspositie mogen innemen en ook centraal moeten worden geëxamineerd.

De discussie over een centraal schriftelijk eindexamen (cse) komt in een stroomversnelling als de CEGES, de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis En Staatsinrichting de mogelijkheid van invoering voor geschiedenis van een schriftelijk eindexamen gaat onderzoeken.

De bevindingen van toen zijn van belang voor de discussie van nu.

De CEGES

In maart 1975 bezoeken twee leden van de CEGES, zuster Van Alkemade en P. van der Meulen, het IBO, het International Baccalaureat Office in Genève.² Dit bureau verzorgde voor een vijftigtal scholen een schriftelijk eindexamen. In Genève bekijken zij

het geschiedenisexamen. Dit bestaat uit een essayvraag aan de hand van twee teksten, die de leerling uit vier teksten heeft gekozen.

Het Zwitserse examenmodel week op twee punten af van het Nederlandse model zoals de CEGES dat aan het ontwikkelen was. De omschrijvingen van het onderwerp zoals in Nederland kende men niet, de vorm van het examen (essayvragen) werd in Nederland op centraal niveau niet toegepast.

De twee Nederlandse bezoekers geven in een nota aan welke conclusies zij trekken uit hun waarnemingen en wat zij van belang achten voor de Nederlandse situatie.

In hun opmerkingen gaan zij eerst in op het verschil in de omschrijving van het onderwerp, daarna bespreken zij de voor- en nadelen van de essayvraag. Dit essay komt voor een groot deel overeen met wat nu een casus genoemd wordt.

De stofomschrijving

Vanuit de aard van het schoolvak geschiedenis lijkt voor de CEGES een zeer ruime, weinig gedetailleerde

Kleio-redacteur Stefan Boom is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de Citogroep.

onderwerpomschrijving op zijn plaats. Het poly-interpretabele karakter van het vak geschiedenis, de verschillen in uitgangspunten van historici, leiden hiertoe.

Vanuit de positie van de *examenkandidaten* is het juist van belang een zo eenduidig mogelijke onderwerpomschrijving te hanteren. Duidelijkheid in de eisen waaraan voldoen moet worden, is een belangrijke vereiste. Toch is het ook mogelijk dat door een al te beperkende omschrijving de persoonlijke invulling door de kandidaten in gevaar komt. Dit gevaar lijkt het grootst op het vwo, is geringer op havo-niveau en lijkt voor de mavo (3 en 4, er werden twee mavo-examens gemaakt, het latere c en d examen) het minst een rol te spelen. Vanuit de eisen van de *samenleving* moet het diploma een zeker niveau waarborgen en mogen de cijfers van school tot school niet teveel verschillen. Een duidelijker onderwerpomschrijving kan daarbij van nut zijn.

Vanuit de *ervaring* van de CEGES tot dan toe (er zijn twee onderwerpen getoetst en men is bezig met de volgende drie) is men voor een wisselende omschrijving. Afhankelijk van het onderwerp is een al of niet uitgebreide onderwerpomschrijving gewenst. 'Het Midden Oosten' en 'De Koude Oorlog' vereisten meer uitleg dan 'De onderdrukking van de vrijheid tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland'. Volgens de CEGES zelf had dit veel te maken met de geringere afstand van de laatste onderwerpen: het was minder voltooid verleden tijd. Daarbij kwam dat bij deze onderwerpen: '*meer uiteenlopende standpunten t.a.v. de interpretatie en beoordeling ervan niet alleen mogelijk zijn maar bovendien emotioneel wat sterker geladen*'. Verder werd (toen al) geconstateerd dat voor de mavo aan de omschrijving heel andere eisen gesteld moesten worden (andere leerlingen, minder vakhistorici als docent) dan aan de beide andere niveaus.

Vanuit de formele eisen bleek de beperking tot 'de laatste halve eeuw' een te knellend keurslijf. Moest dit opgevat worden als precies vijftig jaar? Kon daarom in het examen over Rusland na 1967 niets meer over de revolutie van 1917 gevraagd? De commissie kon hier niet mee uit de voeten.³

De essay- of casusvraag

De voor- en nadelen van een examen bestaande uit een tweetal essayvragen werden op dezelfde punten als de onderwerpomschrijving beoordeeld.

Vanuit de *aard van het vak* lijken ruim begrensde essayvragen de juiste toetsvorm. Maar de aard van het vak leidt ook tot grote moeilijkheden bij de beoordeling van zeer open vragen. Als voorbeeld van zo'n vraag gaf men: '*Contrary to the First World War, whose origins were extreme complex and responsibility for which was spread among a number of nations, the Second World War was the work of one man, Adolf Hitler*'. Discuss this statement.

De CEGES laat zien welke haken en ogen aan de beoordeling van deze vraag zitten: Wat is goed en wat is fout in de antwoorden?

Een leerling die deze stelling als juist beoordeelt, heeft het fout.

Maar als dit gebeurt in een goed opgebouwd betoog, wat dan? De uitspraak '*Het denken kan niet los gezien worden van de taal waarin het denken plaats heeft*' waarmee de CEGES Adorno citeert, lijkt in het bijzonder voor geschiedenis op te gaan. Taalvaardigheid wordt het hoofdcriterium in de waardering van het examenwerk.

Vanuit de positie van de *kandidaten* zijn de open essayvragen een stuk veeleisender. Zij moeten consistent redeneren, onderscheid maken tussen argumenten, analyseren, gegevens en kennis combineren en componeren tot een samenhangend historisch betoog. Alleen de keuzevrijheid lijkt de kandidaat meer kansen te geven: niet alle vragen hoeven beantwoord te worden, maar de eigen belangstelling kan worden gevolgd. Dit soort vragen lijken echter alleen haalbaar voor vwo-leerlingen (ook omdat ze wat ouder zijn) denkt de CEGES.

In Genève wordt het subjectieve karakter van de beoordeling onderhouden door de correctie in handen te leggen van een kleine, permanente commissie van professionele cijfergevers.

Alleen in vergelijking met een mondeling examen ziet de CEGES voordelen in de essaytoets.

In de jaren daarvoor is er veel gediscussieerd in *Kleio* over de voor- en nadelen van een mondeling examen. In het evaluatierapport van het tweede gecoördineerde proefwerk besteedt de CEGES veel aandacht aan de bespreking van de mondelinge toetsen die op diverse scholen, met verschillend niveau, zijn afgenomen. In het rapport zijn transcripties hiervan opgenomen. De CEGES concludeert dat, hoewel sommige leerlingen het prettig vinden wat meer op bepaalde onderwerpen in te kunnen gaan en docenten het prettig vinden hun leerlingen met wat hulp verder te kunnen brengen, een rechtvaardige beoordeling uiterst moeilijk is. Het geven van een eindcijfer op basis van een mondeling examen zonder schriftelijke toetsen daarbij te betrekken zou tot een onrechtvaardige beoordeling kunnen leiden. Vanuit de *samenleving* bezien is de subjectiviteit van de beoordeling een onoverkomelijk bezwaar.

De ervaring van de CEGES tot dan toe, maakte hen ook huiverig voor de essayvraag. Als praktisch probleem zien zij de moeilijke constructie van dit soort vragen, zeker bij een beperkte onderwerpomschrijving. Principieel acht de CEGES voor vwo-leerlingen en leerkrachten de meer open vraagvorm beter geschikt dan voor mavo-leerlingen en hun derdegraads leerkrachten waarvan de CEGES de vak kennis niet hoog inschat.

*'De konsekwentie hiervan lijkt te zijn dat van de v.w.o.-eindexamenonderwerpen geen omschrijving wordt gegeven, of een zeer summier, van de m.a.v.o.-onderwerpen een tamelijk uitvoerige en van de h.a.v.o.-onderwerpen een bondige.'*⁴

Tot een eenduidig eindoordeel komt de CEGES niet. De hele afweging eindigt een beetje slap:

'Of een vraagvorm goed is moet men naar onze overtuiging, mede meten aan de aard en de inhoud van het onderwerp dat geëxamineerd wordt en aan de capaciteiten van de kandidaten'.

Dit leidde tot de later gangbare praktijk van een mavo-examen met een deel gesloten en een havo/vwo-examen met veel meer open vraagvormen (inclusief een stel-opdracht).

(Maximum marks)	
(a) Study Source 1 What can you learn from this source about the reasons for Russia's defeat in the First World War?	(3)
(b) Use your own knowledge Use your own knowledge to explain why the Russian economy was so ill equipped to cope with the strains of war.	(5)
(c) Study Sources 2 and 3 How far does the evidence in Source 2 support the message of the cartoon (Source 3)?	(5)
(d) Study Sources 3 and 4 Assess the value of Sources 3 and 4 to historians enquiring into opposition to the Tsar inside Russia in 1916-1917.	(5)
(e) Study Sources 4 and 5 and use your own knowledge Do you agree that 'What destroyed tsardom was the length of the war' (line 27)? Explain your answer, using these two sources and your own knowledge.	(12)
(Total 30 marks)	

Schema 1 – Engelse essayvraag, A-level.

De CEGES evalueerde de casustoetsing dus aan de hand van een aantal invalshoeken:

1. de aard van het vak geschiedenis,
2. de belangen van de examen-kandidaten, en
3. de eisen van de samenleving.

Al deze criteria hadden consequenties voor de onderwerpomschrijving en de vorm van de toetsing.

Een meer gesloten toetsvorm en een meer afgebakende onderwerpomschrijving leek de CEGES beter te passen bij de mavo-examens. Voor de vwo-examens leek een open toetsvorm met een zeer beknopte onderwerpomschrijving geschikter, voor de havo-examens zou er tussen mavo en vwo een middenweg gezocht moeten worden.

Modernere criteria

Een 'modernere' afweging van verschillende toetsvormen is via toetstechnische criteria. Een goede toets moet voldoen aan minimumeisen op het gebied van *validiteit*, *betrouwbaarheid* en *bruikbaarheid*.

Binnen het criterium van de validiteit kan onderscheid gemaakt worden tussen begripsvaliditeit en inhoudsvaliditeit. De begripsvaliditeit van een toets is in orde, als gemeten wordt wat bedoeld wordt te meten. In een geschiedenistoets kunnen bronnen in het Engels opgenomen zijn. De leerling die een onvoldoende voor de toets haalt, kan die gekregen hebben door een gebrekkige kennis van de

Engelse taal. Er zal dan altijd onduidelijkheid bestaan over wat gemeten is: begrip van geschiedenis of Engelse taalvaardigheid. Een toets is inhoudsvalide als de spreiding over de stof goed is. Als in een huidig eindexamen, waarin een stofomschrijving van een tiental pagina's getoetst wordt, van de vijf hoofdstukken van de stofomschrijving er maar één wordt bevraagd, dan is aan het criterium van de inhoudsvaliditeit niet voldaan.

Een toets is betrouwbaar als het er voor de score niet toe doet wie de toets nakijkt. Ook moet het niet uitmaken met welke vragen de vaardigheid gemeten wordt (alleen leerlingen die de stof beheersen moeten de vragen juist kunnen beantwoorden) en mag het moment en de duur van afname geen invloed hebben op het resultaat.

Voor de bruikbaarheid van een toets voor de docent is van belang dat de toets efficiënt, billijk en aanvaardbaar is. Een toets is efficiënter als de opbrengst van de toets opweegt tegen de gedane investering; een toets met meerkeuzevragen is veel sneller nagekeken dan een opstel, het opstellen van een meerkeuzetoets kost meestal wel meer tijd. Een toets is billijk als iedere leerling een even grote kans heeft (als de stof geleerd is) op een voldoende, aanvaardbaar als alle belanghebbenden (ouders, leerlingen, docenten) de toets accepteren als een eerlijk meetinstrument.

Vertalen we deze criteria naar de opmerkingen van de CEGES, dan valt te constateren dat zij de IBO-toets afwijzen omdat er te grote vraagtekens bestaan bij zowel de validiteit als de betrouwbaarheid en de bruikbaarheid. De aard van het vak leidt tot te veel uiteenlopende antwoorden bij een ruime vraagstelling en dus tot een geringere betrouwbaarheid. Door professionele correctoren aan te stellen kan dat enigszins worden voorkomen. De eisen die aan de kandidaten worden gesteld zijn complexer, de validiteit is dus niet helder. In hoeverre het gaat om het toetsen van duidelijk omschreven historische kennis en vaardigheden is te onduidelijk. De bruikbaarheid als eerlijke centrale toets is volgens de CEGES niet groot door het subjectieve karakter van de beoordeling. Dat zou een dergelijk examen geen breed draagvlak in de samenleving geven.

Voorbeelden uit het buitenland

Van een verdere discussie over de essayvraag zijn niet veel sporen overgebleven. Leo Dalhuisen mengt zich wel in *Geschiedenis op School* in het debat, maar komt niet echt veel verder dan een overzicht van voor- en nadelen van de essaytoets, maar dan vergeleken met de 'objectieve studietoets'. In dit nog steeds zeer leesbare en relevante hoofdstuk propageert hij een voorbeeld uit het buitenland: de Amerikaanse Document Based Question (DBQ-test). Historische vaardigheden worden aan de hand van een bronnenset getoetst.

In iedere discussie over essay- of casustoetsing worden voorbeelden uit het buitenland opgevoerd. Meestal zijn dit voorbeelden uit Engeland of Schotland, maar ook Duitse *Länder* hebben (soms) soortgelijke examenopgaven. In de Verenigde Staten volgen veel staten het Angelsaksische model. In schema 1 vind u zo'n voorbeeld, een Engelse essayvraag, van het A-level, het hoogste niveau, uit 2001 uit het thema 'Rusland in Revolutie, 1905-1917'. De leerstof van dit onderwerp is opgenomen in de syllabus van het *National Curriculum*, waarin een beknopte inhoud van het thema (met richtvragen) wordt gegeven. Aan de hand van vijf bronnen, (vier teksten, één cartoon) die op één na allemaal uit de tijd zelf zijn, worden vijf vragen gesteld.

"Write an essay that:

Has a relevant thesis and support that thesis with evidence from the documents.

- Uses a majority of the documents.
- Analyzes the documents by grouping them in as many appropriate ways as possible. Does not simply summarize the documents individually.
- Takes into account both the sources of the documents and the authors' point of view.

You may refer to relevant historical information not mentioned in the documents."

"1. Analyze the ways in which people viewed the character and condition of Greeks in the Ottoman Empire during the Greek movement for independence in the eighteenth and early nineteenth centuries."

Schema 2 – Amerikaanse essayvraag, waarbij een historische achtergrond en elf bronnen worden verstrekt. Tijdsduur 45 minuten.

- voor een "acceptable thesis"	1
- voor het gebruiken van de meerderheid van de documenten	1
- voor het ondersteunen van de thesis of het beantwoorden van de vraag (in dit geval)	1
- voor het begrijpen van de betekenis van de geciteerde documenten	1
- voor het analyseren van "bias or point of view" in ten minste drie documenten	1
- voor het analyseren van de documenten door ze in minstens drie groepen te verdelen, elke groep met twee documenten	1

Schema 3 – Antwoordmodel.

Opvallend aan deze vragen is aan de ene kant de openheid van de vraagstelling, en aan de andere kant het gebruik van het begrip 'gebruik je eigen kennis'. Dat heeft te maken met de kritiek op oudere Engelse examens, waarin te weinig werd gevraagd naar de kennis van de kandidaten en een te grote nadruk lag op het 'kennisarme' toetsen van vaardigheden in het hanteren van bronnen. Als de kandidaten dit werk hebben gemaakt, wordt dit niet door hun eigen leerkracht nagekeken. Er bestaat in Engeland een systeem van professionele 'markers' die al het examenwerk beoordelen. Zij maken na een deel van het werk te hebben nagekeken een definitief antwoordmodel, waarin bandbreedtes worden aangegeven waartussen de kandidaat kan scoren. Het gaat daarbij dan om meer of minder juiste antwoorden. Stijl en spelling krijgen bij sommige *Examination Boards* ook punten. De school kan kiezen uit verschillende *Examination Boards* – in Engeland uit drie – die elk hun eigen examenopgaven maken. Bij invoering van dit systeem kostte het de *Examination Boards* geen moeite voldoende markers te krijgen. Docenten konden door marker te worden ervaring opdoen met

het nieuwe systeem, waardoor zij hun leerlingen beter konden voorbereiden op het examen. Nu het systeem meer ingeburgerd is geraakt, wordt het moeilijker voldoende leerkrachten bereid te vinden dit nogal saaie werk te doen. Opvallend is ook dat het aantal klachten over de beoordeling (van ouders en leerlingen) toeneemt.

Bij de analyse van antwoordmodellen ontkom ik niet aan de indruk dat het hier wel erg sterk gaat om 'wenselijke' antwoorden. Hoe meer hoe beter, hoe meer passend bij algemene opvattingen hoe beter. Het lijkt erop dat de kwantiteit van de antwoorden een even grote rol speelt in de beoordeling als de kwaliteit.

Op dit moment (herfst 2002) is het Engelse examensysteem in een diepe crisis geraakt. Er is groot misbaar ontstaan over herzieningen van de beoordelingen van de verschillende *Boards*, het *grade fixing* door het centrale toezichthoudende orgaan voor de vwo-examens, en daarmee voor de toelating tot de universiteiten. Dat heeft, volgens mij, te maken met het systeem; als er genoeg geoefend is op de vorm van het examen dan wordt het tot een 'trucje', om in

geschiedenistermen te blijven 'kunstjes met bronnen', en raakt het doel van het examen – het meten van het werkelijke inzicht van de leerlingen – op de achtergrond.

Uiteraard zijn er nog meer (onderwijs)politieke redenen voor het huidige haperen van het Engelse systeem aan te wijzen.

In de Verenigde Staten wordt het Engelse systeem van toetsen gevolgd. De verschillende deelstaten hebben uiteraard allemaal hun eigen toets- en examen methodiek, maar de essayvragen spelen daarbij een grote rol (naast multiple choice vragen voor de 'core knowledge'). Schema 2, Amerikaanse criteria, laat iets zien van de ruimte die beoordelaars en leerlingen daar hebben. Het gaat hier om een D(ocuments) B(ased) Q(uestion) uit 2001 uit het *Advanced Placement Program European History*.

De kandidaat moet in 45 minuten aan de hand van een elftal documenten een doorwrocht essay schrijven. Vervolgens komt een klein stukje *Historical background* over het probleem en elf documenten (de teksten zijn zo'n acht regels lang, er is één kaartje en één afbeelding). Daarmee kunnen de kandidaten aan de slag. In het correctievoorschrift, zie schema 3, wordt aan elk van de aanwijzingen uit de vraag een punt toegekend. Het maximum is nu zes punten, de *Basic Core*. Daarbovenop is een extra mogelijk, de *Expanded Core* van drie punten, wat pas bereikt kan worden als de zes basis scorepunten binnen zijn. Beoordeeld wordt waar de kandidaat "excellence" heeft getoond in één, een paar of alle zes categorieën. De norm daarbij is grote helderheid, duidelijkheid, overtuigendheid, meer en beter, inzichtelijkheid. Alles naar het oordeel van de marker en in verhouding tot diens standaard en/of de prestaties van medekandidaten.

Het Duitse examensysteem heeft een aantal overeenkomstige kenmerken maar kent ook aanzienlijke verschillen. Er is geen extern examensysteem, al worden de richtlijnen centraal bepaald. Doorgaans worden eindexamens als het *Abitur* intern door de school afgenomen. In Baden-Württemberg, Beieren en Saarland tendeert men naar een centrale eindproef. De andere deelstaten staan daar echter afkerig tegenover.

De examens worden door de eigen leerkrachten nagekeken. Over het algemeen beschouwt men hen daarvoor, door hun grondige didactische scholing, voldoende competent. Geschiedenis kan gekozen worden in het basispakket (*Grundkursfach*) of als uitbreidingsvak (*Leistungskursfach* of *Leistungskursdoppelfach* gecombineerd met een ander vak). Het voorbeeld, schema 4, komt uit Thüringen.

Opvallend aan deze vragen is het enthousiaste uitroepen. Het zou leuk zijn als dat ook in de Nederlandse examens werd gedaan, de indruk die je ervan krijgt is dat er enthousiast aan het werk gegaan wordt!

De vragen zelf bestaan uit ruime instructies: *Skizzieren, erarbeiten, beschreiben, prüfen, erörtern* (schets, bewerk, beschrijf, toon aan, orden). Voor leerlingen sturen deze vragen niet erg sterk, er is oefening nodig om deze manier van vragen voor hen duidelijk te laten zijn. Historische structuurbegrippen als standplaatsgebondenheid (vraag 2), oorzaak-gevolg / historisch verklaren (vraag 3.2) en het vergelijken van nieuwe ontwikkelingen met het geleerde voorbeeld (vraag 1) worden getoetst. Van leerlingen wordt verwacht dat zij hun kennis van de geleerde stof (over de Britse industrialisatie en de sociale en politieke ontwikkelingen in het negentiende eeuwse Duitse Keizerrijk) aan de hand van nieuw bronmateriaal demonstreren. Het antwoordmodel ziet er vrij gedetailleerd uit, helaas zonder puntenverdeling die heb ik bij dit voorbeeld niet kunnen bemachtigen).

Dit antwoordmodel geeft meer aan dan het Amerikaanse of Engelse voorbeeld. Toch is dat maar schijn, want het meer gesloten antwoord gaat eigenlijk alleen in op de inhoud; het zijn 'voorbeelden van juiste antwoorden'.

In andere Duitse voorbeelden gaat het bij de punttoekenning telkens om een tweedeling: *mindestens ausreichend* (minstens voldoende) en *mindestens gut* (minstens goed). In die andere voorbeelden moest ook goed worden samengevat (een vaardigheid die we hier onder het vak Nederlands laten vallen) en een uitgebreider antwoord wordt hoger gewaardeerd dan een beknopter.

Die Industrialisierung – Bedingungen und Folgen in Staat und Gesellschaft

1. Skizzieren Sie Wechselwirkungen zwischen Bevölkerungswachstum und wirtschaftlicher Entwicklung am Beispiel Englands während des 18. Jahrhunderts!
2. Erarbeiten Sie die im Text (Material A) angesprochenen zeittypischen wirtschaftlichen und sozialen Probleme, vor deren Hintergrund Robert von Mohl seine Haltung zur Auswanderung formuliert! Weisen Sie nach, dass der Autor bürgerlich-liberale Positionen vertritt!
- 3.1 Beschreiben Sie anhand der Entwicklung der Auswanderungsziffer (Material B) den Verlauf der überseeischen Auswanderung aus Deutschland und ermitteln Sie Zusammenhänge zwischen der Auswanderung und dem Verlauf der Industrialisierung sowie dem Bevölkerungswachstum!
- 3.2 Prüfen Sie anhand der Grafik (Material C), inwieweit die Preisbewegung beim Grundnahrungsmittel Roggen zur Erklärung des Verlaufs der Auswanderung im angegebenen Zeitraum beitragen kann!
4. Erörtern Sie Auswirkungen wesentlicher Wanderungsprozesse innerhalb Deutschlands in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts auf soziale und politische Entwicklungen im Kaiserreich!

Material A: Der südwestdeutsche Liberale Robert von Mohl über Auswanderung (1847) (tekst)

Material B: tabel,

Material C: grafiek.

Schema 4 – Abiturvraag uit Thüringen.

Die Industrialisierung – Bedingungen und Folgen in Staat und Gesellschaft

1. Wechselwirkungen zwischen Bevölkerungswachstum und Wirtschaftsentwicklung in England, z. B.:
 - fördernder Einfluss des Bevölkerungswachstums auf die Erhöhung der Agrarproduktion bzw. weitere Agrarreformen;
 - Verstärkung des Bevölkerungszuwachses durch vermehrte Verdienst- und Überlebenschancen aufgrund der Entwicklungen in der Landwirtschaft;
 - fördernder Einfluss des Bevölkerungswachstums seit etwa der Mitte des 18. Jahrhunderts auf die Entstehung der Industrie z. B. durch
 - Förderung von Innovationen und Anreiz zur Produktionssteigerung durch Erhöhung der Nachfrage etwa nach Textilien und Kohle;
 - Erhöhung der Zahl der Arbeitskräfte.
2. Zeittypische wirtschaftliche und soziale Probleme, z. B.: Überbevölkerung im Verhältnis zu den landwirtschaftlichen Produktionsmöglichkeiten und den gewerblichen Arbeitsplätzen;
 - weiter ansteigende Bevölkerung; Überbesetzung des (vorindustriellen) Gewerbes und anderer Berufe;
 - Bodenknappheit;
 - "noch nicht vollständig durchgeführte Bauernbefreiung";
 - Verkehrshemmnisse; wirtschaftliche Konkurrenz des Auslands.
 Bürgerlich-liberale Standpunkte, z. B.:
 - Appell zu Reformen im Sinne des liberalen Wirtschaftsdenkens (z. B. Vollendung der Bauernbefreiung);
 - Vorschlag zur Lösung der sozialen Probleme durch Auswanderung der benachteiligten Schichten statt durch Fürsorge im eigenen Land.
 Der Schüler kann auch darauf verweisen, dass die Verneinung eines Anspruchs auf staatliche Unterstützung bei selbst verschuldeter Not liberaler Denkweise entspricht und von Mohls Befürwortung der Auswanderung als Ausdruck zeit- und schichtenspezifischer Revolutionsfürcht gedeutet werden kann.

Schema 5 – Antwortmodel.

Vergelijking met Nederland

Uit deze drie voorbeelden spreekt een andere benadering van het stellen van vragen aan leerlingen dan in de huidige Nederlandse examens. Zowel in Engeland, de VS als in Duitsland zijn de vragen zeer open en moeten de leerlingen getraind zijn in deze manier van vragen stellen.

Een bondig antwoord, zonder uitweidingen, zou te weinig punten opleveren.

In het Nederlandse CE is veel aandacht besteed aan de formulering van een zo goed mogelijk sturende vraag. Leerlingen worden getraind alleen antwoord te geven op 'wat er gevraagd wordt'. Uitweidingen, meer

Literatuur

Verleden Heden en toekomst, advies van de commissie historische en maatschappelijke vorming, Enschede 2001.

Hilda Amsing, *Bakens verzetten in het voortgezet onderwijs 1863-1920*, Delft 2002.

Anita Pijpelink, *De Vereniging van Docenten in Geschiedenis en Staatsinrichting in Nederland (VGN) 1958-1998: op de bres voor het vak of voor de docenten?* Oost-Souburg 1998.

Ongepubliceerde doctoraalscriptie Erasmus Universiteit Rotterdam.

Hans Kuhlemeier e.a., *Het maken van toetsen bij methoden, handreikingen voor auteurs basisvorming*, Arnhem 1999.

L.G. Dalhuisen e.a. *Geschiedenis op School I, Grondslagen*, Groningen 1982. Toetsproblematiek.

E.D. Hirsch, *Why Core Knowledge Promotes Social Justice*, in *Common Knowledge*, Volume 12, nr. 4, herfst 1999.

R. Standaert en G.J.M. Roth-van der Werf, *Het onderwijs in Duitsland*, Leuven/Apeldoorn 1996

Henk Wagenaar (red), *Geschiedenis voor de basisschool, een domeinbeschrijving als resultaat van een cultuurpedagogische discussie*, Arnhem 2002.

Kleio, jg. 17 (1976), nr 1 en 4.

argumenten geven bijvoorbeeld, worden expliciet als niet beter beoordeeld. (Zie de instructie op het vraagboekje bij het examen: "Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd".) Deze standaardtekst, die op ieder examen, van zowel havo als vwo, voor alle vakken, is opgenomen gaat verder met: 'Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.' Op welke wijze geschiedenisleerkrachten met deze regel omgaan bij de examen-correctie is niet bekend.

In de Engelse toets zijn instructies als 'assess the value of the sources' zeer open, net als de openingsvraag: wat kun je leren van deze bron... (heel veel zou een flauwe leerling antwoorden; er wordt niet gevraagd uit te leggen wat geleerd wordt, dat wordt natuurlijk wel bedoeld). Hoewel er wel aanwijzingen volgen die de vorm van het essay structureren, is in het Amerikaanse voorbeeld de opdracht eveneens zeer ruim. Het Duitse voorbeeld kent dat ook: schets, bewerk, beschrijf. Zonder nadere aanduiding laat dit als instructie veel over aan de leerling.

De inhouds- en begripsvaliditeit van de examens wordt in de drie voorbeelden op min of meer dezelfde manier bewaakt. Aan voorkennis verwachten de Engelse vragenmakers dat de syllabus over het thema bestudeerd is. Er moet bij een aantal vragen gedemonstreerd worden dat de inhoud van de syllabus bekend is (bij vraag b in het Engelse voorbeeld). In de syllabus wordt een aantal hoofdthema's aangegeven (bijvoorbeeld het overkoepelend thema Internationale Betrekkingen 1919 – circa 1989) met daarin een aantal dieptestudies (bijvoorbeeld Rusland 1905-1941).

De uitwerking in de syllabus is tamelijk summier met hoofd- en deelvragen, waarbij een opsomming volgt van een aantal kernbegrippen zonder dat er verbanden worden gelegd. Dat is het werk van docenten en methodeschrijvers. Van de kandidaten wordt verwacht dat zij de inhoud van de syllabus kennen. De vaardigheden die van hen gevraagd worden zijn eveneens in de syllabus opgenomen. In de Verenigde Staten is de situatie door de verschillende deelstaten gecompliceerder. Er bestaat een *National Assessment Governing Board*, van het federale ministerie van onderwijs, en die heeft een *History Framework for National Educational Progress* vastgelegd. De aanpak van dit framework vertoont grote overeenkomst met de cultuurpedagogische discussie waarmee Imelman in samenwerking met de Citogroep de geschiedenisstof voor de basisschool heeft beschreven in het PPON project.⁵

'This content framework in U.S. history [...] was developed through a national consensus process [...]. The consensus-committees were broad-based groups

of historians, educators, and other interested citizens. In addition, comments were received from several hundred individuals, including state and local educators, public officials, and parents.' Blijkbaar wordt in de Verenigde Staten geschiedenis te belangrijk gevonden om alleen aan historici over te laten! De Board erkent dat ruiterlijk: *'While the framework encourages students to pursue history that typify historians' approaches to the past, the focus need not to be on the nuances and detailed disputes that concern professional historians. Rather, students should learn most of all about ideas and people [...] and understand how the present world we inhabit is the result of choices people have made and convictions they have held.'*

De inhoud van het Framework is verdeeld in vier thema's (de Amerikaanse democratie; de interactie tussen volken, culturen en ideeën; economische en technologische verandering; de rol van de VS in de wereld) en in een achttal afgebakende periodes (of tijdvakken) die elkaar enigszins overlappen (vóór 1607; 1607-1763; 1763-1815, 1801-1861; 1850-1877; 1865-1920, 1914-1945, 1945-nu). Zowel de aangegeven kennis, als de tijdvakafbakening zijn afhankelijk van het thema wat bestudeerd wordt. Historische en algemene vaardigheden zijn ook vastgelegd.⁶

In Duitsland is er ook een soort syllabus. Onderwerpen, maar ook vaardigheden, worden daarin centraal (dat wil zeggen; per deelstaat) vastgelegd. De thema's zijn omschreven met hoofd- en deelvragen, net als in de Engelse syllabi. In de examenopgaven wordt gevraagd naar reproductie van deze achtergrondkennis (bijvoorbeeld in de vraag over de ontwikkelingen in het negentiende eeuwse Duitse keizerrijk).

De betrouwbaarheid van de examens in Engeland en Duitsland wordt bewaakt door een intensieve controle op het correctieproces. De normantwoorden worden definitief op grond van de gegeven antwoorden van de kandidaten. In Engeland gebeurt dat door de professionele nakijkers, in Duitsland door de eigen docenten. De aanwijzingen die de Duitse docenten daarvoor krijgen zijn vrij open en summier. Er is een tweede

corrector, vaak van dezelfde school, maar in Nordrhein-Westfalen worden ieder jaar per school twee vakken volledig door leerkrachten van andere scholen gecontroleerd. De ruime marges bij de beoordeling leiden tot een intensieve gedachtewisseling met de tweede corrector. Dat is, ondanks de tijdsinvestering, een voordeel van dit systeem. De opgaven voor het *Abitur* moeten goed-gekeurd zijn door de *Schulaufsichtsbehörde*.

In de Verenigde Staten worden de antwoorden ook in algemene termen gegeven, en ingevuld naar de concrete vraag als dat nodig is. Hoe de controle op de docent georganiseerd is, is mij niet bekend. De maatstaven voor de hoogste prestaties maken echter een nogal subjectieve indruk. Wanneer is iets 'excellent'? De nadere invulling van dit criterium door het NAEP laat nog veel ruimte over.³³ Om de civiele waarde van de diploma's te handhaven lijkt controle van buitenaf noodzakelijk.

Een voorlopige conclusie

De bevindingen van de CEGES-leden die in Genève het IBO examen tegen het licht hebben gehouden, zijn verrassend actueel. De algemene criteria die de CEGES formuleerde om deze toetsvorm te evalueren, gaan nog steeds op. Ieder voorstel voor verandering van de centrale examinering kan van die ervaring gebruik maken. Er moet telkens gekeken worden naar de gevolgen van de nieuwe aanpak voor de aard van het vak geschiedenis, de gevolgen voor de kandidaten en de eisen die de samenleving aan examens stelt. De toetstechnische invulling van deze criteria naar validiteit, betrouwbaarheid en aanvaardbaarheid liggen in het verlengde hiervan. De commissie-De Rooy heeft de door haar voorgestelde casus- of essay-examens niet volgens deze criteria kunnen bekijken; daarvoor ontbrak haar de tijd.

En passant ging de CEGES in haar rapport over het IBO ook in op problemen rondom de vaststelling van de stof die de leerling moet beheersen voor het examen. In het rapport van de commissie-De Rooy is dit, als de discussie over de rigiditeit van 'een' canon, de kenmerken

van de 'tien tijdvakken' of het nog niet uitgekristalliseerde concept van de 'oriëntatiekennis' een hoofdthema. De oplossing van de CEGES voor de stofafbakening blijkt tegengesteld te zijn aan de huidige praktijk van een zeer summiere stofomschrijving voor vmbo tegenover een zeer gedetailleerde voor havo/vwo.

Uit de buitenlandse voorbeelden die zijn besproken, blijkt dat de Nederlandse examentraditie sterk afwijkt van die in de landen om ons heen. Zowel in Groot-Brittannië als in de Verenigde Staten en Duitsland zien we bij geschiedenis een eindexamen waarin een casus de hoofdrol speelt. In elk land zijn andere oplossingen gekozen voor de toetstechnische problemen die hieraan kleven met betrekking tot validiteit, betrouwbaarheid en aanvaardbaarheid. Er wordt gewerkt met syllabi, er is een systeem van correctie waarbij er een goede controle mogelijk is, er is een duidelijk andere vraagtraditie.

Het verschil in vraagtraditie is een structurele belemmering voor het overhaast overstappen op een andere vorm van het eindexamen. Eindexamenkandidaten voor het vak geschiedenis zullen moeten leren wat ze moeten *doen* als hen gevraagd wordt iets te 'schetsen', te 'beschrijven' of te 'bespreken'. Als dat voor hen duidelijk is, kunnen zij ermee uit de voeten; anders niet.

Wat voor leerlingen geldt, geldt ook voor hun docenten. Zij zullen op hun leerlingen vooruit moeten lopen en de afspraken die moeten ontstaan over de manier waarop vragen gesteld worden met hun leerlingen oefenen en nog eens oefenen. Daarin zullen zij eerst moeten worden geschoold en zullen zij die scholing in praktijk moeten brengen. Dat zal nog heel wat voeten in aarde hebben.

Noten

- 1 Geciteerd in Anita Pijpelink, De Vereniging van Docenten in Geschiedenis en Staatsinrichting in Nederland (VGN), blz. 57.
- 2 De CEGES wordt op 8 juni 1971 geïnstalleerd, dr. A. van Alkemade is lid, dr. P. van der Meulen is dan voorzitter; hij wordt later opgevolgd door C.M.H. Bosch. Er zaten twee inspecteurs in de commissie van in totaal 14 personen. Het Cito verzorgde de aanlevering van de opgaven via schrijfgroepen van docenten en regelde de verwerking van de evaluatieonderzoeken.
- 3 Na veel protesten en pressie van onder meer het VGN-bestuur werd deze regel veranderd in 'de geschiedenis na 1917' (ook een arbitraire grens, maar historisch – voor Nederland althans – te verdedigen).
- 4 *Kleio* jg. 17, blz. 85. Opmerkelijk is, dat de huidige gang van zaken hier diametraal tegenin gaat. Juist de vmbo-onderwerpomschrijvingen zijn vervangen door zeer globale aanduidingen, de havo/vwo stofomschrijvingen zijn in hun uitgebreide vorm gebleven. De examenconstructie is hierdoor vooral voor het vmbo uiterst moeizaam geworden. Zie het artikel van Huub Kurstjens in *Kleio* 43-7, oktober 2002.
- 5 Vanaf 1995/96 wordt deze discussie gevoerd, die nu, halverwege 2002, tot een publicatie van de Citogroep heeft geleid, Henk Wagenaar (red), *Geschiedenis voor de basisschool*. In *School*, opinieblad voor de onderwijspraktijk, jaargang 24, nmr. 7, (september 1996) staat een serie leesbare artikelen over de stand van zaken in het kennisdebat op dat moment, vooral gericht op wereldoriëntatie in het basisonderwijs.
- 6 In termen van oriëntatiekennis: de richting van het thema bepaalt de kennis die ervoor nodig is, de kennis wordt voorgeschreven via tamelijk open deelvragen, die ook naar detailinformatie leiden. Bijvoorbeeld in het thema 4, periode 8: What were the foreign policy objectives of the major world powers after World War II? What led to this policies? What influence did domestic and foreign leaders have on these policies (e.g. Harry Truman, John Foster Dulles, Mao Zedong, John Kennedy, Nikita Krushchev, Richard Nixon, Jimmy Carter, Golda Meir, Anwar Sadat, Margaret Thatcher, Ronald Reagan, Mikhail Gorbachev and George Bush). De open vraagstelling wordt door de genoemde personen op eigen wijze afgebakend. Waarom Johnson en Eisenhower of Brezjnev ontbreken??

Boeken

ZOJUIST VERSCHENEN

In *De strijd om de macht. Politieke campagnes, idealen en intriges* beschrijft Jacques Monash aan de hand van uiteenlopende binnen- en buitenlandse ervaringen het spel achter de schermen aan de macht. Hij gaat in op de onontkoombare strijd tussen macht en idealen; tussen televisie- en partijprogramma; tussen politici, strategen en journalisten. Monash was betrokken bij de succesvolle campagne van de PvdA in 1994 en de dramatisch val van diezelfde partij voorjaar 2002. Hij adviseerde partijen en kandidaten van Kaapstad tot Wladiwostok. Een hoogst actueel boek. Prometheus, € 17,95.

Cees Fasseur, tegenwoordig raadsheer bij het Gerechtshof, keerde nog eenmaal terug naar het onderwerp van zijn belangrijkste historische werk: *Wilhelmina*. Na de publicatie van de biografie doken er nieuwe brieven op en ontving hij reacties en anekdotes die het beeld van de vorstin nog scherper maakte. *Wilhelmina. Sterker door strijd*. Balans, € 15,-.

De historicus René van Royen en classica Sunnyva van der Vegt hebben een nieuw boek over Asterix het leven laten zien. *De Erfenis van Asterix. Het leven in de Lage Landen*. Ze gaan op zoek naar de Keltische wortels van Europa. Prometheus, € 14,95.

Ons koninkrijk kent sinds een jaar of vijf een Republikeins Genootschap. Bij zijn aantreden zorgde dit genootschap voor flink wat opschudding, maar het laatste jaar is het geluid van de republikeinen overstemt door de stemmen uit de actuele politiek. Daarom misschien wel dit boek met een republikeins boeket van citaten uit kritische artikelen over onze staatsvorm. Pier Vinken (red), *Republikeins citatenboek*. Bert Bakker, € 19,95.

De reeds gepensioneerde generaal Winkelman werd aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog benoemd tot opperbevelhebber van het Nederlandse leger. Hij verbeterde de verhoudingen tussen de militaire top en de regering en maakte een nieuw strategisch plan. Na de Duitse inval leidde hij kalm en

nuchter de verdediging en gaf hij vastberaden adviezen aan een angstig kabinet. Na de capitulatie verdween hij vijf jaar in Duits krijgsgevangenschap. Teo van Middelkoop, *Een soldaat doet zijn plicht*. Generaal H.G. Winkelman, zijn leven en betekenis als militair (1876-1952). Europese Bibliotheek, € 24,-.

Een morele afrekening. De rol van de katholieke kerk in de holocaust en haar on vervulde plicht tot herstel. Van de auteur van *Hitlers gewillige beulen*, Daniel Jonah Goldhagen. Een boek dat door zijn boodschap al aardig wat stof heeft doen opwaaien. Schrijver beweert dat de betrokkenheid van de kerk en de paus bij de vervolging van de joden veel verder ging dan tot nog toe was aangenomen. Hij beweert

zelfs dat onderdelen van de vervolging in woord en daad werden ondersteund. De Bezige Bij, € 29,95.

Het geloof in een radicaal andere en betere samenleving heeft een beslissende stempel op de twintigste eeuw gezet. Na de val van de Muur werd het einde van de geschiedenis afgekondigd en dus ook van de utopie. Maar natuurlijk is de lokroep van de ideale samenleving niet verstomd. Madelon de Keizer, Mariska Heijmans-van Bruggen e.a. (red), *Utopie. Utopisch denken, doen en bouwen in de twintigste eeuw. Dertiende jaarboek van het NIOD*. Walburg Pers, € 19,95.

Onderdaan in Oranje's oorlog. Dagboek van een Amsterdamse schutter ten tijde van de Belgische onafhankelijkheidsoorlog (1830-1832), bezorgd door Ingeborg Teunisse, vertelt over de belevenissen van Jan Teunisse, winkelbediende in Amsterdam, tijdens de Tiendaagse Veldtocht. Walburg Pers, € 14,95.

Antony Beevor schreef met *Berlijn. De Ondergang 1945* het meeslepende relaas van de laatste maanden van het Derde Rijk, waarbij het Rode leger in zijn opmars een spoor van verwoesting, plundering en verkrachting achter zich liet en honderdduizenden vrouwen en kinderen in de barre winter op de vlucht en de dood in jaagt. Balans, € 27,-.

Hans Pols

LANDELIJK LEVEN EN WONEN

Ileen Montijn, *Naar buiten! Het verlangen naar landelijkheid in de negentiende en twintigste eeuw* (SUN; Amsterdam 2002) 205 blz., € 19,50.

Ik heb als jongen van zo'n jaar of tien oud, meege-maakt hoe een groep van *nouveau riches* de Kempen – het gebied grofweg ten zuiden van de lijn Tilburg–Eindhoven – afstroopte op zoek naar vrijgekomen boerderijtjes. Het was de tijd dat in de landbouw de begrippen 'specialisatie, schaalvergroting, rationalisatie en mechanisatie' nog een magische klank hadden en uiteindelijk in een koude sanering van de sector resulteerden. Veel van de te kleine landbouwbedrijfjes werden opgedoekt. De woonhuizen kwamen niet zelden in handen van stedelingen die, meer gehinderd door geld dan kennis van zaken, deze verbouwden tot een tweede huis voor vakanties en weekenden. Een vervallen of zelfs onbewoonbare staat was eerder een pre, dan dat het als een nadeel beschouwd werd.

Voor de plattelandsbevolking was het niet te bevatten dat, tijdens de ingrijpende verbouwingswerkzaamheden, de nieuwkomers – steevast aangeduid als 'import' – uit volle overtuiging honderden guldens neertelden voor een honderd jaar oude, vermolmd eiken balk, terwijl ze ook voor veel minder geld een solide ijzeren balk hadden kunnen aanschaffen.

Dankzij het nieuwste boek van Ileen Montijn weet ik nu dat die kortstondige invasie in de Kempen van rond 1970 slechts één fase is geweest van een algemeen, veel langer durend en veel gecompliceerder proces. In *Naar Buiten!* wordt op een boeiende en heldere wijze beschreven dat landelijk leven en wonen al veel langer een geliefd verschijnsel is. Stedelingen die rijk genoeg waren, ontvluchtten al in de tijd van de Romeinen de stad. Langs de Amstel en de Vecht zijn de monumentale buitenverblijven er nog steeds de stille getuigen van dat de Amsterdamse patriciërs uit de zeventiende eeuw hetzelfde gedrag vertoonden. Montijn noemt de 'trek naar buiten' zelfs een van de grote sociale bewegingen van de afgelopen eeuw.

In het eerste deel van haar boek ('de chic van het landleven') gaat de auteur in op de achtergrond van dat verlangen: hoe werd in de loop van de tijd gedacht over de stad en het platteland en welke waarde werd toegekend aan de buitenlucht? In de loop van de negentiende eeuw werd de stad in toenemende mate gezien als een poel van verderf (een beeld dat door de cholera-epidemieën nog versterkt werd) en het platteland kreeg een aureool van morele verhevenheid. Onder invloed van de Romantiek werd deze dichotomie nog scherper. De stad was een vuile en ongezonde plek om te wonen en haar bewoners waren losbandig en brutaal. Tot in de jaren zestig van de twintigste eeuw meende zelfs de overheid nog dat het leven in de stad de burger zenuwziek maakte, zoals verwoord werd in de *Tweede Nota Ruimtelijke Ordening* uit 1966.

De grote pleitbezorgers van de positieve aspecten van het plattelandsleven kwamen uit veel verschillende hoeken, ook waaruit men dit in eerste instantie niet zou verwachten. De decennia rond de eeuwwisseling bruisten van dynamiek. Tal van nieuwe ontwikkelingen en activiteiten culmineerden in een herontdekking en herwaarde-

ring van het platteland. Montijn maakt aannemelijk dat op het eerste gezicht uiteenlopende initiatieven, verenigingen en publicaties, zoals het werk van literatoren als Frederik van Eeden en Herman Gorter, populaire kinderboekenseries zoals *Dik Trom*, schoolboekjes van Ligthart en Scheepstra (met tekeningen van Cornelis Jetses), werk van schilders van de Haagse en Larense School, de Verkade-albums van Jac. Thijsse, de oprichting van de Vogelbescherming (voortgekomen uit de 'Bond ter Bestrijding eener Gruwelmode'), de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten en de Bond Heemschut, allen voortkwamen uit dezelfde zucht naar natuur en natuurlijkheid, eenvoud en frisse lucht.

Een naam die in het boek van Montijn met grote regelmaat opduikt, is die van Henri Polak. De handel en wandel van de veelzijdige Polak, die behalve vakbondsleider en sociaal-democratische voorman, ook een groot natuurliefhebber en voorstander van monumentenzorg was, is een schoolvoorbeeld van de wijze waarop de notabelen aankeken tegen 'de drang naar buiten' van begin twintigste eeuw. Toen Polak in 1905 besloot om in Laren te gaan wonen, nam hij voor het ontwerp van zijn huis niemand minder dan H.P. Berlage in de arm. Terwijl gloednieuwe pronkpaleizen op het platteland vol ontzag werden beschreven en afgebeeld in *glossy* tijdschriften, zoals *Buiten*, werden de bouwsels van de kleine man, die eveneens de stad wilde ontvluchten, met pure minachting behandeld. Ook Polak stak zijn mening niet onder stoelen of banken en kwam in actie om te voorkomen dat Laren overgeleverd zou worden 'aan de genade van den grondspeculant, van den eigenbouwer en den prularchitect'. Mede door toedoen van Polak werd Laren in 1912 de eerste gemeente in Nederland waar bouwplannen moesten voldoen aan plaatselijke schoonheids- en welstands-bepalingen.

In het tweede en derde deel van het boek ('het verdriet van de buitenwijken' en 'de droom van het boerderijtje') worden enerzijds de *push-factoren* van de stad en anderzijds de *pull-factoren* van het platteland beschreven. Ileen Montijn verbergt in deze delen haar eigen opvattingen niet. Zij heeft een afkeer van hoogbouw en daarom wordt te pas en te onpas vermeld dat hoogbouw duurder was dan laagbouw en dat de ruimtewinst zeer beperkt was. De Bijlmermeer (gebouwd tussen 1962 en 1972) wordt door haar 'de grootste vergissing in de Nederlandse stedenbouw' genoemd.

Aan de andere kant huilt Montijn niet mee met de wolven in het bos die vreselijk tekeer gaan tegen de vanaf 1995 gebouwde woningen in de Vinex-locaties. Het valt kennelijk niet mee, schrijft deze NRC-columniste en auteur van het alom gewaardeerde *Leven op stand, 1890-1940*, om onder ogen te zien dat heel veel mensen graag wonen in een huis met een tuintje en het helemaal niet zo verschrikkelijk vinden als de huizen, de tuinen en de mensen om hen heen nogal op elkaar lijken.

Achteraf gezien lijkt het erop dat het proces waaraan ik aan het begin van deze bespreking refereerde, de redding van veel boerderijgebouwen is geweest. Ondanks onbesuisde restauraties, met hun smakeloze toevoegingen en verkeerd begrepen rustieke details, bleek hergebruik door stedelingen het beste wapen tegen de slopersbal te zijn. Montijn noemt de traditionele stolpboerderijen in

Noord-Holland daarvan het beste voorbeeld. Sinds die in de jaren zestig ontdekt werden door niet-boeren, is sloop hier een zeldzaam verschijnsel geworden. Ook in Drenthe en Overijssel werden veel oude Saksische boerderijen gered dankzij rentenierende randstedelingen.

Ondanks het feit dat 2003 is uitgeroepen tot 'het jaar van de boerderij' betekent dit niet automatisch dat iedereen in Nederland 'om' is en zich wil inzetten voor het behoud van dit deel van het cultureel erfgoed. Nee, er is eerder reden om de alarmbel te luiden. Onthutsend zijn recente bevindingen van SHBO, de Stichting voor Historisch Boerderij Onderzoek, waarvan in het rapport *Historische boerderijen in Nederland* (Arnhem 2001) verslag werd gedaan. Daaruit blijkt dat in het kader van het MIP (Monumenten Inventarisatie Project) in elf middelgrote gemeenten in Noord-Brabant in totaal 1929 boerderijcomplexen werden geteld. Sinds deze inventarisatie, in 1988, leerde een in 2001 uitgevoerde steekproef dat er in deze provincie inmiddels 37,4% van de geMIPte boerderijen zijn verdwenen. Historische boerderijen werden, ironisch genoeg, juist door de inventarisatie- en beschermingsmaatregelen kwetsbaarder dan ooit. Het (cultuur)historisch besef in ons land kan dus nog best een oppeppertje gebruiken. Ileen Montijn heeft daaraan een goed toegankelijke en helder geschreven bijdrage geleverd.

Cor van der Heijden

SCHAATSGENOT

W. Blauw, *Van glis tot klapschaats. Schaatsen en schaatsenmakers in Nederland, 1200 tot heden* (Uitgeverij Van Wijnen; Franeker 2001) 354 blz., € 27,50.

De schaatskoorts heerst weer. Een nationaal cultuurgood – getuige het monumentale overzichtswerk van Wiebe Blauw – is uit het vet gehaald. Het afgelopen seizoen waren er successen, Olympische medailles. Vergeleken met eerdere jaren lag het accent echter minder op technische verfijning. De aandacht ging uit naar ontblote bovenlijven, het huwelijksaanzoek op de bevroren vijver van Huis Ten Bosch, miscommunicatie tussen en binnen schaatsploegen. We zullen zien wat het nieuwe seizoen aan lof en lauweren brengt. En wanneer bindt Máxima de ijzers onder?

Met *Van glis tot klapschaats* heeft zij alvast een prachtig geïllustreerd instrument in handen. Niet alleen om te kiezen op welke schaats de tango zich het best laat dansen, maar ook om vat te krijgen op het historische belang van schaatsen: als embleem van Nederlanderschap, als miskend onderdeel van het lokale hout- en metaalbewerkingsambacht, als gebruiksvoorwerp dat al meer dan 800 jaar – en tegenwoordig ook met wielotjes – zo zichtbaar aanwezig is en blijft.

Blauw beschrijft (streekgebonden) schaatsmodellen die sinds 1200 in Nederland zijn gemaakt. Het accent ligt op de periode na 1800. Vóór die tijd zijn de bronnen schaars. Het boek bestaat uit twee delen. In het eerste gaat Blauw in op de geschiedenis van het schaatsen, de verschillende schaatsstijlen en de invloed hiervan op de ontwikkeling van de schaats in binnen- en buitenland. Vervolgens analyseert hij de opbouw en modelgeving van de schaats, van het glijden op glijden tot het ontstaan van primitieve

schaatsen in de dertiende en veertiende eeuw. Gedetailleerd beschrijft hij voorts ruim zeventig schaatsmodellen die tussen 1200 en 2000 in Nederland zijn gebruikt en gefabriceerd. Met een mooi, diepgravend hoofdstuk over de schaatsenmakers, vrijwel altijd gespecialiseerde timmerlui en smeden, eindigt tenslotte het eerste deel van het boek. In deel twee somt Blauw per provincie alle Nederlandse schaatsenmakers op die hij heeft kunnen traceren.

Van glis tot klapschaats is het schoolvoorbeeld van een boek waarin encyclopedische kennis toegankelijk én bruikbaar wordt gemaakt. Zowel Blauws analyses als de overzichten dwingen tot het stellen van vragen, het zoeken naar verklaringen, voor de dapperen zelfs tot glij-experimenten. De meer dan aangename vormgeving maakt het een genot om te bladeren, voor salontafelschaatsers, zomerskaters en de echte jongens en meisjes van stavast. Het kan niet anders: winters in de klas zullen nooit meer dezelfde zijn!

Hans Moors

POSTIE EN PRESENTATIES

Chris Quispel, *Hardnekkig wantrouwen. De relatie tussen blank en zwart in de VS* (Amsterdam University Press; Amsterdam 2002), 392 blz., prijs € 23,50.

Een Nederlands historicus die een lijvig boek publiceert over de rasserverhoudingen in de Verenigde Staten, dat is bij mijn weten niet meer vertoond sinds J.W.Schulte Nordholt in 1956 het cerebrale boekwerk *Het volk dat in duisternis wandelt* uitbracht. De Leidse historicus Chris Quispel treedt thans in diens voetsporen. Deze auteur wist in 1995 de eindexamendocenten al te bedienen met een uitstekend overzichtsartikel in de bundel van Van de Bilt & Toebes, *Een samenleving op de rails*. In dat jaar promoveerde hij op het laat-negentiende-eeuwse racisme in het Zuiden van de VS. *Hardnekkig wantrouwen* is te lezen als een completering van Quispels eerdere publicaties.

Het uitstekend leesbare boek is deels gebaseerd op min of meer bekende werken zoals van C. Vann Woodward, Taylor Branch en Klinkner & Smith, deels op eigen onderzoek, kennelijk voortgekomen uit een jarenlange fascinatie met het onderwerp.

Het droeve verhaal van de zwarte Amerikanen na de afschaffing van de slavernij is bekend. De mislukking van de emancipatie, eind negentiende eeuw, werd bezegeld in de beruchte uitspraak van het Hoogerechtshof uit 1896, 'Separate but equal'. Het was de triomf van Jim Crow, met overall gescheiden openbare voorzieningen, tot in het absurde toe: in Atlanta waren er zelfs gescheiden depots voor schoolboeken.

De periode van de langzame weg naar de tweede emancipatie nam vervolgens bijna heel de twintigste eeuw in beslag. Quispel behandelt de lynchings, de invloed van de wereldoorlogen, van de zwarte migratie naar het noorden van de Verenigde Staten, de betekenis

van de burgerrechtenbeweging, en ten slotte de grenzen van het succes van de emancipatiegolf. Historische figuren als Booker T. Washington, W.E. Dubois, Marcus Garvey, Martin Luther King en Malcolm X passeren de revue. Constante factoren waren de angstgevoelens van blanke kiezers voor 'negro supremacy', en de fixatie van blanken op de eer van hun vrouwen en dochters. Toespelingen op de seksuele losbandigheid van negers deden het altijd goed in verkiezingscampagnes.

Indrukwekkend is het relaas van de sit-ins en freedom rides, die van de deelnemers een grote portie moed vereisten. Deze idealistische jongeren lieten zich niet tot geweld provoceren en wonnen zo de sympathie van miljoenen blanken. Dat gaf de doorslag tot veranderingen. Maar toen dankzij de burgerrechtenbeweging eindelijk de gehate bordjes met 'colored' en 'white' uit het openbare leven verdwenen, waren de problemen nog niet opgelost. Integendeel. Er volgde frustratie. Radicale zwarten vroegen niet langer beleefd om gelijkheid, maar zetten zich in voor separatisme. Teleurstelling bij blanke liberals was het logische gevolg.

Vanaf het presidentschap van Ronald Reagan (1981-1989) werd het mode minder geld uit te trekken voor sociale programma's. Toen kwamen de verworvenheden uit de jaren zestig en zeventig onder vuur: het busing-systeem, de quota's, de woon-integratie, het multiculturalisme en de 'affirmative action' (positieve discriminatie). Vooral dit laatste verschijnsel bleek als een boemerang te werken. Vooroordelen tegen zwarten werden erdoor versterkt.

Onthutsende feiten leverden de volkstellingen die in Amerika elke tien jaar plaatsvinden: in de jaren negentig (cijfers van 2000 laat Quispel helaas buiten beschouwing) groeide 70% van de zwarte stadskinderen op in een eenoudergezin. Moord werd de belangrijkste doodsoorzaak onder jonge zwarte mannen, en de kindersterfte in zwarte woonwijken in Washington en Baltimore was hoger dan in Bangladesh. Door de achteruitgang van traditionele industrieën steeg de werkloosheid onder laagopgeleide zwarten dramatisch. De 'old heads', een soort buurtvaders, verloren hun greep op de jongeren in de getto's. Er groeide een moderne jungle, waar 'gangs' een machtsmonopolie uitoefenden. Tegelijkertijd won de zwarte middenklasse aan betekenis, getuige de vele zwarte ambtsdragers, artsen, advocaten en helden van het witte doek.

Het boek vertoont enkele gebreken. Zo lezen we weinig over de betekenis van de Ku Klux Klan na 1915. Doordat de auteur losjes omspringt met de chronologie komen her en der doublures voor, zoals de uitspraak van ene gouverneur Vardaman van Mississippi, dat hij met plezier elke zwarte zou willen afslachten omwille van de eer van het blanke ras (op blz. 31 en op 47). Quispel legt naar mijn idee wel erg veel nadruk op de seksuele factor. Aan het eind heeft hij moeite om een eenduidige conclusie te trekken. Alles is veranderd, niets is veranderd, zo luidt hij het onderwerp uit.

Ondanks dit wat onbevredigende slot is dit boek een echte aanrader voor de docent en verdient het een plaats in de schoolbibliotheek. Ook leerlingen kunnen ermee aan de slag. Het boek zet de zaken helder uiteen en geeft bovendien voor de liefhebbers van sport en popmuziek een aardige weging van prestaties van zwarten.

Jan van Oudheusden

CD-ROM

Nederlanders en zeker Nederlandse scholieren weten niet zo veel van Suriname en ze vinden dat meestal ook niet erg. De West heeft in de Nederlandse geschiedenis minder betekenis gehad dan de Oost en is ook veel minder bestudeerd.

Om Nederlandse schoolkinderen beter te informeren heeft de Stichting 'Kleurrijk Leren' de cd-rom *De Republiek Suriname* uitgebracht.

De Stichting Kleurrijk Leren werkt vanuit een duidelijke visie, die in de bijgevoegde docentenhandleiding wordt uiteengezet: *'De doelstelling van de Stichting Kleurrijk Leren ligt in het ontwikkelen, vormgeven en (laten) uitvoeren van multiculturele leermiddelen, vanuit een visie die onvoorwaardelijk de gelijkwaardigheid van mensen voorop stelt.'*

De cd-rom is breed opgezet: een groot aantal vakken, Nederlands, Aardrijkskunde, Geschiedenis, Biologie, Economie, maar ook Beeldende Vorming en Muziek, kunnen er iets van hun gading vinden. Bovendien is de doelgroep het gehele gebied van 12 tot 16 jaar, van vmbo

tot vwo. Cd-roms van een dergelijke 'breedte' ken ik in het Nederlands verder niet. De cd-rom behandelt vier aspecten van Suriname, alle op drie niveau's: samenleving, kunst en cultuur, natuur en economie. De basistekst is eenvoudig van structuur en weergegeven in een groot lettertype; er zijn voortdurend doorklik-mogelijkheden die leiden naar een complexere tekst in een kleiner lettertype; voor de docent en de zeer gevorderde leerling is er een archief met teksten van een aantal Surinaamse deskundigen.

De vormgeving van het geheel is helder en consequent volgehouden, wat erg belangrijk is vooral voor het vmbo. Een goed en functioneel gebruik van het medium!

Voor het vak Geschiedenis is het onderdeel 'samenleving' het meest ter zake. In de docentenhandleiding wordt gesuggereerd in 3 havo/vwo 5 lessen te gebruiken voor de cd-rom. De leerlingen kiezen een van de vier deelaspecten (staat, bevolkingsgroepen, gezin, wonen, communicatie en gezondheidszorg) en schrijven een rapportage. Met alle waardering voor het streven van de stichting, dat lijkt me toch wat veel!

Over het aangeboden tekstmateriaal nog een enkele opmerking. Bij mijn steekproef met doorklikken leek de afstand tussen de niveau's nogal groot, de vmbo tekst is gepast simpel, maar die voor 3-havo is bepaald te complex.

Tenslotte: de teksten zijn uiteraard gekozen in overeenstemming met de doelstelling van de stichting en dat is ook in de opdrachten duidelijk terug te vinden. *'Gediscrimineerd worden vanwege je huidskleur is afschuwelijk, omdat ... Maak de zin in je eigen woorden af.'*

Cees Bol

DE RECHTER

EEN DORPSGEMEENSCHAP EN VERRAAD

Ben Macintyre, *De dochter van de Engelsman. Een waar gebeurd verhaal over liefde en verraad in de Eerste Wereldoorlog* (Mets & Schilt, Amsterdam 2002), 335 blz., prijs € 25,-.

Aan het begin van de Eerste Wereldoorlog verloor een groep Engelse soldaten in Noord-Frankrijk contact met hun legeronderdeel; zij kwamen aan de Duitse kant van het front terecht en verscholen zich bijna twee jaar lang in het dorp Villeret. Tussen een van de soldaten, Robert Digby, en de dochter van een van zijn beschermers kwam het tot een romance, waaruit eind 1915 een dochter geboren werd. Het groepje soldaten werd in 1916 verraden en door de Duitsers geëxecuteerd. Ruim tachtig jaar later heeft de Britse onderzoeksjournalist Ben Macintyre aan de hand van getuigenverklaringen (waaronder die van de dochter) een reconstructie van het drama geschreven. Het boek laat zich lezen als een roman. Maar er is niets bij gefantaseerd en dialogen ontbreken. De lezer krijgt een goed inzicht in de menselijke verhoudingen vlak achter het front, het leven onder Duitse bezetting in de Eerste Wereldoorlog (beslist niet minder hard dan tijdens de Tweede, afgezien natuurlijk van de jodenvervolging) en de wijze waarop verraad, wreedheid en verwoesting een dorpsgemeenschap tekenden. Toen de Duitsers in 1917 hun front bij St. Quinten verkleinden tot de Hindenburglinie, moest alles wat boven het maaiveld uitstak (huizen, gebouwen) met de grond gelijk worden gemaakt, ook Villeret. Na 1918 werd alles met verbeterde energie weer opgebouwd, al bleven de littekens zichtbaar in het landschap.

De affaire met de Engelsman splitste het dorp in vijandige groepen. De auteur komt met een plausibele theorie over wie uiteindelijk de groep Engelsen heeft verraden. Dit laatste moest haast wel een keer gebeuren, aangezien het dorp barstte van de Duitse ingekwartierde soldaten. Het is een bijzonder lezenswaard boek, voor lezers die getuige willen zijn van oorlogservaringen van mensen van vlees en bloed.

Jan van Oudheusden

GEDATEERD

Peter van der Veer, *Islam en het 'beschaafde' Westen. Essays over de 'achterlijkheid' van religies* (Meulenhoff, Amsterdam 2002), 205 blz., prijs € 16,50.

De islam verkoopt goed in de boekhandel, vanwege alle discussies rond de nasleep van 11 september, het multiculturele drama, islam-fundamentalisme, hoofddoekjes-affaires, homohatende imams, mishandelde moslimvrouwen, enzovoort. Dat moet uitgever Meulenhoff op het idee hebben gebracht een herdruk te wagen van de bundel van de Amsterdamse godsdienstwetenschapper Peter

van der Veer uit 1995, *Modern Orientalisme*. Een nieuwe titel, twee extra hoofdstukjes, een opvallende omslag met een grote zwarte halve maan, en natuurlijk een suggestieve titel: *Islam en het 'beschaafde' Westen; Essays over de 'achterlijkheid' van religies*. En kijk, daar ligt de volgende bouwsteen voor de discussie alweer in de boekwinkel.

Mis poes! Wie deze bundel doorleest, ontdekt al snel dat het de auteur allerm minst primair te doen was om een plaatsbepaling van de islam in de moderne samenleving. Weliswaar legt hij verband tussen religie en nationalisme, en draagt hij begrippen aan als syncretisme (integratie van gebruiken uit de ene traditie in de andere) en assimilatie, maar: de opstellen gaan veelal niet over de islam. Wel over het hindoeïsme. Hij gaat te rade bij geleerden als Ernest Gellner, Norbert Elias, Max Weber om de relatie tussen religie en nationalisme te onderzoeken. Hij swicht met kennelijk gemak van het Amerikaanse model van pluriformiteit naar de realiteit in het moderne India. Hij vergelijkt Naipaul met Rushdie. Hoe gedateerd de tekst is, blijkt eruit, dat hij een boek van Naipaul uit 1991 betitelt als diens 'meest recente' werk. Een ander opstel gaat over de rol van missie en zending door de eeuwen heen. Een interessante vogelvlucht-gechiedenis (wist u dat nog in 1963 één op elke zeven missionarissen in de wereld uit Nederland kwam?), maar ook hier is de islam ver te zoeken.

De twee toegevoegde opstellen stammen uit 2000 en 2001: 'Nederland bestaat niet meer' (eerder verschenen in *De Gids*) en 'Nederland en de islam' (een rede bij een prijs). Gaan die dan wel in op de recente debatten over de multiculturele samenleving? De problematiek van het eerste artikel gaat voornamelijk over gebrek aan nationaal besef bij de Nederlanders. Van der Veer doet laatdunkend over 'cultuurnationalisten' als Paul Scheffer en Frits Bolkestein, die opkwamen voor de bedreigde Nederlandse taal, tolerantie en geschiedbesef. Hij ziet in hun klaagzangen over onaangepaste moslims zelfs het patroon van middeleeuwse heksenprocessen. Hij voorspelt dat het Nederlands zal degraderen tot een sentimenteel dialect en noemt de Nederlandse historici enigszins denigrerend '*het laatste bastion van vaderlandslievendheid*'.

In het laatste artikel is de hoofdpersoon de bekende islamoloog Snouck Hurgronje, die een eeuw geleden aangaf hoe wij de inheemsen moesten verheffen en beschaven. De boodschap van Van der Veer is, dat dit recept nu niet meer werkt, omdat je niet moet trachten moslims tot moderne medeburgers te maken met behoud van het principe van scheiding van kerk en staat. Dat werkt averechts. We moeten de Nederlandse moslims dan ook niet willen dwingen hun verbondenheid met Mekka te misgunnen, net zo min als de katholieken honderd jaar geleden hun loyaliteit aan Rome wilden opofferen voor het Nederlands staatsburgerschap. Dat is wel een interessante vergelijking. Maar om daar nu heel de bundel aan op te hangen?

Jan van Oudheusden

Jaarstukken 2002

Jaarvergadering 2003

22 maart in het Nationaal Archief in Den Haag

De algemene ledenvergadering van de VGN wordt gehouden op zaterdag 22 maart in het Nationaal Archief in Den Haag (gelegen naast Den Haag CS). Tussen 10.30 en 12.00 uur vindt het huishoudelijk deel van de jaarvergadering plaats. Na 13.00 verzorgen medewerkers van het Nationaal Archief het middagprogramma. Het dagprogramma vindt u hiernaast.

Het Nationaal Archief (vroeger het Algemeen Rijksarchief) bestond vorig jaar tweehonderd jaar. Het Nationaal Archief wil ook graag voor het voortgezet onderwijs een dienstverlenende instelling zijn. De VGN overlegt regelmatig met het Nationaal Archief. Samen stimuleren ze onderwijsonderzoeksprojecten op basis van primaire bronnen. Zichtbare resultaten vindt u op de website van het Nationaal Archief (www.nationaalarchief.nl) en op de websites van scholen die onlangs de archiefprijs 2002 wonnen. (Zie de Kleiokrant).

Op advies van de VGN werken de VPRO en het Nationaal Archief gezamenlijk aan de inrichting van de historische website van de VPRO. In het begin van het middagprogramma wordt hierover nadere informatie gegeven.

Medewerkers van het Nationaal Archief verzorgen in de middag rondleidingen voor VGN leden door het gebouw en door de depots die normaal voor het publiek zijn gesloten. Tijdens de rondleiding zullen de deelnemers een reeks bijzondere of unieke bronnen direct onder ogen krijgen.

Na afloop willen we graag van elkaar horen hoe deze en gelijksoortige bronnen in het geschiedenisonderwijs kunnen worden gebruikt en welke voorbereiding hiervoor nodig is.

Het Nationaal Archief kan circa 65 mensen ontvangen. U dient zich vóór 10 maart voor de jaarvergadering op 22 maart schriftelijk aan te melden bij de secretaris Peter Wester (westerkok@introweb.nl). U kunt ook gebruikmaken van het e-mailadres van de VGN info@vgnkleio.nl. Na aanmelding bent u ook verzekerd van een lunch.

In geval van een grote overintekening is het Nationaal Archief bereid een tweede bijeenkomst te organiseren.

Dagprogramma

10.00 uur	Ontvangst en koffie
10.30 uur	Opening en jaarrede door de voorzitter van de VGN
10.45 uur	Bespreking van de jaarstukken: • verslag ledenvergadering 23 maart 2002 • jaarverslag van het bestuur over 2002 • beleidsplan van het bestuur voor 2003 • commissies: jaarverslagen 2002 en plannen voor 2003 • financieel verslag 2002; beleid en begroting 2003 • décharge van de penningmeester / nieuwe kascommissie • bestuurswisseling Aftredend en niet herkiesbaar: Herry Groothuis en Kees Weltevrede Kandidaat-bestuursleden: Laurens Gerrits en Jan-Maarten de Wit
12.00-13.00 uur	Lunch
13.00-13.15 uur	Korte inleiding van het middagprogramma door mevrouw I. Gerrits, hoofd afdeling Publiek van het Nationaal Archief
13.15-14.30 uur	Rondleidingen door het gebouw en de depots
14.30-14.45 uur	Thee
14.45-15.45 uur	Groepsgesprekken: 'primaire bronnen van het depot naar de klas'
15.45 uur	Dagsluiting, gevolgd door een borrel buiten het gebouw van het Nationaal Archief.

VERSLAG VAN DE ALGEMENE LEDENVERGADERING VAN DE VGN OP 23 MAART 2002

Welkomstwoord en jaarrede van de voorzitter. Hierin onder andere aandacht voor het overlijden van vakdidacticus Joop Toebes, de ontwikkelingen in basisonderwijs, basisvorming en tweede fase, gekoppeld aan het rapport van de commissie historische en maatschappelijke vorming en de uitbouw van onze succesvolle website, met dank aan Renée Schreuder en Piet Peeters.

De jaarstukken

Het verslag van de vergadering van 24 maart 2001 in Nijmegen wordt op twee punten aangevuld. Genoteerd wordt, dat de opkomst in Nijmegen verheugend groot was, namelijk ruim honderd deelnemers. En de Didactiek- en activiteitencommissie wilde wel meedenken over werende activiteiten, maar die in eerste instantie niet organiseren. Hierna wordt het verslag goedgekeurd.

Het jaarverslag van het bestuur over 2001 wordt zonder wijzigingen goedgekeurd. Op enkele punten wordt ingegaan bij de bespreking van de verslagen van de diverse commissies. Gemeld wordt, dat het rapport van de commissie Lerarenopleidingen over de competenties van de (geschiedenis)leraar in een volgende *Kleio* uitgebreid aan de orde komt. Vanuit de PaBo-commissie wordt gemeld, dat het dit jaar te verschijnen inspectierapport over het basisonderwijs voor ons vak positief lijkt uit te pakken. Ook wordt het jammer gevonden, dat niet alle commissies een vertegenwoordiger naar deze jaarvergadering hebben gestuurd; dat bemoeilijkt een gesprek.

En tenslotte wordt er nogmaals op aangedrongen voor al zuinig te zijn in de verslagen van de commissies: er kan worden volstaan met een terugblik en een duidelijk plan voor volgend jaar. Er is geen behoefte aan lange verslagen.

Bij de bespreking van het beleidsplan van het bestuur voor 2002 wordt door de voorzitter een toelichting gegeven op de gesprekken met de uitgever van het *Historisch Nieuwsblad*. Het bestuur wil doorgaan met deze gesprekken en zoekt naar de winst voor de VGN. Wel is er het besef, dat er allerlei, met name ook financiële, haken en ogen aan vastzitten. Hierna wordt ook het beleidsplan goedgekeurd.

Het jaarverslag van de penningmeester wordt besproken. De penningmeester is verheugd met de cijfers over het afgelopen jaar en hoopt hierin een nieuwe trend te zien: dat we minder interen op ons vermogen. Overigens is het expliciet niet de bedoeling van het bestuur van de VGN het eigen vermogen te laten groeien. De vergadering geeft toestemming voor een aanpassing van de contributie, het beschikbaar stellen van het adressenbestand van de VGN (tegen betaling en altijd afhankelijk van het gestelde doel) en de oprichting van een Stichting Vrienden van het Geschiedisonderwijs. Gedachten over deze stichting zullen in eerste instantie ontwikkeld worden door de werkgroep 2003.

Bij monde van Harald Buskop wordt het werk en het verslag van de penningmeester door de kascommissie goedgekeurd. De kascommissie spreekt haar vertrouwen

uit in de administratie van de VGN, het bureau Euroclio, en kondigt een meer overzichtelijk declaratieformulier aan. Hierna vindt, onder applaus, de décharge van de penningmeester plaats. Volgend jaar zal de kascommissie eveneens bestaan uit Riemke Leusink, Harald Buskop en Ronald Polak.

Een verrassing

Kees spreekt een zeer waarderend woord uit naar Tineke Bogaerts, al twintig jaar een enthousiaste onmisbare medewerker van *Kleio*, met name als uitgever en eindredacteur. Het toespraakje is in ieder geval voor Tineke een complete verrassing, de waardering van de VGN is oprecht.

Bestuurswisseling

Jetty Keijzer, vandaag helaas verhinderd, en Loek Janssen verlaten het bestuur. Marjan de Groot en Peter Wester, deze tevens als de nieuwe secretaris, worden gekozen in het nieuwe bestuur, dat opnieuw uit zes personen bestaat.

Uitreiking Huib de Ruijterprijs

Arja van Veldhuizen ontvangt de Huib de Ruijterprijs van de VGN, als blijk van waardering voor haar educatieve museale werk ten behoeve van het geschiedenisonderwijs. 's Middags houdt zij een lezing onder de titel 'Het leven van een museumedicator'.

Rondvraag

Onze ambassadrice buitenland, Hélène Budé, meldt dat zij bezig is met de organisatie van een reis naar Berlijn, met name ook voor de docenten in het Vmbo. We horen er meer over via *Kleio* en de website.

Jaarverslag van het bestuur over 2002

In het verenigingsjaar 2002 wisselden momenten van tevredenheid, van teleurstelling en van zorg elkaar af.

We hoorden tevreden geluiden over de Starters- en Didactiekconferenties, over ons blad *Kleio*, over onze website en over de aanmelding van nieuwe leden. Teleurgesteld waren we over de opkomst van de leden bij de jaarvergadering op 23 maart.

Teleurgesteld zijn we ook in de houding van de overheid. Al voor de start van de Tweede Fase in 1999 legde de Tweede Kamer ons een nieuwe discussie over de inhoud van het geschiedenisonderwijs op. De VGN nam gedurende drie jaar deel aan gesprekken over de toekomst van het geschiedenisonderwijs in en buiten de commissies 'De Wit' en 'De Rooy'. Na de geruststellende woorden van de toenmalige staatssecretaris Adelmund (december 2001) dachten we de vruchten te kunnen gaan plukken. 2002 moest het jaar worden van de eerste vormgeving van samenhangend geschiedenisonderwijs, conform ideeën die in samenleving breed worden gedeeld. Niets is minder waar, elke vervolgstap bleef uit. Zowel de Tweede Kamer als het ministerie van OCW volharden in een angstig stilzwijgen.

Bezorgd zijn we over de ontwikkelingen in het VMBO. Uit recente cijfers blijkt hoezeer het vak geschiedenis en staatsinrichting daar onder druk is komen te staan. Geschiedenisdocenten bereiken, tot hun teleurstelling, nog maar een klein deel van de leerlingen in de bovenbouw VMBO.

Bezorgd zijn we ook over de positie van vakinhoudelijke verenigingen. Ze zijn voor de overheid geen vanzelfsprekende gesprekspartners meer. Nieuwe ideeën worden eerst aan andere gezelschappen voorgelegd, het contact met de vakinhoudelijke verenigingen wordt zo lang mogelijk uitgesteld.

De vereniging

Het bestuur bestond in 2002 uit zes bestuursleden. In maart 2003 treden twee bestuursleden af: Kees Weltevrede en Herry Groothuis. Tot ons geluk mochten we in het voorjaar twee aspirant-bestuursleden verwelkomen: Laurens Gerrits en Jan-Maarten de Wit. Zij stellen zich elders in deze *Kleio* als bestuurskandidaten voor. We hebben tot nu toe zonder succes gezocht naar een nieuwe voorzitter. Voor de aanvulling van het bestuur zoeken wij nog twee VGN-leden, bij voorkeur vrouwen.

De verslagen van de bestuursbijeenkomsten worden naar alle commissies en werkgroepen gestuurd. Samenvattingen ervan zijn te vinden op de website en in *Kleio*.

Met de commissies onderhouden we op verschillende wijzen contact: middels een permanente bestuursvertegenwoordiger of middels een jaarlijks terugkerend gesprek met het bestuur. In de gesprekken hanteren we steeds dezelfde vragen. Centraal staat de vraag wat is het belang van de commissieactiviteiten voor de leden van de vereniging. De verslagen van de bijeenkomsten van de commissies zijn een belangrijke informatiebron. Elders in de jaarstukken vindt u de jaarverslagen van de commissies.

De commissie Vrouwen- en Gendergeschiedenis houdt op te bestaan. De redenen voor deze opheffing staan elders in de jaarstukken. Wij danken alle mensen die sinds 1988 deel uitmaakten van deze commissie. We zullen op een nog vast te stellen moment afscheid nemen.

Begin 2002 zegde het KNHG zijn medewerking aan de Intercommissie op. We dachten een opvolger te hebben gevonden in een nieuwe werkgroep onderwijs/scholing en wetenschap. Wegens de geringe respons onder wetenschappers en de drukke werkzaamheden van Maria Grever is de oprichting van deze werkgroep op de lange baan geschoven.

Het afgelopen jaar voerde de werkgroep '2003' min of meer in stilte haar werkzaamheden uit. We hopen op de jaarvergadering, of anders in de loop van 2003, haar voorstellen met betrekking tot aspecten van de organisatie en activiteiten van de VGN aan de leden voor te leggen.

Kleio en de website zijn de boegbeelden van de vereniging. Leden spreken regelmatig hun waardering uit over de informatie en de service die elk van beide biedt. Beide dragen ze bij aan de communicatie binnen de vereniging.

Het aantal vragen dat het bestuur van de leden krijgt voorgelegd, stijgt. We proberen zo snel mogelijk antwoord te geven, bij voorkeur in een persoonlijk contact.

Het aantal leden schommelt rond de 2200. Wij zijn blij met de nieuwe leden. We kijken enigszins bezorgd naar het aantal leden dat zich vanwege FPU afmeldt. We bellen hen soms op en vragen hen nog even op de oprichting van de 'seniorenclub' of 'vriendenclub' binnen de VGN te wachten. De werkgroep '2003' draagt hiervoor binnenkort voorstellen aan.

In maart 2003 treedt onze VGN ambassadrice Hélène Budé af. Wij hopen haar op de jaarvergadering te kunnen bedanken. Het laatste halve jaar werkte zij samen met haar opvolger Loek Janssen. Loek voert de komende jaren de titel VGN-contactpersoon buitenland.

In de zomervakantie gaf het bureau Euroclio aan dat onze financiële administratie en de ledenadministratie vanaf 1 januari 2003 niet meer tot zijn 'core-business' behoort. Wij vonden een geschikte vervanger in het administratiekantoor Adema in het Friese Stiens. Wij danken de personeelsleden van het bureau Euroclio voor hun activiteiten in de afgelopen jaren.

Ontwikkelingen rond en in het geschiedenisonderwijs

In de inleiding spraken we al onze zorg uit over de houding van de overheid ten opzicht van de voorstellen van 'De Rooy'. In april zonden we naar alle Tweede Kamerfracties een brief en een pamflet waarin we de Tweede Kamer vroegen de voorstellen van De Rooy te onderschrijven. We ontvingen alleen een reactie van de SP, de SGP en de Christen Unie. Na de installatie van de nieuwe Tweede Kamer in juni herhaalden we onze actie. Elk antwoord bleef toen uit. Het is een vreemde zaak dat een volksvertegenwoordiging die ons een discussie over de inhoud van het geschiedenisonderwijs opdrong, nu deze discussie niet wil afsluiten met besluiten.

Het ministerie kwam niet verder dan het instellen van een informele werkgroep die nog eens moest kijken naar het eindexamen nieuwe stijl. Namens de VGN maken van deze werkgroep deel uit: Loek Janssen, Elise Storck en Kees Weltevrede. Deze werkgroep publiceert eind januari 2003 haar bevindingen.

In de tussentijd verschenen (deel)rapporten over de herziening van de kerndoelen basisonderwijs en over de herziening van de basisvorming en de instelling van een taakgroep. Telkenmale constateerden we dat de voorstellen van 'De Rooy' niet bij de schrijvers van deze rapporten leven. Voor de kerndoelen basisonderwijs moest de VGN actie voeren om veranderingen in de geest van de voorstellen van 'De Rooy' te krijgen. Of dit is gelukt moet nog blijken.

De vrijheid die de overheid aan scholen voor de inrichting van het onderwijs wil geven, kan haaks staan op de lange leerlijnen en de methodisch aanpak die 'De Rooy' voorstaat.

De voorstellen voor de herziening van de Tweede Fase voor 2006 waren aangekondigd voor september. Er volgde uitstel op uitstel. In het najaar werden binnenskamers aan schoolleiders, lerarenopleiders, vakbonden en andere groepen de ideeën onder embargo voorgelegd. Samen met andere vakverenigingen vroegen we in het platform vakverenigingen (VVVO) de verantwoordelijke personen om meer openheid. Steeds kregen we te horen dat het slechts om voorlopige voorstellen ging. In de tussentijd kwamen wel allerlei aspecten al naar buiten. Jan van Oudheusden vatte ze samen in de *Kleio* van november 2002. Onze vraag was steeds wat moet het bestuur doen, er staat nog niets 'zwart op wit', waarop moet dan worden gereageerd?

Op 9 januari 2003 worden de voorstellen openbaar gemaakt. Een verzoek van VVVO de plannen al vlak voor kerstmis rond te sturen werd afgewezen.

Samen met de NVLM werden de afgelopen jaren plannen voor het nieuwe combivak in het gemeenschappelijk deel bovenbouw Havo/Vwo gemaakt. In januari 2002 zegde de NVLM plotseling haar steun aan deze plannen op. Enkele weken later bleek tijdens een vergadering van de Kamercommissie onderwijs dat maatschappijleer het alleenrecht krijgt in het gemeenschappelijk deel van de profielen in de bovenbouw Havo en Vwo. Als programma zou wel de inhoud van het nieuwe combivak gaan moeten gelden. Gelet op de gewijzigde situatie en op het gegeven dat zeer veel lessen maatschappijleer worden gegeven door geschiedenisdocenten, leden van de VGN, leek ons nader overleg met de NVLM gewenst. De NVLM liet niets van zich horen.

Zoals we in de inleiding al aangaven zijn we erg bezorgd over de toekomst van het geschiedenisonderwijs op het VMBO. De keuzevrijheid van scholen werkt in het nadeel van het geschiedenisonderwijs. Een belangrijk deel van de leerlingen laat in klas 3 geschiedenis vallen. Het aantal leerlingen dat in 4 VMBO geschiedenisonderwijs volgt en eindexamen gaat doen is drastisch gedaald. Een complicerende factor kan ook het eindexamen zelf zijn. Het is gemaakt op basis van te weinig omschreven eindtermen. Leerlingen die in klas 3 en klas 4 van de Theoretische en Gemengde Leerweg (TGL) geen geschiede-

nis hebben gevolgd kunnen moeilijk doorstromen naar de Havo profielen Economie en Maatschappij of Cultuur en Maatschappij.

In 2003 moeten wij als vereniging antwoorden zien te vinden op deze onwenselijke ontwikkelingen.

In 2002 werd mede op initiatief van de VGN gewerkt aan nieuw ICT materiaal voor het geschiedenisonderwijs.

Voor het VMBO is er een cd-rom waarin de tien tijdvakken en bijbehorende begrippen gestalte krijgen. Voor de bovenbouw basisvorming wordt naar wij hopen een gelijksoortige cd-rom ontwikkeld (een SLO-veldaanvraag).

In het voorjaar verschijnt bij het Cito een cd-rom met betrekking tot omgevingsonderwijs.

We steunen het komende jaar een VMBO project waarin geschiedenisthema's in een 'Blackboard-omgeving' worden uitgevoerd.

Wij zijn blij met de nieuwsbrief vol wetenswaardigheden over ons vak die Albert van der Kaap via Kennisnet biedt. Elke docent kan deze brief ontvangen door zich aan te melden als lid van de Community Geschiedenis op kennisnet.

Voor leerlingen die het eindexamen geschiedenis en staatsinrichting met het afgeronde eindcijfer 10 afsluiten hebben we een speciale prijs ingesteld. Docenten kunnen bij de penningmeester nadere informatie vragen.

De stofomschrijving voor het eindexamen Havo en Vwo in 2005 werd in december 2002 afgerond. Aanvankelijk waren er twee versies, één voor Havo en één voor Vwo. In september spraken wij als bestuur van de VGN onze nadrukkelijke voorkeur uit voor een van de versies. Voor ons gaven de kwaliteitsverschillen tussen de twee voorliggende versies en het gegeven dat het veld nog nauwelijks op de komst van twee versies was voorbereid, de doorslag.

De teleurstelling bij de stofomschrijvingscommissie was om begrijpelijke redenen groot. We hebben samen met de Havo/Vwo commissie een tussenoplossing gevonden: één versie met een aangepaste vraagstelling die ruimte biedt voor het opnemen van antwoorddelen die alleen voor Vwo leerlingen bestemd zijn.

Deze versie kan via de website worden opgevraagd.

Contacten met andere organisaties

De VGN maakt deel uit van het platform van vakverenigingen VVVO en heeft ook vertegenwoordigers in de stichting SBL. In beide clubs wordt ze geconfronteerd met gangbare ideeën als 'competentie-denken', het scheppen van leergebieden in plaats van vakgebieden en het opleiden van docenten in school. Deze ideeën moeten in de praktijk nog worden verwezenlijkt. We volgen de ontwikkelingen kritisch. Tegenover vakintegratie stellen wij samenwerking tussen vakken en tegenover scholing in louter algemeen-didactische vaardigheden benadrukken we de vakinhoudelijke en vakdidactische vorming. Voor de deelname aan discussie over nut en noodzaak van het 'competentie-denken' maken we graag gebruik van de ideeën die de VGN commissie Lerarenopleiding de overheid aanreikte.

We onderhielden contact met organisaties/instellingen die van belang zijn voor het onderwijs in geschiedenis en staatsinrichting: SLO, Citogroep, CEVO, VPRO, NCRV,

Nationale Archiefdienst, de DIVA. Het overleg was coöperatief en vruchtbaar.

De VPRO wil onder andere via haar website interessant historisch materiaal (beeld, geluid, tekst) bij de examenprogramma's gaan aanbieden. Ze zoekt contact met VGN-leden die bij dit materiaal leeropdrachten willen maken.

We zijn blij met de Nationale Archiefprijs. Twee VGN-leden maakten deel uit van de jury.

De contacten met het KNHG waren, mede door een bestuurswisseling daar, het afgelopen jaar summier. Onlangs werden twee bijeenkomsten voor 2003 afgesproken.

Een verzoek van *Historisch Nieuwsblad* tot een hechtere samenwerking tussen *HN* en *Kleio*, op termijn uitmondend in een fusie, hebben we afgewezen. We willen *Kleio* als eigen verenigingsblad behouden.

We leverden bijdragen aan een studiedag van Cultureel Erfgoed Nederland en aan het congres 'Culturele bagage. Geschiedenis en overdracht in perspectief' georganiseerd door de Vereniging voor Vrouwengeschiedenis, de Stichting Vrouwengeschiedenis van de Vroegmoderne Tijd en het Historisch Platform.

Beleidsplan 2003

Ontwikkelingen in het geschiedenisonderwijs

Na het 'verloren jaar 2002' zal de overheid in 2003 duidelijkheid moeten verschaffen over de gewenste veranderingen in het onderwijs per 2005/2006 en de gevolgen ervan voor het (geschiedenis)onderwijs. Het rapport 'De Rooy' biedt het bouw materiaal voor de door de samenleving gewenste historische vorming, voor de gewenste doorlopende leerlijnen en voor 'het leren in samenhang'. Het is aan de nieuw gekozen Tweede Kamer en daarna aan het ministerie van OCW om de discussie over het geschiedenisonderwijs in de toekomst eindelijk af te ronden. We verwachten de opdracht de ideeën van 'De Rooy' te implementeren in alle voorliggende aanpassingen/veranderingen van het basisonderwijs en voortgezet onderwijs in Nederland.

We hopen dat het nog allemaal goed komt. Zo niet, dan zal de VGN de discussie over de gewenste inhoud en inrichting van het geschiedenisonderwijs heropenen.

Onderwijsbeleid wordt de komende jaren steeds meer een schoolbeleid. Schoolleiders en vakgroepen binnen een school kunnen de komende jaren veel meer invloed krijgen op de inrichting van het onderwijs in alle aspecten. De VGN wil de vaksecties en individuele docenten geschiedenis middel handreikingen ondersteunen (zie ook 'herijking tweede fase').

De VGN zal daarnaast de komende jaren meer de schoolleiders in het basis- en voortgezet onderwijs gaan benaderen en hen betrekken in gesprekken over verantwoordende historische vorming als onderdeel van het schoolbeleidsplan. Het belang van historische vorming moet zichtbaar zijn in werkbaar doelstellingen voor docenten en voor leerlingen en de tijdsruimte die wordt geboden.

De website www.vgnkleio.nl stelt leden in staat belangrijke ontwikkelingen te volgen. Belangrijke documenten worden in hoofdlijnen beschreven en/of via een 'link' toegankelijk gemaakt.

Alle adviezen of rapporten die de VGN uitbrengt, worden in conceptvorm op de website geplaatst. De leden krijgen gelegenheid invloed uit te oefenen op het definitieve advies.

VMBO

In 2003 en in 2004 vormt het geschiedenisonderwijs in het VMBO een speerpunt in het beleid. Het VGN-bestuur wil zowel de sombere ontwikkeling van het geschiedenisonderwijs in de bovenbouw van het VMBO als de mogelijkheden die het vak geschiedenis voor doorstroming naar het vervolgonderwijs biedt in een brede kring onder de aandacht brengen. Gedacht wordt aan speciale VMBO-geschiedeniscampagnes richting schoolleiders, media en politici.

De VGN wil de VMBO-geschiedenisdocenten (meer) met elkaar in contact brengen. Gedacht wordt aan regionale VMBO uitwisselingsdagen, aan een speciale VMBO-didactiekdag en aan een 'VMBO blackboard-try out'.

Mede om deze doelen te bereiken wil de VGN het aandeel en de rol van VMBO geschiedenisdocenten in de vereniging versterken. De instelling van een VGN-prijs 'VMBO-geschiedenisdocent van het jaar' past binnen de hierboven geformuleerde doelstellingen.

Herijking Tweede Fase

Op 9 januari 2003 publiceert de overheid haar plannen voor de herijking van de Tweede Fase in 2005/2006. De VGN krijgt zeven weken om te reageren. Het bestuur wil via de website en, voor zo ver mogelijk, via e-mail met de leden van de vereniging over deze plannen communiceren.

Hoe langdurig en hoe breed de discussie over de plannen zal zijn valt bij de jaarwisseling 2002/2003 nog niet te voorzien. In februari 2003 formuleert het VGN-bestuur een vervolgplan voor acties rond herijking van de Tweede Fase. Dit plan wordt op de website geplaatst en tijdens de jaarvergadering op 22 maart 2003 nader toegelicht en ter discussie gesteld.

Op een passend moment wil de VGN docenten in de bovenbouw Havo en Vwo een handleiding met passende informatie en strategische keuzes aanreiken. Aan de voorbereiding van deze handleiding wordt gewerkt.

Het VGN-bestuur wil de ontwikkelingen in het kader van de herijking op een aantal scholen, verspreid over Nederland, nadrukkelijk gaan volgen. Ze vraagt hiervoor

steun van VGN-leden op deze scholen. Via de website en via *Kleio* wordt de informatie doorgegeven.

Herziening Basisvorming

Het standpunt van de VGN ten aanzien van veranderingen in de basisvorming staat sinds maart 2002 op de website.

De VGN onderhoudt contact met de Taakgroep Basisvorming. De VGN heeft zich bereid verklaard deel te nemen aan discussies, de besluitvorming en de invoering van veranderingen in de basisvorming. Voor de herziening van de kerndoelen en voor de gewenste doorlopende leerlijnen biedt het rapport 'De Rooy' geschikt bouw materiaal.

De VGN benadrukt de kwaliteit van het onderwijs in de basisvorming. Een goede vakinhoudelijke scholing van docenten, naast didactische scholing, verleent het onderwijs een meerwaarde. Een volledige vakkenintegratie wijst de VGN af. De samenwerking tussen vakken daarentegen ziet de VGN als een ook voor het vak geschiedenis heilzame ontwikkeling. Om deze samenwerking nadere invulling te geven doet de VGN een beroep op leden met een brede expertise in deze.

Primair onderwijs

De doorlopende leerlijnen in het geschiedenisonderwijs dienen te starten in het basisonderwijs. De VGN volgt kritisch de herziening van de kerndoelen basisonderwijs. De VGN wil binnen de binnen de vastgelegde kerndoelen (70 %) de tien tijdvakken van 'De Rooy' opgenomen zien

Samen met de commissie Pabo gaat het VGN bestuur na hoe de communicatie met docenten op de basisscholen en met Pabo-studenten kan worden verbeterd. De website van de VGN vormt hiervoor een belangrijk communicatiemiddel.

De competente docent

De VGN neemt met een kritische houding, deel aan discussies over de competente docent nu en in de toekomst. Tegenover modieuze ideeën als het opleiden van docenten voor leergebieden stelt de VGN het belang van een goede vakinhoudelijke scholing. Een goede vakinhoudelijke kennis biedt de docent overzicht en zekerheid, een goede basis voor de gewenste verdere verbreding van zijn activiteiten.

De VGN gaat er vanuit dat de gesprekken in 2003 leden tot concrete resultaten voor aanstaande docenten in het voortgezet onderwijs en niet dienen om problemen van de overheid of bezuinigingsrondes bij de lerarenopleidingen te maskeren.

Voor de VGN is een concreet resultaat: de verlaging van de gemiddelde taakomvang van docenten om ruimte te scheppen voor de persoonlijke ontwikkeling van de docent, voor samenwerking tussen vakken en voor het opleiden van a.s. docenten binnen de school.

De vereniging

De ledenwerving, zoals in de afgelopen jaren, gaat onverminderd door. Om stabiel te blijven moeten er per jaar minstens honderd nieuwe leden bijkomen. In 2003 gaat in het bijzonder de aandacht uit naar de VMBO-docenten.

De communicatie tussen de actieve leden (het bestuur, de commissies, de Kleio-redactie, de werkgroepen) en de

andere VGN leden leent zich voor verbetering. De VGN wil naast *Kleio* en de website meer gebruik gaan maken van het E-mailverkeer voor een snelle en wederzijdse informatieverstrekking en voor de ledenraadpleging (bijvoorbeeld over de herijking van de Tweede Fase of over de voorstellen van de werkgroep 2003).

In de loop van 2003 wil de VGN het bestand 'e-mail-adressen VGN-leden' herzien en aanvullen.

De financiële administratie en ledenadministratie wordt in 2003 verder geautomatiseerd. Om kosten te besparen wordt een systeem van betaling per machtiging vanaf 1 januari 2004 voorbereid.

De VGN hecht grote waarde aan ontmoetingen tussen docenten geschiedenis en staatsinrichting. Waar mogelijk wil de VGN deze ontmoetingen organiseren. Naast examenbesprekingen voor Havo/Vwo en voor VMBO worden in 2003 ook regionale uitwisselingsmiddagen voor VMBO docenten georganiseerd.

Op de jaarvergadering of later in 2003 willen we de voorstellen van de werkgroep '2003' inzake het vergroten van de betrokkenheid van de leden, de communicatie binnen de vereniging en het seniorenbeleid voorleggen aan de leden. Leden die vanwege FPU of pensioen in 2001 of 2002 hun lidmaatschap hebben opgezegd proberen we als senior of als 'vriend van het geschiedenisonderwijs' weer aan de VGN te binden.

Het VGN-bestuur streeft naar aanvulling van het bestuur, de commissies of werkgroepen en de Kleio-redactie. Het vinden van actieve leden is geen gemakkelijk opgave. Het bestuur is blij met elke aanmelding of goede tip. Voor een evenwichtige opbouw van en een gegarandeerde toekomst voor de VGN hoopt het bestuur meer actieve leden te vinden onder jonge(re) geschiedenisdocenten en onder vrouwelijke geschiedenisdocenten.

Het VGN bestuur wil de contacten met de andere actieve leden versterken. Het is de wens van het bestuur bij alle grote activiteiten van de commissies aanwezig te zijn.

Het bestuur gaat ervan uit dat alle grote activiteiten binnen VGN zijn bestemd voor en gericht op de grootst mogelijk groep VGN-leden.

Kleio vervult binnen de vereniging een onmisbare rol. Kwaliteit moet worden bewaakt. Samen met de Kleio-redactie wil het bestuur van de VGN nagaan hoe op de langere termijn de verworven positie kan worden gehandhaafd en worden gewaarborgd.

De didactiekcommissie en de contactpersoon buitenland organiseren voor VGN-leden excursies in de ons omringende landen. Zo veel mogelijk wordt hierbij samengewerkt met de zusterverenigingen in deze landen. Voor de benodigde (subsidie)gelden wordt een beroep gedaan op fondsen in het kader van het Europees platform of de Raad van Europa.

Contacten met andere organisaties

De contacten zoals beschreven in het jaarverslag 2002 zullen worden voortgezet en waar gewenst worden uitgebreid.

De band met vereniging Euroclio zal worden geëvalueerd met als kernvraag: welke betekenis hebben de activiteiten van Euroclio voor de VGN-leden?

We nemen in 2003 deel aan het overleg tussen vakinhoudelijke verenigingen via het platform VVVO onder de voorwaarde dat dit overleg voor VGN leden concrete resultaten oplevert.

Voor de ontwikkeling van het gebruik van ICT middelen en vaardigheden willen we de contacten met geschiedeniscommunity op het Kennisnet, de digitale school en gelijksoortige instellingen uitbreiden.

Financieel jaarverslag 2002 en begroting 2003

Het eerste jaar van de Euro ging ook voor de VGN niet rimpelloos voorbij. Aanpassingen in reken- en denkwijze waren onontkoombaar. De VGN ontkwam niet aan de veelbesproken en van overheidswege lang ontkende prijsverhogingen die de invoering van de nieuwe munt met zich meebracht. Toch kan de penningmeester aansluiten bij de eerste alinea van het Financieel jaarverslag 2001. Daar werd inzake het voortdurend afkalvend vermogen van de VGN voor het jaar 2001 voorzichtig het idee van een trendbreuk gesuggereerd. Nu, een jaar later, kan, ondanks tegenvallende cijfers in vergelijking met de begroting voor 2002, opnieuw een bescheiden groei van het vermogen worden geconstateerd.

Als men een blik werpt op de jaarcijfers van 2002 en deze afzet tegen de begroting voor dat jaar vallen met betrekking tot de inkomsten de volgende zaken op.

De contributies, abonnementen en advertentie-inkomsten brachten fors meer op dan was begroot. De laatst genoemde categorie kwam geheel voor rekening van onze, in dit opzicht niet genoeg te prijzen, eindredactrice van *Kleio*, Tineke Bogaerts. Waarvoor oprechte dank.

Met betrekking tot de lasten zijn een paar posten te noemen die de wenkbrauwen doen fronsen. In de eerste en belangrijkste plaats is dat de post administratie. Dat het krap begrote bedrag van Euro 6800 zou worden overschreden viel wel te voorzien, maar dat de overschrijding zo groot zou zijn, was een onaangename en pijnlijke verrassing. De optimistische passage in het vorige Jaarverslag dat de automatisering van de financiële- en ledenadministratie in 2002 haar vruchten in de vorm van tijds- en dus geldsbesparing zou opleveren, is niet bewaarheid. De penningmeester blijft evenwel hopen dat in 2003 en volgende jaren de vruchten van dit proces alsnog geplukt kunnen worden.

Ook *Kleio* was flink duurder dan was begroot, evenals de kosten van het betalingsverkeer. Hetzelfde geldt voor de gerevitaliseerde Eindexamenbesprekingen.

De commissies, bemenst door leden, wier inzet alle lof verdient, ontkwamen niet aan de prijsverhogingen die vaker vergaderen en duurder verteren met zich meebrachten. Met name de commissie Havo/Vwo, de *Kleio*-redactie en de Didactiek- en Activiteitencommissie overschreden hun budget fors.

De overige begrotingsposten behoeften dikwijls (nog?) niet te worden aangesproken, zodat deze gereserveerde gelden in kas bleven.

De Didactiekconferentie 2002 sloot met een positief saldo van Euro 1362.

Dat alles overziende leidt tot de constatering dat het begrote positieve saldo van Euro 2960 in de exploitatie over het jaar 2002 is verkeerd in zijn tegendeel, te weten een tekort van Euro 2559. Volledigheidshalve moet hierop eigenlijk Euro 672 voor uitgaven voor de Didactiekconferentie 2003 in mindering worden gebracht.

De begroting 2003 laat geen schokkende zaken zien. Voortgebouwd wordt op de in vorige jaren ingeslagen wegen. Aan de inkomstenkant wordt rekening gehouden met gestabiliseerde inkomsten uit contributies, abonnementen en advertenties. De rentestand wettigt het vermoeden dat de inkomsten daaruit lager zullen zijn.

Wat de uitgaven betreft hier zijn tal van bedragen aangepast aan het gestegen kostenniveau, met name geldt dit voor de commissies.

De overgang per 1 januari 2003 naar een nieuw en professioneel administratiekantoor zal weliswaar allerlei aanloopproblemen en kinderziektes met zich meebrengen, maar betekent voor dit jaar in ieder geval een substantiële besparing op de post administratie.

Nieuw beleid wordt zichtbaar in de posten licentiekosten Pilot Blackboard VMBO en de studiedag VMBO.

Samengevat is de verwachting dat de inkomsten de uitgaven met een bedrag van Euro 1690 zullen te boven gaan.

Ten slotte een enkele opmerking over het ledenbestand. Helaas kan in dit opzicht niet aangesloten worden bij de ietwat euforische opmerkingen in het Jaarverslag 2001. Werd daarin gesproken van een ledenaanwas in 2001 van circa 250 personen, daarvan is dit jaar geen sprake. Weliswaar melden zich nog regelmatig nieuwe leden aan, maar verontrustend is het getal van leden die de vereniging via de achterdeur verlaten. Pensionering en andere vormen van uittreden zijn de meest genoemde redenen. Het is te verwachten dat de komende jaren deze categorie zal groeien. De vereniging heeft dus behoefte aan nieuwe en jonge aanwas alsmede aan "kleefmiddelen".

Inclusief de wanbetalers over 2002 telt de vereniging per 1 januari 2003 2200 leden, een teruggang van 58 leden met de vorige nieuwjaarsdag.

Johan Raven, penningmeester VGN

Jaarrekening 2002 en begroting 2003

	begroting 2002	realisatie 2002	begroting 2003
Baten			
contributies	95500	101187	100000
abonnementen	7730	11566	10000
advertenties	5500	10511	8000
verkoop losse nrs Kleio	100	116	100
software	450	239	100
onvoorziene baten	450		500
Interest	3650	3177	3000
Totaal baten	113380	126796	121700
Lasten			
Kleio	63600	75173	70000
verzendkosten Kleio	6800	5701	6000
Website	1800	1715	1800
bestuur	8200	5654	7000
administratie	6800	15706	6000
postzegels	770	631	750
kosten betalingsverkeer	450	1037	1000
algemene vergadering	1360	1300	1400
CE besprekingen	1360	3482	3000
Totaal 1	91140	110399	96950
<i>Commissies</i>			
cie pabo	1150	1436	1350
cie bavo/vmbo	1360	668	1000
cie havo/vwo	1360	2484	2500
redactie Kleio	1800	2609	2500
cie didactiviteiten	1600	3412	3500
cie volwasseneducatie	900	944	1000
cie vrouwengeschiedenis	900	752	
cie lerarenopleiding	680	434	600
intercie NHG/VGN	450	17	
werkgroep PR 2003	900		
ambassadeur buitenland	225		225
Totaal 2	11325	14077	12675
<i>Overig</i>			
jrl bijdrage Leids Hist. DDC	450		450
Huib de Ruyterprijs/Jeugdboekenprijs	680	455	700
contributies binnenland	45		45
contributie EUROCLIO	1360	1320	1350
ledenwerving/PR	900		1000
studiedag cie pabo	680		
ontwikkeling vakdidactiek	1360		1360
Vrienden gs onderwijs	680		680
studiedag VMBO			500
licentiekosten pilot Blackboard VMBO			300
reservering 50-jarig bestaan VGN			2000
onvoorzien	1800	328	3000
Totaal 3	7955		11385
didactiekconferentie 2002		-1362	
didactiekconferentie 2003		672	
TOTAAL	110420	155434	121010
saldo	positief 2960	negatief 2559	positief 690
Balans 2002			
DEBET		CREDIT	
Giro	20086	Excursie	-1117
Spaarrekening	97766	Crediteuren	14348
Debiteuren Kleio	1935	Stofomschrijving	2332
Overige debiteuren	534	Vooruitbetaalde contributies	11873
Didactiekconferentie 2003	672	Vermogen	93558
Totaal	120993		120993

Aspirant bestuursleden

Laurens Gerrits

Mijn naam is Laurens Gerrits. Ik ben 46 jaar en woon in Wageningen. Sinds 1981 ben ik werkzaam in het voortgezet onderwijs als docent geschiedenis. In de loop van de jaren heb ik aan verschillende middelbare scholen lesgegeven. Op dit moment ben ik werkzaam aan College de Heemlanden in Houten.

Door verschillende nascholingen en didactiekconferenties ben ik in contact gekomen met de VGN. Het zijn vooral de zorgen om het onderwijs en de plaats van het vak geschiedenis in het bijzonder waardoor je tot het besluit komt om een actievare rol te gaan spelen in de VGN. Toen er tijdens de didactiekconferentie expliciet gevraagd werd om bestuursleden, heb ik mij als aspirant-bestuurslid ter beschikking gesteld.

Na verschillende bijeenkomsten met het bestuur kwam ik tot de conclusie dat ik een bijdrage aan onze vereniging kan leveren. De eerlijkheid gebied mij te zeggen dat het mij nog regelmatig 'draait' van alle namen die de bestuursleden naar voren brengen en die ik tegenkom in de vergaderstukken. Men heeft mij verzekerd dat iedereen dat heeft. Het zal een gewenningsproces zijn.

Ik zal mij vooral gaan bezighouden met het Havo en Vwo binnen de VGN. De meest voor de hand liggende reden hiervoor is dat ik in deze sectoren werkzaam ben.

Ik hoop op een goede samenwerking met allen die zich inzetten voor het geschiedenisonderwijs.

Jan-Maarten de Wit

Sinds zes jaar geef ik geschiedenis en staatsinrichting op het Liemers College in Zevenaar en Didam. 'Het Liemers' is een brede streekschool van vmbo (schakel)basisberoepsoponderwijs tot en met gymnasium. Ik heb les gegeven aan alle klassen op alle niveaus. Nu werk ik in de onder- en bovenbouw havo en vwo.

Als mensen mij vragen waarom ik voor lesgeven gekozen heb, dan draait het in mijn antwoord nog steeds om dezelfde woorden als die ik gebruikte toen ik aan mijn vakdidacticus in Nijmegen uitlegde waarom ik de lerarenopleiding wilde doen: leerlingen, geschiedenis, uitleggen en vertellen. Ons vak is nuttig en leuk voor leerlingen. Ook al zullen ongetwijfeld niet al mijn leerlingen het met deze stelling eens zijn, het is wel de overtuiging waarmee ik werk.

Na mijn universitaire studie geschiedenis in Nijmegen en de lerarenopleiding aan wat nu het Instituut voor Leraar en School heet, heb ik de eerste tweeënehalf jaar parttime in het onderwijs gewerkt. Naast mijn werk op school werkte ik als wetenschappelijk onderzoeker voor de Commissie Van Galen. Deze regeringscommissie was door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport ingesteld om onderzoek te doen naar de financiële tegoden van Nederlanders die in de

Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verbleven. Inhoudelijk was het interessant werk, maar ik miste toch het contact met leerlingen en collega's. Vandaar dat ik helemaal ben overstapt toen de kans zich voordeed. Van die overstap heb ik maar korte tijd enige spijt gehad: net na de invoering van de tweede fase. Het heeft even geduurd voordat ik mijn lessen zo aan de didactiek van het studiehuis had aangepast dat mijn leerlingen en ik daar goed mee uit de voeten konden.

Dat heeft bij mij de ambitie losgemaakt om me niet alleen binnen school (sinds anderhalf jaar ben ik voorzitter van de sectie), maar ook daarbuiten samen met collega's in te zetten voor goed geschiedenisonderwijs. Zo ben ik bij de VGN terecht gekomen. En ik weet het, vrij naar wijlen Joop Den Uyl, de marges in dit werk zijn smal. Maar het is zeker belangrijk om op de plekken die er toe doen mee te praten over de toekomstige ontwikkeling van ons vak en om service te verlenen aan docenten. Voor het begin van mijn lessen over het examenonderwerp Sovjetunie heb ik bijvoorbeeld nog even zitten lezen in de Kleio-special over dit onderwerp van vorig jaar.

Ik hoop me nuttig te kunnen maken, voor ons vak en binnen de vereniging.

De commissies: jaarverslagen en plannen

COMMISSIE BAVO/VMBO

De commissie bestond uit: René Corbey (voorzitter), Hans Werker (secretaris), Theo Veldhuis, Marie-Jes Boonekamp-Wingen, Joost Dik en Herry Groothuis (bestuur). Marie-Jes en René trokken zich terug als lid van de commissie, terwijl Pierre van Wieringen en Esther Straetemans zich als lid hebben aangemeld. Huub Kurstjens woonde een aantal malen de vergadering bij als adviseur.

NB. De commissie heeft een tekort aan leden die werkzaam zijn in de basisberoepsgerichte leerweg van het VMBO, waardoor die groep leerlingen te weinig wordt vertegenwoordigd. We willen daarom vooral leden die werkzaam zijn in het VMBO-B oproepen om zitting te nemen in de commissie.

De commissie kwam vijf maal bijeen in een horecagelegenheid in het centrum van Utrecht.

Activiteiten 2002

De commissie heeft zich dit jaar gebogen over de onderstaande onderwerpen:

- de organisatie van de prijs voor het beste jeugdboek (voor 12- tot 15-jarigen) op historisch gebied;
- het op afstand kritisch volgen van de ontwikkelingen van de commissie De Rooy;
- het becommentariëren van de eindexamens binnen het VMBO;
- het volgen van de basisvorming;
- het volgen van de positie van het vak geschiedenis binnen de basisvorming en de bovenbouw van het VMBO;
- het bespreken van het Kag Al-project;
- veldaanvraag: ICT en het geschiedenisonderwijs. Beoordeling van een demo-exemplaar;
- het lesrooster (urenverdeling); PTA's en kansen voor het geschiedenisonderwijs;
- deelname aan activiteiten als didactiekconferenties, radio en televisie en *Kleio*.

Plannen voor 2003

- het kritisch volgen van ontwikkelingen binnen de basisberoepsgerichte leerweg en het LWOO- en Speciaal Voortgezet Onderwijs;
- bespreken van de eindexamenmethodes voor het VMBO;
- bespreken van de nieuwe methodes voor de basisvorming VMBO en HAVO/VWO;
- evaluatie en reflectie examens VMBO 2003;
- onderzoek behoefte lesmateriaal docenten BLW
- verzamelen, uitdiepen en schrijven van artikelen over bavo/vmbo;
- bavo/vmbo-nieuws verstrekken in *Kleio* en op de website;
- organisatie examenbesprekingen;
- discussiecircuit via de digitale snelweg uitbreiden;
- onderwijsveranderingen bijhouden, bespreken en

verifiëren bij de eigen achterban;

- klankbordgroep voor de VGN en aanverwante organisaties zijn.

Hans Werker, secretaris

DIDACTIEK- EN ACTIVITEITENCOMMISSIE

De commissie bestaat nog steeds uit Bernardine Beenackers-Heeren, Will Bouwman, Margreet Braams, Tineke de Danschutter, Esther Koops, Louis Nolet, Marcel Nonhebel en Johan Raven, die ook het bestuur vertegenwoordigde.

We vergaderden negen keer.

Activiteiten 2002

Onze voornaamste activiteiten waren ook dit jaar het organiseren van de Didactiekconferentie, van de Starterconferentie en van excursies. Onze activiteiten richtten zich nadrukkelijk op zowel beginnende als meer ervaren docenten geschiedenis.

Op 25 en 26 januari 2002 vond de jaarlijkse didactiekconferentie plaats in Vught, dit jaar onder de titel: 'De fictieve werkelijkheid'. Er waren ongeveer 75 deelnemers. Op 24 en 25 januari vond bovendien de jaarlijkse Starterconferentie plaats. Er waren 26 deelnemers. Zowel inhoudelijk als financieel verliepen de conferenties goed. Uit de evaluatie bleek dat de deelnemers zeer positief waren over het gebodene. De centrale gedeeltes van de didactiekconferentie, waaronder de openingslezing door dr. E. Jonker over 'Geschiedenis als representatie' en de slotlezing door W. Post over 'Het zelfbeeld van Amerika voor en na 11 september' werden gewaardeerd als goed tot uitstekend. Er waren veel workshops waarin ideeën werden aangedragen die zowel vernieuwend als praktisch waren, o.a. over het werken met digitale filmbeelden en foto's, bronnen uit archieven en strips. Daarnaast werden er tijdens de conferenties door de aanwezige docenten natuurlijk ook veel nieuwe contacten gelegd en (e-mail) adressen uitgewisseld.

Vaak zien we deelnemers ook weer terug bij de excursies. In de meivakantie werd een 12-daagse reis naar Turkije georganiseerd, waaraan 25 mensen deelnamen. Begin november bezochten we met een groep van 32 mensen de stad en omgeving van Ieper. Dit was een korte, tweedaagse excursie. De deelnemers kregen een goed beeld van wat er zich in de omgeving heeft afgespeeld. Ook na deze excursie zijn er nog veel foto's, literatuurlijsten en andere ideeën uitgewisseld.

Plannen voor 2003

Dit jaar worden de twee conferenties gecombineerd tot de Geschiedenis Didactiek Dagen, op vrijdag 7 en zaterdag 8 februari. Verder worden er excursies voorbereid naar Barcelona, in mei, en naar Lancashire, in de herfstvakantie.

tie. Met het organiseren van zowel lange als korte excursies hopen we een zo groot mogelijk publiek te bereiken.

Margreet Braams, secretaris

COMMISSIE HAVO/VWO

De commissie bestaat uit: Ad Oostveen, Elise Storck, Ineke Veldhuis, Marijke van Vliet, Chantal Vlijm, Greetje de Vries, Bert Wegman. Peter Wester vertegenwoordigt het bestuur van de VGN.

Activiteiten 2002

De commissie havo/vwo heeft zich in 2002 onder andere gebogen over het verschil tussen havo en vwo. Op 9 januari 2002 werden de regiovoorzitters, mensen van Cito, Cevo en het bestuur uitgenodigd voor een discussieavond over deze thematiek. Het was een geslaagde avond. De uitwerking van deze avond stond in een artikel in *Kleio*. Een zelfde opzet was er ook voor 25 september 2002. In 2003 gaan wij door op deze weg.

Een jaarlijks terugkerende taak van de commissie is de organisatie van de regionale besprekingen van het centrale examen. Hier gaat veel tijd in zitten, maar de commissie heeft dat er graag voor over. Het is bij uitstek de gelegenheid om elk jaar weer collega's te ontmoeten en met hen inhoudelijk bezig te zijn over ons vak. De onvrede over het examen was dit jaar minder in vergelijking met 2001. Wij hechten sterk aan discussie tijdens de regiobesprekingen, zodat de voorgestelde aanpassingen in het juiste licht gezien worden. Daarom plaatsen we de voorstellen voor de nakijkpraktijk ook pas daarna op de website

De commissie is sinds 2001 door het bestuur gevraagd de totstandkoming van de stofomschrijvingen voor het nieuwe CE-onderwerp nauwgezet te begeleiden, het tijdspad van de verschillende raadpleeggrondes te bewaken en iedere stap op weg naar een definitieve stofomschrijving als eerst verantwoordelijke te becommentariëren. Het zogenaamde 'blauwe boekje', waarin de procedures en de taakstelling en de verantwoordelijkheden van stofomschrijvingscommissie, het bestuur en de havo/vwo commissie vastgelegd zijn, is hiertoe grondig herzien. De stofomschrijving voor 2005 is zojuist naar het ministerie gezonden en er wordt al gewerkt aan een stofomschrijving voor 2006. In *Kleio* laat de commissie van zich horen door haar eigen rubriek 'De Gouden Kom'. We willen blijven discussiëren over de praktijk van de tweede fase met het brengen van een geslaagde praktijk van een docent, sectie of school. Het valt niet altijd mee artikelen te produceren, we roepen u op in 2003 kopij over uw tweede fase-succes- sen in te sturen.

In 2002 waren er geen veranderingen in de ledenlijst van de commissie. Wel was er een wisseling van voorzitter. Elise Storck gaf na de zomer de voorzittershamer over aan Bert Wegman. Omdat de commissie uit heel actieve leden (actief ook buiten de commissie) bestaat, is zij op zoek naar nieuwe leden. Waarschijnlijk zullen in januari 2003 twee nieuwe leden de commissie komen versterken.

Plannen voor 2003

Voor het jaar 2003 blijft de commissie streven naar een intensivering van de contacten met haar achterban.

De verschillende veldraadplegingen met de regiovoorzitters is hier een hulpmiddel bij. Verder wil zij meer inhoudelijk gaan discussiëren over zaken die de havo en het vwo aangaan.

Omdat er bij de avondvergaderingen vaak te weinig tijd is en teveel onderwerpen besproken moeten worden, komen wij twee keer per jaar op een zaterdagochtend bij elkaar. Eind januari 2003 zal de commissie op de didactiekconferentie een onderdeel verzorgen over het werken in de tweede fase, verschillen tussen havo en vwo.

Ook blijven we alert op de beslissingen die in Den Haag moeten worden genomen omtrent het rapport 'De Rooy'

Wij houden de ontwikkelingen in het geschiedenis- onderwijs bij en leveren er in ad hoc commissies bijdragen aan.

Chantal Vlijm, secretaris

COMMISSIE LERARENOPLEIDINGEN

De commissie lerarenopleidingen bestond uit zes docenten die werkzaam zijn aan universitaire lerarenopleidingen en eerste- en tweedegraads (post-)HBO- lerarenopleidingen: Marianne Zewald (voorzitter, Hogeschool Rotterdam en Omstreken), Frits Rovers (secretaris, Educatieve Faculteit Amsterdam), Thijs van Vugt (penningmeester, Fontys Lerarenopleidingen Sittard), Janneke Riksen (Instituut voor Didactiek en Onderwijspraktijk Vrije Universiteit) en Annette Wind (Hogeschool van Utrecht).

In het verslagjaar is nieuw toegetreden tot de commissie lerarenopleidingen: Hanneke Tuithof (Interfacultair Instituut voor Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en Studievoordigheden te Utrecht). Zij volgde in januari 2002 Ton Emonds op, die zijn positie na zijn bijdrage aan een artikel over de eerstegraads lerarenopleidingen ten behoeve van *Kleio* ter beschikking had gesteld.

De contacten met het hoofdbestuur werden in het verslagjaar niet meer onderhouden via een bestuurslid dat de vergaderingen bijwoonde. Wel is een delegatie van de commissie lerarenopleidingen op uitnodiging van het hoofdbestuur aanwezig geweest tijdens de bestuursvergadering van 7 oktober 2002 om verslag te doen van de werkzaamheden van de commissie en om van gedachten te wisselen over de meest recente ontwikkelingen in lerarenopleidingen.

In het jaar 2002 heeft de commissie zeven keer vergaderd te Utrecht en Tilburg.

Activiteiten 2002

De commissie lerarenopleidingen had zich in 2002 ten doel gesteld de volgende taken te verrichten:

- Via *Kleio* informeren van het veld over competentiegericht opleiden. In het bijzonder rond de vraag welke consequenties competentiegericht opleiden heeft voor mensen in het veld, bijvoorbeeld in het begeleiden van stagiaires op (opleidings)scholen. Deze doelstelling heeft in april 2002 geresulteerd in een vraaggesprek in *Kleio*. In datzelfde nummer verscheen een artikel van de hand van Janneke Riksen en Ton Emonds over de specifieke eigenaardigheden van de eerstegraads opleidingen (universitair en post-HBO) in Nederland.

Daarmee was tevens een nog openstaand voornemen uit 2001 ingevuld.

- Het inventariseren, vergelijken en systematiseren van de zogenaamde *kritische of kenmerkende situaties* die op de verschillende opleidingen worden gebruikt om de vorderingen in het (vak)competentieniveau van studenten te meten. De commissie maakt deel uit van de periodieke bijeenkomsten van het Landelijk Overleg Geschiedenis Opleidingen (LOGO), waarin alle tweede-graads lerarenopleidingen vertegenwoordigd zijn. Ook de universitaire lerarenopleiders hebben een periodiek overleg, waar de problematiek van het competentiegericht opleiden in 2002 hoog op de agenda heeft gestaan.
- De voortgang van het (vak)competentiegericht opleiden bewaken. Naar aanleiding van de hierboven genoemde activiteiten overleggen met het VGN-bestuur en de VGN-commissies die zich richten op Bavo en Tweede Fase over het meest wenselijke karakter van het mede-opleiderschap van het veld. Dit heeft geresulteerd in overleg met het VGN-bestuur op 7 oktober 2002.
- Het overdenken van de consequenties van het competentiegericht opleiden voor alle vormen van toetsing tijdens de opleiding van leraren (zie punt 2).
- Het werven van nieuwe VGN-leden op de tweede-graads lerarenopleidingen. De commissie lerarenopleidingen is van mening dat de VGN zich moet bezinnen op de vraag welke doelgroep de vereniging op de middellange termijn voor ogen heeft. Een toename van, voornamelijk in het VMBO werkzame, tweede-graads bevoegde leden zal naar de mening van de commissie namelijk onvermijdelijk consequenties moeten hebben voor het beleid van de VGN en de inhoud van *Kleio*. Dit voornemen heeft in oktober 2002 geresulteerd in een nota van de commissie aan het VGN-hoofdbestuur.

Plannen voor 2003

De problematiek van het competentiegericht opleiden en met name (het bewaken van) de positie van het schoolvak daarin, blijft hoog op de agenda van de commissie staan. Middels publicaties in *Kleio* en bijdragen aan de didactiekconferentie wil de commissie ook binnen de vereniging bekendheid geven aan de landelijke ontwikkelingen op dit punt.

In navolging van de competentienotitie ten behoeve van de tweede-graads lerarenopleidingen die in de zomer van 2001 aan het hoofdbestuur is aangeboden, neemt de commissie zich voor een dergelijk stuk te ontwikkelen ten behoeve van de eerstegraads lerarenopleidingen. Tevens wil de commissie aansluiting zoeken bij de initiatieven van het SBL, het Samenwerkingsorgaan Beroepskwaliteit Leraren.

De commissie neemt zich voor regelmatig, wellicht in een vaste rubriek, in *Kleio* te publiceren over het opleiden van leraren. Met name de talrijke initiatieven rond het opleiden van leraren *in de scholen* zullen in deze publicaties worden belicht.

Frits Rovers, secretaris

COMMISSIE PABO

De leden van de commissie: Maria Boersen - voorzitter, Hans Keissen - secretaris, Francien van der Meer - plaatsvervangend voorzitter, Gert Olthof - penningmeester, Theo Beker, Cees van der Kooij, Kirsja Oudshoorn, Marjan de Groot - namens de VGN.

Mutaties: De volgende leden verlieten de commissie: Herry Groothuis (namens het VGN-bestuur) en Marjolijn du Jour. Marjan de Groot legde haar functie van voorzitter neer, na haar benoeming tot lid van het VGN-bestuur. Zij werd opgevolgd door Maria Boersen. Kirsja Oudshoorn trad toe als nieuw lid van de commissie.

In 2002 vergaderden we zes keer.

Activiteiten 2002

De commissie heeft zich in het afgelopen jaar bezig gehouden met de volgende zaken:

- Veel tijd en energie werd gestoken in het voorbereiden en organiseren van een studiedag met als onderwerp Interactief Geschiedenisonderwijs. Deze studiedag vond plaats op 2 oktober op twee locaties: de Hogeschool van Utrecht (FEO) en Fort de Bilt (Centrum voor Vredeseducatie). Het programma bestond uit een presentatie door Bert van der Linde, docent geschiedenis van de Theo Thijssen Pabo met enkele studenten over het maken van historisch materiaal met gebruik van ict voor kinderen. Albert van der Kaap, manager van de geschiedeniscommunity op Kennisnet en ontwerper van www.jacobus.nl, presenteerde de 'webquest', een nieuwe werkwijze met bronnen van het internet. In Fort De Bilt maakten de deelnemers kennis met de doelstellingen en werkwijze van het Centrum voor Vredeseducatie. Hier werd een interactieve tentoonstelling over discriminatie en vooroordelen bekeken en bediscussieerd. De studiedag trok 42 deelnemers: geschiedenisdocenten pabo's, enkele pabo-studenten en vertegenwoordigers van uitgeverijen. Een doelgroep die we niet hebben kunnen bereiken waren leerkrachten basisonderwijs.

- Op 10 juli namen enkele leden deel aan een rondetafelgesprek op het Ministerie van Onderwijs m.b.t. de invoering van het CHMV-rapport en de herziening van de kerndoelen basisonderwijs.

- De commissie nam op 30 oktober deel aan een externe raadpleging van de Inspectie van het Onderwijs m.b.t. het conceptrapport geschiedenisonderwijs op de basisschool.

Plannen voor 2003

- In 2001 werden geschiedenismethoden voor de basisschool geanalyseerd. Deze analyse was gericht op methoden voor de groepen 5 - 8. In het komende jaar zullen we ook methoden voor groep 3 en 4 onder de loep nemen.
- Bij de methodeanalyse in 2001 ontbrak de wereldoriëntatiemethode *De Grote Reis* van uitgever Malmberg. In het komende jaar zal het onderdeel geschiedenis uit deze methode onderwerp van een analyse worden.
- We streven ernaar de inbreng van de pabo-commissie in de VGN-website verder uit te breiden.
- Meewerken aan de ontwikkeling van de CITO/Histocat instaptoets voor pabo-studenten.

- Meewerken aan de SLO-veldaanvraag Geschiedenis en ICT.
- Deelname aan de didactiekconferentie 2003.
- Deelname aan overleg met de verenigingen VGN (geschiedenis), KNAG (aardrijkskunde), NVON (natuuronderwijs) om aandacht te vragen voor de teloorgang van de wereldoriënterende vakken in het basisonderwijs en op de pabo.

Hans Keissen , secretaris

COMMISSIE VOLWASSENENEDUCATIE

Leden: Iet Attema (voorzitter), Jorien Ruyters (secretaris), Constance Sciarone (penningmeester), Elselien van Gils, Margriet Vencken, Wendy Hinke, Steven Einmahl, Renée Schreuder, namens het bestuur van de VGN.

De commissie is in 2002 vijf keer bijeen geweest.

Activiteiten 2002

In *Kleio* van maart hebben we een oproep gedaan voor nieuwe leden in onze commissie, maar werving in eigen kring leverde een beter resultaat: we hebben twee nieuwe leden: Wendy Hinke en Steven Einmahl.

Er was weer een drukke uitwisseling van pta's, SO's, ervaringen met methodes, zelf ontwikkelde werkvormen, sector- en /of profielwerkstukken, ideeën voor praktische opdrachten en lokale geschiedbeoefening en 'last but not least' uitwisseling over de moeilijkere leerlingenpopulatie.

Het MOVO (middelbaar onderwijs voor ouderen) kreeg minder aandacht omdat zaken als Tweede Fase en Nieuwe Leerwegen extra tijd vroegen

Activiteiten in het kader van erfogoededucatie kunnen gebruikt worden voor lokale geschiedbeoefening en de commissie kan een rol spelen bij erfogoededucatie via haar kennis op het gebied van geschiedenisonderwijs voor volwassenen. Zo beoordeelde de commissie een NT-2-lesbrief over een kerk in Groningen.

We openden een VAVO-forum, te vinden via de website: www.vgnkleio.nl. Aan een beter gebruik ervan zullen we nog moeten werken.

Onze Brainstormmiddag van 7 juni werd door iedereen als een succes ervaren. De formule was eenvoudig: we hielden een open vergadering op onze vaste vergaderplek. Uitgebreid kwamen aan bod: Tweede Fase, de een- en tweejarige trajecten, de vrijstellingen, de praktische opdrachten en profielwerkstukken, de methodes en het vmbo-t. Het aangeleverde materiaal werd deels per post, deels per mail rondgestuurd aan alle aanwezigen en aan hen die zich hadden afgemeld (omdat ze op 7 juni niet konden).

Plannen voor 2003

- Artikel in *Kleio* over de Brainstormdag van 7 juni.
- Organisatie nieuwe Brainstormdag.
- De gebruikelijke ideeën- en materiaaluitwisseling.
- Erfogoededucatie in relatie met praktische opdracht brengen.

Margriet Vencken, plaatsvervangend voorzitter

COMMISSIE VROUWEN- EN GENDERGESCHIEDENIS

In november 2002 gaf de commissie, bij monde van Corien Vuurman, aan haar werkzaamheden te willen beëindigen. De motivering voor deze beslissing is hieronder weergegeven:

'Vorig jaar zijn de leden van de commissie druk doende geweest met het werven van nieuwe leden. Helaas heeft men moeten constateren dat de prioriteiten in de hedendaagse 'onderwijssamenleving' elders liggen. Docenten in het onderwijs onderstrepen het belang van een organisatie als de VGN en de doelstellingen van de Commissie Vrouwen- en Gendergeschiedenis, maar vinden te weinig tijd zich hiervoor in te zetten. Daarnaast verlieten meer leden de Commissie dan dat er nieuwe leden voor in de plaats kwamen. Uiteindelijk waren nog maar drie commissieleden aanwezig.

Het neerleggen van werkzaamheden was voor de leden van de Commissie geen makkelijke beslissing gezien het feit dat nog veel belang gehecht wordt aan de doelstellingen van de Commissie en de aandacht voor Gendergeschiedenis binnen het onderwijs. De continue wisseling van leden en het geringe aantal leden bemoeilijkt echter een goede uitvoering van activiteiten en het bereiken van de betreffende doelstellingen.

Gezien het belang dat de leden hechten aan de voortdurende aandacht voor Gender binnen het geschiedenisonderwijs, verzoeken de leden het Bestuur met klem te bezien in hoeverre de doelstellingen van de Commissie ondergebracht kunnen worden bij andere commissies van het VGN. Alternatieve gedachten gaan uit naar een soort adviescommissie die 'oproepbaar' is zodra er zaken op het gebied van Gender zouden moeten gebeuren. Zo stelt Ellen Marrenga zich beschikbaar om samen met anderen in een adviserende rol de eindexamenstof te beoordelen op genderaspecten.

Nu de Commissie Vrouwen- en Gendergeschiedenis er niet meer is hopen de leden wel dat het gedachtegoed voortdurend onder de aandacht van docenten in het geschiedenisonderwijs wordt gebracht. De leden gaan er vanuit dat u de leden van de VGN op de hoogte zult brengen van de genomen beslissing en de hierbij behorende overwegingen.'

Het bestuur betreurt deze ontwikkeling, maar ziet haar tegelijkertijd als onomkeerbaar. Het bestuur stelt de ledenvergadering voor de commissie Vrouwen- en Gendergeschiedenis op te heffen. Het bestuur wil de genoemde doelstellingen onderbrengen bij commissie Bavo/Vmbo en Havo/Vwo; de laatste commissie is nauw betrokken bij de stofomschrijvingen voor het Centraal Examen Havo en Vwo.

In het blauwe boekje, de handleiding voor stofomschrijvers, zullen deze doelstellingen als een bijzonder aandachtspunt worden opgenomen.

(Zie ook het jaarverslag van het bestuur.)

Peter Wester, secretaris VGN-bestuur

JAARVERSLAG REDACTIE KLEIO 2002

Activiteiten 2002

In het kalenderjaar 2002 verscheen het VGN-verenigingsorgaan *Kleio* gewoontegetrouw acht maal. Deze acht nummers van de 43e jaargang telden samen 420 pagina's.

De redactie heeft zich ook dit jaar weer veel moeite getroost om de geschiedenisdocent, in wiens dienst zij staat, te voorzien van een keur aan artikelen van vakinhoudelijke én van didactische aard. Daar waren artikelen bij over zulke uiteenlopende onderwerpen als de geschiedenis van de Bondsrepubliek Duitsland, de nasleep van de aanslagen van 11 september in Amerika, en de liefde in socialistische kring. De discussies over het rapport-De Rooy ijlden nog na, terwijl de eerste De Rooy-voorbeeldlessen voor de basisvorming reeds onze kolommen vulden. De reeks Gordiaantjes, een vruchtbaar initiatief van redactielid Hans Moors, bood onder meer nieuwe historische visies op de VOC, en op de politieke cultuur in Nederland. De overige vaste rubrieken (Kleioskoop, interview, Boek van de Maand, lesideetjes, Museumnieuws) werden zo goed mogelijk ingevuld, terwijl de Kleiokrant de lezers attendeerde op actuele historische evenementen en ook bestuursnieuws bood. Er waren drie nummers met een speciaal thema: België; ICT en het nieuwe eindexamenonderwerp.

De redactie vergaderde als altijd in IJsselstein bij Tineke Bogaerts en deze genoeglijke bijeenkomst vond in 2002 tien maal plaats. Op 6 april namen wij afscheid van Marijke Meuwissen, die sinds november 1997 deel ervan uitmaakte. De artikelen en recensies die Marijke schreef, weerspiegelen de positieve inbreng die zij steeds in de redactie had.

Voor de rest van 2002 bestond de redactie uit: Jan van Oudheusden, hoofdredacteur – Hans Pols, redactiesecretaris – Carla van Boxtel, Maria van Haperen, Huub Oattes, Stefan Boom, Cees Bol, Hans Moors en Tineke Bogaerts – eindredacteur en uitgeefster.

Plannen voor 2003

We nemen ons voor om in het jubeljaar 2003 – de VGN viert dan haar negende lustrum – als vanouds de vinger aan de pols van het geschiedenisonderwijs te houden, zoals een echt contactorgaan betaamt dat zijn bindende en stimulerende taak voor VGN en onderwijs goed begrijpt.

Jan van Oudheusden,
hoofdredacteur

ing bepleit ca-onderwijs Kleiookrant

...ratie door veelheid aan opleidingen
...ronduit 'ongewenst' dat universi-
...taire instellingen zich telkens la-
...verleiden tot het creëren van
...telema-
...al behaalt uiteindelijk
...een redelijk perce-
...de eindstreep. Bij
...dingen is meer

Masterclass geschiedenis VU

'De geschiedenis van de reclame'

Op woensdag 16 april organiseert de Vrije Universiteit te Amsterdam een masterclass voor leerlingen van 5-vwo, onder de titel: *'De geschiedenis van de reclame 1870-2001'*. De VU wil met de organisatie van deze masterclass bovenbouwleerlingen uit het voortgezet onderwijs in de gelegenheid stellen kennis te maken met het onderwijs aan de universiteit. De deelnemers volgen gedurende een dag college over een historisch onderwerp. Ze krijgen op deze manier een indruk van de opleiding geschiedenis.

Programma

- 10.00 - 11.00 uur Inleidend college 'Van Douwe Egberts tot Diesel', door drs. W. Schreurs, historicus en specialist in de geschiedenis van de commerciële communicatie, auteur van *Geschiedenis van de reclame in Nederland*.
- 11.00 - 12.30 uur Werkcollege door dr. H. Reitsma, universitair docent aan de VU. Aan de hand van onderzoeksopdrachten gaan de leerlingen reclameuitingen (in oude tijdschriften e.d.) uit de periode 1870-1914 analyseren.
- 12.30 - 13.15 uur Pauze (voor de lunch wordt gezorgd)
- 13.15 - 15.15 uur Leerlingen gaan in groepjes zelfstandig een historisch onderzoekje over een bepaalde periode uitvoeren.
- 15.15 - 16.00 uur Presentaties van de onderzoekjes.
- 16.00 uur Afsluiting van de dag en uitreiking van een certificaat.

Wij nodigen u van harte uit om samen met uw leerlingen aan deze masterclass deel te nemen. Er zijn geen kosten aan verbonden.

Voor deelname kunt u contact opnemen met Janneke Riksen, docent geschiedenis aan de IDO/VU.

Tel. 020-4449215, e-mail: j.riksen@ido.vu.nl

De inschrijving sluit op 1 maart. Er kunnen slechts een beperkt aantal leerlingen deelnemen. Plaatsing op volgorde van binnenkomst.

De dag wordt gehouden in het hoofdgebouw van de VU, De Boelelaan 1105 te Amsterdam. Na inschrijving ontvangt u een routebeschrijving.

Namens het vaknetwerk geschiedenis Vrije Universiteit, Janneke Riksen en Ronald Stroo

Nieuws van het

VGN

bestuur

**Jaarvergadering 2003
22 maart in het Nationaal
Archief in Den Haag**

De algemene ledenvergadering van de VGN wordt gehouden op zaterdag 22 maart in het Nationaal Archief in Den Haag (gelegen naast Den Haag CS). Tussen 10.30 en 12.00 uur vindt het huishoudelijk deel van de jaarvergadering plaats. Na 13.00 verzorgen medewerkers van het Nationaal Archief rondleidingen voor VGN-leden door het gebouw en door de depots die normaal voor het publiek zijn gesloten. Tijdens de rondleiding zullen de deelnemers een aantal bijzondere of unieke bronnen te zien krijgen. Na afloop willen we graag van elkaar horen hoe deze en gelijksoortige bronnen in het geschiedenisonderwijs kunnen worden gebruikt en welke voorbereiding hier-voor nodig is.

De stukken voor de jaarvergadering en het uitgebreide dagprogramma staat elders in dit Kleio-nummer.

Het Nationaal Archief kan circa 65 mensen ontvangen. Meld u zich vóór 10 maart schriftelijk aan voor deze jaarvergadering bij de secretaris van de VGN Peter Wester westerkok@introweb.nl.

U kunt ook gebruik maken van het e-mailadres van de VGN: info@vgnkleio.nl. Pas na aanmelding bent u verzekerd van een lunch en een plaats in het middagprogramma. In geval van een grote over-intekening is het Nationaal Archief bereid een tweede bijeenkomst te organiseren.

Peter Wester

Mijn opa

was een ...

**Zondag 2 maart
Militair-historische fotodag**

Wat doe je met je leerling, die in het kader van historisch onderzoek in de eigen familie met een foto van een man in een uniform aan komt zetten? Het is haar overgrootvader en in de Eerste Wereldoorlog deed hij iets militair in Loon op Zand ...

Op zondag 2 maart kan die foto gedetermineerd worden in een van de zes militair-historische musea die Nederland rijk is. Van 12.00 tot 17.00 uur zijn daar panels van deskundigen aanwezig, die vele familieraadsels kunnen oplossen. Vorig jaar was de open dag een groot succes. Men raadt daarom aan om je alvast van te voren op te geven.

Meer informatie op www.mijnopawaseen.nl en bij de musea: Legermuseum, Delft (tel. 015-2150500) Marechausseemuseum, Buren (tel. 0344-571256)

TE KOOP

t.e.a.b.

Keesings Historisch Archief
1969 t/m 1986,
Tijdschrift voor Geschiedenis
jg 76(1963) t/m 115 (2002).
Tel. 0572-391739

en

P.J. Troelstra, *Gedenkschriften*,
(Amsterdam 1927-1931) 4 delen,
ingebonden en met foto's,
Onze jaren 45-70, 120 tijdschri-
ften met kopieerbare teksten,
vele foto's en cartoons uit de
periode, voorzien van een uitge-
breid register, los in 7 plastic
banden of gebonden.
Tel. 030-6883576.

Marinemuseum, Den Helder
(0223-657534)
Mariniersmuseum, Rotter-
dam (tel. 010-4129600)
Militair Luchtvaart Museum,
Soesterberg (tel. 0346-
353815)
Museum Bronbeek, Arnhem
(026-3763555)

Goethe Institut Amsterdam

Uit het veelomvattende pro-
gramma voor februari en
maart

Visies op moderniteit

Lezing over cultuurverschil-
len tussen Duitsland en
Nederland in het Interbel-
lum door Marianne Vogel,
coördinator Duitslandstudies
aan de Rijksuniversiteit
Groningen.

Tussen de twee wereldoorlo-
gen werd er zowel in Duits-
land als in Nederland veel
over het moderne leven en

over moderniteit in het alge-
meen geschreven. Maar men
deed dat heel verschillend:
in Nederland zag men dit als
een meer mannelijk ver-
schijnsel, in Duitsland als
iets dat bij uitstek verbon-
den was aan de 'nieuwe
vrouw', en als zodanig werd
gevreemd of bewonderd.
In de lezing wordt ingegaan
op deze cultuurverschillen
tussen beide landen en de
achtergronden daarvan.

De lezing wordt gehouden
op woensdag 26 februari,
om 20.00 uur, in het Goethe
Institut, Herengracht 470,
Amsterdam.

Archiefkaart.nl

Een pasje, een bezoekers-
kaart ... iedere archiefbezo-
eker weet ervan mee te pra-
ten. Je komt niet zomaar
binnen.

Sinds december is het moge-
lijk een toegangkaart te krij-
gen voor alle archiefbehe-
rende instellingen in Neder-
land. Het aanvragen van de
kaart en het gebruik is gratis.
De eerste keer dat je een
archief bezoekt kun je de
kaart aanvragen. Je moet je
dan wel kunnen legitimeren.
Er wordt een digitale pasfoto
genomen en de kaart wordt
naar je huisadres gestuurd.
Daarna is hij overal te
gebruiken.
Ook handig voor archieven
bezoekende leerlingen.

Zie voor verdere informatie:
www.archiefkaart.nl

De Burcht

*Voor de invulling van de
'zachte uren'*

Naar aanleiding van de ten-
toonstelling *Gansch het
raderwerk ... De spoorwegsta-
king van 1903* die tot en met
maart te zien is in het
Vakbondsmuseum, gevestigd
in de Burcht van Berlage aan
de Henri Polaklaan in
Amsterdam, worden drie
lezingen georganiseerd over
aspecten van de spoorweg-
staking van 1903.

*Frederik van Eeden en de
staking*

Lezing op 23 februari

De neerlandicus/historicus
Fries de Vries vertelt over de
bemoeiingen van Van Eeden
met de spoorwegstaking. Hij
was actief als hoofd van het
stakingscomité in Amers-
foort en probeerde na het
mislukken de uitgesloten
stakers te helpen door de
oprichting van de spaarkas
annex verbruikerscoöperatie
De Eendracht.

Kuyper en Domela

Nieuwenhuis en 1903

*Dubbellezing op 2 maart over
twee hoofdrolspelers in het
drama van de spoorwegstaking.*
Historicus Jan de Bruijn,
directeur van het Historisch
Documentatiecentrum voor
het Nederlands Protestantis-
me van de VU, spreekt over
Abraham Kuyper. De histori-
cus Bert Altena van de vak-
groep Maatschappijgeschie-
denis van de Erasmus Uni-
versiteit Rotterdam, gaat in
op de rol die Domela Nieu-
wenhuis destijds speelde.

De lezingen zijn op zondag-
middag en beginnen om
14.00 uur. Toegang € 5,-.

Watersnood 1953

*steeds terugkerende
beelden*

*Prenten, foto's en tekenin-
gen in de Atlas van Stolk*

Op 1 februari was het vijftig
jaar geleden dat storm en
springtij leidden tot de
enorme watersnood in
Zeeland, Zuid-Holland en
West-Brabant.

Atlas van Stolk gedenkt de
stormvloed met de tentoon-
stelling 'steeds terugkerende
beelden', die een uitgebreid
verslag biedt van de rampza-
lige gebeurtenissen in die
beruchte nacht van zaterdag
op zondag begin 1953 en
daarna. Ook de filmbeelden
van het Polygoonjournaal
destijds zijn te zien.
Daarnaast worden vergelij-
kingen gemaakt met eerdere
en latere watersnoden – in
1507, gedurende de zeven-
tiende eeuw, in 1809, in
1861 en in 1993.

De tentoonstelling is te zien
t/m 1 juni 2003.

Rectificatie

In Kleio nr 8/2002 schreef Harry
Havekes een artikel over het
gebruik van cartoons in de klas.
Harry is docent geschiedenis,
kunstgeschiedenis en KKV aan de
SG Stevensbeek en eindredacteur
van *Pharos basisvorming*; hij is
niet werkzaam aan het ILS-KUN,
zoals in dat nummer stond.

Dossier Geschiedenis over Slavernij

Slavernij en slavenhandel zijn onderwerpen waar nauwelijks over wordt gesproken. Op een gunstige uitzondering na slaan de meeste methoden deze thema's over.

Toch moeten leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs weten dat het ook Nederlandse kooplieden waren die met Nederlandse schepen slaven uit Afrika haalden.

Dit komt onder meer naar voren in een nieuwe aflevering van de Schooltv-reeks 'Dossier Geschiedenis'.

Het programma over slavernij, bestemd voor klas 4 en hoger, wordt uitgezonden op maandag 17 februari 2003 van 9.10 t/m 9.30 uur. (Ned. 3).

Herhaling: maandag 2 juni 2003 van 9.10 t/m 9.30 uur (Ned. 3).

Het programma gaat vergezeld van een docentenhandleiding (incl. informatieve poster) voor € 12,50.

Belangstelling? Bel: 0900-1344 (20 ct/min) of bestel via www.schooltv.nl

Er is ook een site: www.schooltv.nl/slavernij

www.schooltv.nl

SCHOOLTV

47

Bij de tentoonstelling is een vouwblad verkrijgbaar met tekst en vele foto's (€ 0,50).

Museum Het Schielandshuis, Korte Hoogstraat 31, Rotterdam.

Lezen over De Ramp

Van het boek van Kees Slager, *De ramp. Een reconstructie van de watersnood van 1953*, verscheen een tweede, uitgebreide editie. Aan de hand van interviews van betrokkenen reconstrueerde Slager de gebeurtenissen tijdens die eerste dagen van februari (Atlas, € 29,95). Ook herdrukt is *De kleine ark* van Jan de Hartog (Bruna, € 18,95). En nog steeds verkrijgbaar is Jan Terlouw's *Oosterschelde windkracht 10*. Het boek is al aan de 32e druk toe (Lemniscaat, tot 15 februari € 9,95). Het Ministerie van Verkeer en waterstaat deed een boek verschijnen met cd-rom: Inez Flameling, *50 Jaar na*

de watersnood. (€ 15,-). De gemeente Dordrecht zorgde voor de verschijning van *Aan de rand van de ramp. Het eiland van Dordrecht en de watersnood van 1953*, door Frits Baarda, Gert van Engelen en Wim van Wijk.

Nieuw verschenen zijn ook de herinneringen van Maartje Stuu-Deurloo, *Overal waar ik keek was water* (uitgegeven door boekhandel De Vries in Zierikzee, € 11,50) en van Sandra van de Vijver, *Hoe ver het water kwam* (uitgeverij Pennevrucht, € 12,95).

OOG in OOG

Portretten van Rotterdammers

Na het bekijken van vele beroemde en rijke Amsterdammers, kun je nu oog in oog staan met vooraanstaande Rotterdammers. De portrettencollectie van het Historisch Museum Rotterdam wordt getoond in het Schielandshuis in twee keer:

1 februari t/m 11 mei – zestiende tot en met achttiende eeuw; 23 mei t/m 31 augustus – negentiende en twintigste eeuw.

Het levensverhaal van rijke kooplieden, voornamelijk bestuurders en deftige echtparen wordt verteld vanuit stadshistorisch perspectief en er is aandacht voor de schilders van de portretten op deze tentoonstellingen. De bijbehorende catalogus bevat alle geschilderde portretten en enkele artikelen van prof.dr. Paul van de Laar en drs. Liesbeth van der Zeeuw, prijs in het museum € 17,50.

Het Schielandshuis is op maandag gesloten.

Anne Frank-expositie

Van 12 maart tot en met 27 april 2003 is in het Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945 te Groesbeek een tentoonstelling te zien over het leven

van Anne Frank. De expositie is samengesteld door de Anne Frank Stichting in Amsterdam en het Anne Frank Zentrum in Berlijn. Bijzonder is dat de tweetalige tentoonstelling een jaar lang gaat reizen langs de Nederlands-Duitse grens en dat jonge gidsen uit Nederland en Duitsland bezoekersgroepen gaan rondleiden. De tentoonstelling is, behalve voor algemeen publiek, speciaal bedoeld voor jongeren in de leeftijd van 12 tot en met 18 jaar.

Daarnaast worden jongeren in de leeftijd van 16 tot en met 25 jaar, van beide kanten van de grens, ingezet als gids. Leerlingen uit bijvoorbeeld de Tweede Fase (Studiehuys) en studenten van Pabo's en Leraren-opleidingen Voortgezet Onderwijs kunnen zich hiervoor aanmelden.

De jongeren worden daartoe in een speciale training opgeleid door de Anne Frank Stichting.

Vele Nederlandse en Duitse scholen in de regio zijn inmiddels aangeschreven

om de expositie te bezoeken, al dan niet tezamen met een partnerschool van over de grens.

Voor meer informatie kunnen men zich wenden tot mw. Marijke van den Esschert, Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945, Postbus 144, 6560 AC Groesbeek, tel.: 024-3974404, fax: 024-3976694, e-mail: info@bevrijdingsmuseum.nl

De archiefprijsvraag

Op 3 december 2002 werden de prijzen uitgereikt van de Archiefprijsvraag, ingesteld in verband met het 200-jarig bestaan van de Rijksarchiefdienst, in het Nationaal Archief in Den Haag. De eerste prijs, 4000 Euro voor de school en 2000 Euro voor de leerlingen zelf, ging naar De Nieuwe Veste in Coevorden. Zes leerlingen uit 5-vwo hadden een maquette gemaakt van de vesting Coevorden in 1832 en een bijpassende website www.koeverden.com.

De prijsvraag, een initiatief van de Rijksarchiefdienst in samenwerking met de VGN, was bedoeld om leerlingen in het VO bekend te maken met archieven en het gebruik van authentiek archiefmateriaal bij geschiedenisonderwijs te bevorderen. In 2001 is er een mailing met poster gestuurd aan de scholen, en natuur-

lijk heeft u ook in *Kleio* kunnen lezen, wat de bedoeling was. Uiteindelijk heeft de jury, die bestond uit Maarten van Boven – directeur van het Nationaal Archief, Cees Jan van Golen van het NA en de VGN-ers René Corbeij en Marcel Nonhebel, 29 projecten ontvangen. De tweede prijs was voor de derde klas van de Jozefmavo in Tilburg met haar project 'Tilburg en de Industriële Revolutie', de derde voor het Hondsrug College in Emmen, klas 3-havo/vwo voor de website www.hondsrugcollege.nl.

VMBO-docenten opgelet!

Voor iedere docent die zich bezig houdt met het thema 'de verzorgingsstaat' in het kader van het nieuwe VMBO-CE is er door de VGN een digitale leeromgeving ingericht. Het gaat om een Blackboardkring, hetzelfde systeem waarvan de kringen van Kennisnet gebruik maken. Via deze kring is het mogelijk om elkaar online te ondersteunen door bijvoorbeeld lesmateriaal uit te wisselen, tips, nuttige boeken, links enzovoort. SLO heeft lesmateriaal ter beschikking gesteld.

Zo'n kring werkt in principe als een e-mail nieuwsgroep rond een bepaald thema. Om mee te doen heb je een gebruikersnaam en een wachtwoord nodig. Je begeeft je dan naar www.blackboard.com en logt in op de kring 'verzorgingsstaat'.

Gebruikersnaam en wachtwoord zijn te halen bij de eindredacteur van de kring Cees Bol, de kleioredacteur voor ICT-zaken: ceesbol@wanadoo.nl

De slag om Stalingrad

Het verhaal achter de feiten

Op donderdag 20 februari a.s. start op Nederland 2 een driedelige documentaire over de slag om Stalingrad – nu Volgograd. De gebeurtenissen worden vanuit verschillende perspectieven belicht en nieuwe feiten komen naar voren. Duitsers en Russen vertellen hun ver-

haal, onbekende foto's en filmfragmenten zijn te zien. Dat laatste werd mogelijk door de opening van de Russische archieven. Vooral de gebeurtenissen achter de linies worden duidelijk.

TELEACNOT
educatieve omroep

Uitzenddata: 20 en 27 februari en 6 maart, 21.55-22.45 uur.

Spot en satire

<http://www.cultuurwijzer.nl>

De vereniging digitaal erfgoed Nederland (DEN) vult de website *cultuurwijzer.nl*. In verband met de verkiezingen is het thema van januari en februari er een dat aansluit daarop: politieke tekeningen.

Bijvoorbeeld: die van Bas van der Schot, Inktspotprijswinnaar 2002 met een spotprent over de LPF

Het Geheugen van Nederland presenteert:

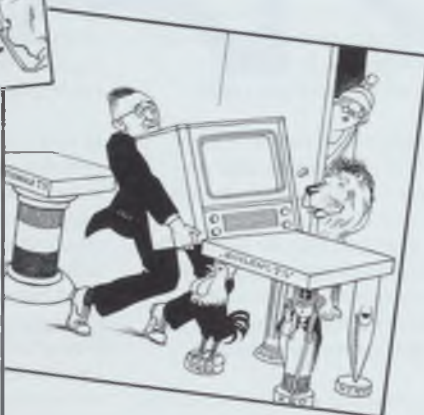
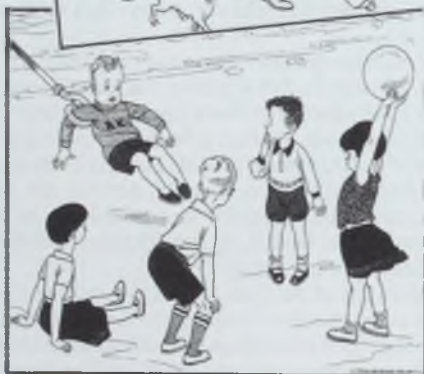
Politiek tekenaar L. Jordaan over Nederlanders en hun gezagsdragers

- > Oefeningen in beeldanalyse
- > Scherpe vragen, heldere antwoorden
- > Prachtig aanvullend beeldmateriaal
- > Gratis

Kijk op de onderwijspagina van
Het Geheugen van Nederland

En niet alleen voor Jordaan...

www.geheugenvannederland.nl

49

www.cultuurwijzer.nl/asp/page.asp?alias=cultuurwijzer.nl&id=i000251&view=cultuurwijzer.nl&mode=

Een lichte kieteling met de pen
www.cultuurwijzer.nl/asp/page.asp?id=i000013&alias=nwc.persmuseum&view=cultuurwijzer.nl

Euregio bijscholing

*Smokkel rondom het
Drielandenpunt –
een afgelopen zaak?*

Op 27 en 28 maart a.s. wordt een seminar gehouden waarin wordt ingegaan op smokkel in de grensstreek tussen Nederland, België en Duitsland. Het seminar is bestemd voor docenten vo en volwasseneneducatie. Doel is inzicht te geven in

de historische en grensoverschrijdende aspecten van een stukje regionale geschiedenis.

Presentaties door experts, en gesprekken met smokkelaars, leveren de basiskennis, waarmee je in de klas aan de gang kunt gaan over een altijd actueel onderwerp. De organisatie is in handen van de werkgroep Grenzen-Los/Centre for Border Research van de Katholieke Universiteit Nijmegen. De werktijd omvat 16 lessen (donderdag en vrijdag van 9.00 tot 16.00 uur) en deelname kost E 50,- (inclusief de lunch).

Plaats: het voormalig douanekantoor aan de snelweg Aken-Luik Autobahnzollamt Eynatten-Lichtenbusch). Nadere informatie en opgave bij Winfried Casteel, tel. 049 241 4792 127 Winfried.Casteel@mail.aachen.de

VGN-reizen

Bij de VGN-reis naar Barcelona in de komende lentevakantie, zaterdag 26 april t/m zondag 4 mei, zijn nog enkele plaatsen open. Wil je ook mee? Bel snel naar Johan Raven in Stiens, tel. 058-2574 050!

Informatie over de reis stond in Kleio 8/2002 en vind je ook op de website van de VGN.

Vietnam-reis in 2004

In 2005 en 2006 is een van de twee ce-onderwerpen 'Dekolonisatie en Koude Oorlog is Vietnam'. Daarom organiseert de VGN in de zomer van 2004 een studiereis naar dat land.

Belangstellenden kunnen hun interesse kenbaar maken door een berichtje te sturen naar Johan Raven, Kinkhoorn 8, 9051 MJ Stiens, door op te bellen of te e-mailen naar:
johanraven@hetnet.nl

Ingezonden brief

Het eindexamenonderwerp over politiek systeem en politieke cultuur in Nederland. Vrijmoedige gedachten over de teloorgang van het vak geschiedenis

Wie in 2003 geschiedenisonderwijs in de hoogste klassen moet geven, gaat met het onderwerp 'Nederlanders en hun gezagsdragers 1950-1990: verzuiling, polarisatie en herwonnen consensus' zware maanden tegemoet.

Mijn kritiek betreft niet zozeer het feit dat van het naoorlogse Nederland de eerste vijf jaren zijn meggemoffeld. Ik heb echter wel onoverkomelijke bezwaren ertegen dat het vak geschiedenis tot dienstmaagd van de politicologie en de sociologie is gedegradeerd.

Het politicologisch bestanddeel blijkt uit de definitie van politieke cultuur, te weten *'het geheel van fundamentele normen, emoties en inzichten, die vorm geven aan politieke processen, voor zover zichtbaar in vormen van politiek gedrag'*.

In het eerste hoofdstuk wordt de politieke cultuur geïdentificeerd met het maatschappelijk fenomeen van de verzuiling, terwijl elders lippendienst aan de politieke cultuur wordt bewezen door vernoeming van deze woorden. Ongeveer 10% van de stof, schat ik, is politicologie, de rest is sociologie.

Ik begrijp de problemen van de commissie wel. Het sociologische verhaal zou zonder de politicologische opdirking met geen mogelijkheid te verkopen zijn geweest aan het ministerie, dat immers ooit een aantal 'domeinen en subdomeinen' heeft geformuleerd, waarvan er één 'politiek systeem en politieke cultuur in Nederland' was.

Zo werd het monster geboren. Een en ander impliceert dat docent en leerling zich zowel moeten bezig houden met de hierboven geciteerde 'fundamentele normen etcetera', waaronder de hemel zij dank ook de economie kon worden geschoven, als met de sociologische problemen, die de commissie voor de jeugd heeft geselecteerd.

Het gaat bij de sociologische component er niet om dat de leerlingen de facta historica van het tijdperk nog eens goed op een rijtje krijgen, maar alleen dat ze feiten als industrialisatiepolitiek, jeugd, kerk of abortus etcetera interpreteren zoals de commissie die te geloven voorhoudt. Of de opgelegde interpretatie juist is of niet – ik meen van niet, omdat de zaken veel genuanceerder en gecompliceerder liggen – doet nu niet ter zake. Het gaat erom dat de commissie feiten geselecteerd heeft, die zij voor haar sociologische interpretatie relevant achtte. De geschiedenisdocent wordt als trechter gebruikt om de politico- en sociologische normen en waarden van de commissie te verspreiden.

Ik zeg onomwonden tegen de geschiedenisdocenten: u wordt ten detrimente van uw vak misbruikt. De commissie wil haar eigen wijsheden kwijt via u. De aan het geschiedenisonderwijs gepresenteerde stofomschrijving heeft niets, helemaal niets met geschiedenisonderwijs van doen.

Voor wie twijfelt; in de stofomschrijving staat niets over atomaire dreiging waaronder elke buitenlandse politiek – of we het willen of niet – sinds 1945 gevoerd wordt, over Luns en Staf; niets over de Marshallhulp, niets over 'onze hoogste gezagsdragers' Juliana en Bernhard; niets over de Bescherming Burgerbevolking, niets over de dwaasheid van het Nieuw-Guinea-avontuur, zo goed als niets over alle kabinetten voor en na Den Uyl.

Natuurlijk blijft er altijd wel iets ongenoemd, maar ik heb het hier wel over zaken die vele historici met mij als essentialia beschouwen.

Wie er nu nog aan twijfelt of mijn beschuldiging juist is, vraag ik de stofomschrijving nog eens door te nemen. U treft er 35 vragen aan met 35 antwoorden. Geen examencommissie zal het wagen van dit vraag- en antwoordspelletje van de stofomschrijvingscommissie af te wijken. Dus geen vragen over Drees of Romme, over de invoering van kernwapens op Nederlands grondgebied of over Mansholt en de Europese Gemeenschap.

Als een docent zijn of haar leerlingen aan de 10 wil helpen, heeft hij of zij niets anders te doen dan het stofomschrijvingsbesluit te kopiëren en in de klas uit te delen. Het is eigenlijk belachelijk dat de regering nog 20 uur voor het eindexamen uittrekt. Een half uur is meer dan voldoende. ...

Ik heb nog niets gezegd over de verzuilingspassie van de commissie. Zij heeft bij het schrijven van de stofomschrijving het in 1968 verschenen boek van de Nederlands-Amerikaanse socioloog Lijphart gebruikt, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*. Zo sterk is zij door het fenomeen verzuiling beïnvloed, dat zij deze tot een permanent twintigste-eeuws fenomeen verhief, ook dus in de naoorlogse periode. Via de zuil, zo is de clou van het verhaal, was er de trouw aan het gezag.

Om die historische onzin waar te maken wordt de na-oorlogse vaderlandse geschiedenis verdeeld in drie perioden, die niet alleen een eigen verzuilingsgedaante moesten hebben, maar ook van een begin- en einddatum worden voorzien. De eerste periode loopt van 1950 – let wel: niet vanaf 1945 – tot 'begin jaren 'zestig', hoewel elders het jaartal 1965 wordt genoemd. Deze jaren heten de tijd van de voortgezette vooroorlogse zuilenconsensus. In de volgende periode (1965-1977) zouden de zuilen in elkaar zijn gestort met het gevolg dat de consensus binnen de zuilen en tussen de elites van elke zuil werd vervangen door een heftige polarisatie. Verzuiling trad hier dus op als anti-verzuiling. In de derde periode (1977-1990) zou het merendeel van het volk uitgekeken zijn op de polarisatie. De tot CDA gefuseerde confessionele partijen hebben ... als een hernieuwde zuil hun machtsposities hernomen. De politieke elite is weer gericht op consensus.

Met alle respect, het is historisch onhoudbaar om het uiterst gecompliceerde en voortdurend wisselende historisch proces in de jaren 1945-1990 in een keurslijf van drie perioden met eigen karakter te wringen. Het is de dwaasheid ten top om de na 1945 afstervende verzuiling met haar consensus na 1977 weer op te laten draven. Men wekt geen dode tot leven door eau de cologne over hem uit te gieten.

Terwijl ons vak zich bezig houdt met het verzamelen en doceren van zoveel mogelijk feiten, husselen de politico- en sociologen bij hun zoektocht naar al dan niet bestaande continuïteiten of discontinuïteiten – die meestal pas duidelijk zijn wanneer we in eeuwen rekenen en niet in decennia – de feiten door elkaar en proberen deze wetmatig in te passen in een door een of andere doorluchtige voorganger vernuftig bedacht model.

Natuurlijk levert de historische wetenschap graag feitenmateriaal aan voor politico- en sociologen, maar het is onbestaanbaar dat zij hun wijsheden dwingend aan de geschiedenisdocenten en leerlingen van de middelbare school opleggen.

C.V. Lafeber

Deze brief is enigszins ingekort in verband met de beschikbare ruimte in Kleio. De strekking is hetzelfde gebleven.

PHAROS

Ontdekkingsreis door de tijd

**Maak kennis
met de
volledige
Pharos leerlijn!**

Bel de Docentenlijn:
(0575) 59 49 97

Pharos voor de basisvorming

Pharos voor de tweede fase

thiememeulenhoff

€ info.avo@thiememeulenhoff.nl | www.thiememeulenhoff.nl

Een zwarte bladzijde wordt opengeslagen

Schooltv-serie over slavernij

Het thema 'Slavernij en slavenhandel' wordt in de geschiedenisboekjes nauwelijks belicht. Toch is het van belang dat leerlingen weten dat het Nederlandse kooplieden waren die met Nederlandse schepen, slaven uit Afrika haalden. Voor zowel het primair onderwijs als voor het VMBO heeft Schooltv een nieuw project gemaakt, waarin deze zwarte bladzijde uit onze geschiedenis wordt opengeslagen.

In drie gedramatiseerde televisieprogramma's van elk 25 minuten zien we hoe Paul en Ronald een spreekbeurt voorbereiden over Slavernij. Samen met het begeleidend materiaal zet deze serie de leerlingen aan tot nadenken en praten over het onderwerp slavernij en deze zwarte bladzijde in onze geschiedenis

Kijk woensdag 5, 12 en 19 februari om 11.20 uur naar de Schooltv-serie Slavernij op Z@ppelin! Donderdag 15 mei worden de drie programma's achter elkaar uitgezonden om 10.25 uur.

Begeleidend materiaal

Voor groep 7 en 8:

- Leerlingenwerkboekje
- Gratis poster
- Docentenhandleiding

Voor het VMBO:

- Docentenhandleiding
- kopieerbare werkbladen
- gratis poster

Te bestellen via 0900-1344 (€ 0,20 ct/min),
per fax: 035-6293199 of
via www.teleacnot.nl
Kijk ook op www.schooltv.nl/slavernij

SCHOOLTV

In deze strip
onder andere:

De opkomst van het
nationaal-socialisme
in Duitsland

Het dagelijks leven
tijdens de bezetting

De jodenvervolging

Aanpassing,
collaboratie en verzet

Het verloop van de
strijd aan de fronten

De oorlog in
Nederlands-Indië

De Tweede Wereldoorlog als strip

De spannende belevenissen van een familie in oorlogstijd...

Bestemd voor de basisvorming (met name voor het vmbo)

VERZETS
MUSEUM

Een uitgave van de Anne Frank Stichting en het Verzetmuseum Friesland

De inhoud van dit stripboek sluit aan bij de kerndoelen voor de basisvorming.

De Tweede Wereldoorlog is nog altijd een 'ijkpunt' voor onze samenleving, zoals blijkt uit discussies over 'goed' en 'fout' en debatten over waarden en normen.

“het is leuk en ik zou graag de vervolg willen lezen en het is interessant maar gelukkig niet te ingewikkeld”

De strip biedt aanknopingspunten om actuele thema's te bespreken, zoals vluchtelingen, discriminatie, mensenrechten, morele keuzes en de betekenis van 4 en 5 mei.

Stripboek en lesmateriaal zijn ontwikkeld in samenwerking met docenten in het vmbo.

Er is veel zorg besteed aan de historische juistheid van teksten en afbeeldingen.

Een aantrekkelijke en laagdrempelige manier om veel te leren over de oorlog.

Een groot aantal inhoudelijk deskundigen is vanaf het begin bij de ontwikkeling betrokken geweest en heeft commentaar en adviezen gegeven: Verzetmuseum Amsterdam; Herinneringscentrum Kamp Westerbork; Stichting Het Indisch Huis; Nationaal Oorlogs- en Verzetmuseum Overloon; Nationaal Monument Kamp Vught; Verzetmuseum Zuid-Holland; Herinneringscentrum Fort de Bilt; Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD); Nationaal Comité 4 en 5 mei.

Op internet kunt u meer lezen over dit stripproject en vindt u lesmateriaal dat u kunt downloaden: www.annefrank.nl/ontdekking of www.verzetmuseum.nl/ontdekking

Bestelformulier

..... exemplaren pakket

Het pakket bestaat uit 25x stripboek 'De Ontdekking'

Prijs: € 45,-

Bestelnummer: 61021

..... **extra** exemplaren stripboek 'De Ontdekking' (64 pagina's, 21x28 cm)

Prijs: € 2,50

Bestelnummer: 65027

Stripalbum
met harde kft
voor de mediatheek
beschikbaar via de
boekhandel

Naam docent

Afleveradres

School of instelling

Lokatie

Adres

Postcode

Plaats

BRIN nummer

Factuuradres

School of instelling

Adres

Postcode

Plaats

Dit formulier opsturen naar:

NBD/Biblion, afdeling bestellingen

Postbus 437

2260 AK Leidschendam

U kunt ook telefonisch of per fax bestellen.

Tel 070 - 3377 733

Fax 070 - 3377 701

Alles onder vermelding van bovenstaande gegevens

Zolang
de voorraad
strekt!

Dankzij financiële ondersteuning van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) is het mogelijk om de stripboeken tegen een lage prijs beschikbaar te stellen aan het onderwijs.

Atlas Van Stolk

Korte Hoogstraat 31

3011 GK Rotterdam

Word begunstiger of Atlasdrager! (vul de bon in)

Begunstiger € 30 per jaar

U ontvangt:

- 40% korting op Atlasartikelen in de museumwinkel
- een jaarkaart voor het Schielandshuis in Rotterdam
- uitnodigingen voor de openingen van exposities
- toezending van publicaties van de Atlas Van Stolk

Schielandshuis

Korte Hoogstraat 31
3011 GK Rotterdam

T (010) 217 67 24

Geopend:

di t/m vrij 10.00-17.00 uur

za, zo en feestdagen

11.00-17.00 uur

Atlasdrager € 90 per jaar

U ontvangt:

- 40% korting op Atlasartikelen in de museumwinkel
- een jaarkaart voor het Schielandshuis in Rotterdam
- uitnodigingen voor de openingen van exposities
- toezending van publicaties van de Atlas Van Stolk
- als geschenk 'Geschiedenis in Beeld 1550-2000', prenten, tekeningen en foto's uit drie historische atlassen in Nederland: de collectie Frederik Muller in Amsterdam, de collectie Simon van Gijn in Dordrecht en de Atlas Van Stolk in Rotterdam

Bezoek ook onze internetsite

www.atlasvanstolk.nl

De vaderlandse
geschiedenis in
meer dan 100.000
beelden

Atlas Van Stolk

De Atlas Van Stolk toont de geschiedenis van Nederland in authentieke beelden

Unieke verzameling zegt meer dan woorden

Wie zich afvraagt hoe historische personen, plaatsen of gebeurtenissen in Nederland er vroeger hebben uitgezien – in de tijd vóórdat de fotografie was uitgevonden – vindt de antwoorden in de beroemde collectie van Abraham van Stolk (1814-1896). Deze Rotterdamse houthandelaar begon in 1835 met het verzamelen van tekeningen, (land)kaarten en prenten die betrekking hebben op de geschiedenis van Nederland vanaf de Middeleeuwen.

Van 1835 tot aan zijn dood verzamelde Van Stolk dit beeldmateriaal, bracht het onder in categorieën, voorzag het van beschrijvingen

en creëerde daarmee een unieke kijk op de vaderlandse geschiedenis. Zijn enorme en gevarieerde verzameling – ook wel Atlas Van Stolk genoemd – is te zien in het Schielandshuis te Rotterdam.

De collectie van Van Stolk wordt tot op de dag van vandaag bijgehouden en aangevuld. Zij bevat afbeeldingen die nergens anders te vinden zijn en die vaak meer vertellen dan dikke boeken over de vaderlandse geschiedenis. Regelmatig doen wetenschappers en geschiedkundigen uit de gehele wereld een beroep op de collectie ten behoeve van onderwijs, onderzoek of publicaties. In het Schielandshuis is de collectie voor het publiek toegankelijk.

Humor uit het verleden in cartoons en spotprenten

De collectie van Abraham van Stolk bevat inmiddels ruim honderd-duizend prenten, tekeningen en foto's. Ze laten ons zien hoe Nederland er honderden jaren geleden uitzag, hoe de mensen zich kleeadden, hoe ze werkten op het land, in het ambacht en in het leger. Grote natuurrampen en veldslagen werden minutieus geschilderd of getekend, maar ook personen, gebouwen, straten en

steden zijn door generaties vóór ons in beelden vastgelegd. Wie in de collectie van Van Stolk duikt, duikt in het verleden. Soms met een glimlach, want ook cartoons en spotprenten behoren tot de verzameling.

Historische collectie ook digitaal toegankelijk

In 1967 is de Atlas Van Stolk in bruikleen gegeven aan de Gemeente Rotterdam en ondergebracht bij het Historisch Museum te Rotterdam. Het beheer van de collectie valt onder de directie van het museum. Mede met steun van de Stichting Begunstigers Atlas Van Stolk wordt de collectie gecatalogiseerd en gedigitaliseerd.

Doorlopend worden in het Schielandshuis exposities gehouden van delen van de collectie van Van Stolk. Informatie over en beelden uit de unieke en bijzondere collectie van Abraham van Stolk is onder de naam www.atlasvanstolk.nl ook te vinden op internet. Op deze site vindt u eveneens informatie over de openingstijden van het Schielandshuis.

Ik meld mij aan

Naam

Adres

E-mailadres (indien beschikbaar)

Ik meld mij aan als

☐ begunstiger à € 30 per jaar

☐ atlasdrager à € 90 per jaar (voorkeur aankruisen)

Wij verzoeken u vriendelijk uw contributie over te maken op banknr: 25.15.97.199 ten name van de Stichting Begunstigers Atlas Van Stolk. Na ontvangst van uw bijdrage wordt de jaarkaart voor het Schielandshuis u zo spoedig mogelijk toegezonden.

Het Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945

Stap in de tijd van toen

Experience freedom!

- In 2001/2002 voltooide het Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945 een groots bouw- en herinrichtingsproject. De totale vloeroppervlakte van het museum is uitgebreid met ca. 700 m². In 2002 ontving het museum meer dan 35.000 bezoekers. De laatste jaren steeg het aantal bezoekers met 70%, het aantal jonge bezoekers zelfs met 120%.

- In het nieuwe Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945 maakt u de opkomst van het fascisme mee, ervaart u de bezettingstijd, viert u de bevrijding, ziet u de wederopbouw van Nederland en Europa en beseft u de actualiteit van de bevrijdingsgeschiedenis. Het museum richt zich op het verleden én de dag van morgen.

- De nieuwe vaste expositie is een ware belevenis: beleef de vrijheid! Typische jaren '40 geuren, filmbeelden, geluidsfragmenten, diorama's, toespraken, muziek en inslaande bommen brengen het verleden nabij. De bezoeker hoort het glasgerinkel van de Kristallnacht en de stem van Colijn in de jaren dertig, kan een schuilkelder tijdens het luchtalarm bezoeken, de bevrijding zien gebeuren, Nederlands-Indië ruiken, een militaire bekpakking tillen, het eigen geweten en de tolerantie testen. En nog veel meer.

- Het Bevrijdingsmuseum beoogt een bevrijdingsmuseum te zijn en geen oorlogsmuseum. Mede aan de hand van de bevrijdingsactiviteiten tracht het museum een voortdurende waarschuwing te zijn tegen fascisme, discriminatie en intolerantie. De doelgroepen zijn daarbij in toenemende mate de jongeren aan beide zijden van de grens.

- De educatief gedocumenteerde collectie sluit volledig aan bij de laatste generatie kerndoelen van de basisvorming, toegespitst op de verschillende schooltypen Vso/Vmbo/Havo/Vwo. Ook voor het Basisonderwijs heeft het museum een aantrekkelijk programma dat naadloos past bij de leerdoelen.

- De vaste presentatie sluit eveneens aan bij de nieuwe examenprogramma's van de bovenbouw VMBO/HAVO/VWO. In overleg met onze educatieve dienst kan

een op maat gesneden programma worden samengesteld. Studenten van lerarenopleidingen wordt een speciaal programma aangeboden, gericht op hun opleiding.

- Het museum heeft in zijn educatieve aanbod een adequaat evenwicht aangebracht tussen enerzijds kennisoverdracht en anderzijds actieve kennisverwerving door de leerlingen zelf.

- Bij een schoolbezoek aan het Bevrijdingsmuseum kan voor het vervoer van scholen voortgezet onderwijs gebruik gemaakt worden van de subsidieregeling van de Stichting Februari 1941.

- De educatieve dienst organiseert naast de begeleide bezoeken in het museum ook speciale fiets- en busexcursies, de zogenaamde **Battlefieldtours**, door het Rijk van Nijmegen, langs ondermeer de landingsterreinen van Market Garden.

- Het museum bevindt zich in de onmiddellijke nabijheid van twee indrukwekkende herdenkingsites: de Canadese begraafplaats en het Canada Netherlands Memorial Park.

- Het Bevrijdingsmuseum toont in 2003, naast de vaste presentatie, twee bijzondere tijdelijke educatieve tentoonstellingen, geschikt voor alle schooltypen. Van 7 maart tot en met 27 april: 'Anne Frank – een geschiedenis voor vandaag' (i.s.m. de Anne Frank Stichting in Amsterdam). Van 9 mei tot november een tentoonstelling over het Humanitair Oorlogsrecht; kinderen in oorlogstijd. (i.s.m. het Nederlandse Rode kruis).

- Het museum ligt op een unieke locatie in Nederland. De heuvels rondom, de bossen en het polderlandschap lenen zich uitstekend voor een gecombineerde dagexcursie met andere vakken, zoals aardrijkskunde en biologie. Bij het vak geschiedenis kan de aantrekkelijke combinatie gemaakt worden met het rijke verleden van de stad Nijmegen (o.a. het Romeinse Noviomagus) of met één van beide andere mooie musea in Groesbeek: het Afrika Museum en het Bijbels Openluchtmuseum.

Entree: het Bevrijdingsmuseum is alle dagen van de week (het gehele jaar door) geopend, is goed bereikbaar, biedt ruim parkeergelegenheid, heeft een museumcafé en kent een vriendelijk tarief voor scholieren en studenten in groepsverband: €2,50 p.p., rondleiding/begeleiding: €18 per groep.

Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945
Wylerbaan 4, Postbus 144, 6560 AC Groesbeek
Internet: www.bevrijdingsmuseum.nl
E-mail: info@bevrijdingsmuseum.nl
Afdeling educatie: tel. 024-3974404.
fax. 024-3976694

Wilhelmina, Alexander de Grote, Caesar, Augustinus,

Richard Leenvenhart, Columbus, Willem van Oranje,

Napoleon, Rousseau, Voltaire, Bismarck,

Cleopatra,

Louis XIV, Marx, Drees, Mao, Stalin, Churchill,

*en vele, vele anderen in Sfinx basisvorming
en Sfinx tweede fase vertellen Zij hun geschiedenis*

SfiN^x

- brengt het verhalende karakter van het geschiedenisonderwijs terug
- is opdrachtgestuurd en stimuleert zó de zelfstandigheid van leerlingen
- staat voor gevarieerd geschiedenisonderwijs met veel vrijheid voor docenten en leerlingen
- laat de docent de keus uit verschillende leerroutes
- garandeert een doorlopende leerlijn van de brugklas tot eindexamenklassen vmbo en tweede fase

thiememeulenhoff

Geïnteresseerd? Bel de Docentenlijn 0575-59 49 97
en vraag nu een beoordelingspakket aan.